

**T.C.
KAHRAMANMARAŞ SÜTÇÜ İMAM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI**

**TÜRKİYE'DE İSTİHDAM – İŞSİZLİK
VE
ÇÖZÜM ÖNERİLERİ:
ADİYAMAN İLİ ÖRNEĞİ**

MEHMET TATAR

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**KAHRAMANMARAŞ
TEMMUZ – 2006**

**T.C.
KAHRAMANMARAŞ SÜTÇÜ İMAM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI**

**TÜRKİYE'DE İSTİHDAM – İŞSİZLİK
VE
ÇÖZÜM ÖNERİLERİ:
ADİYAMAN İLİ ÖRNEĞİ**

DANIŞMAN: YRD. DOÇ. DR. CEM ENGİN

MEHMET TATAR

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**KAHRAMANMARAŞ
TEMMUZ – 2006**

**KAHRAMANMARAŞ SÜTÇÜ İMAM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI**

**TÜRKİYE'DE İSTİHDAM-İŞSİZLİK
VE
ÇÖZÜM ÖNERİLERİ:
ADİYAMAN İLİ ÖRNEĞİ**

MEHMET TATAR

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Kod No:

**Bu tez .... / .... / .... Tarihinde Aşağıdaki Jüri Üyeleri Tarafından
Oy Birliği ile Kabul Edilmiştir.**

İmza:
Yrd. Doç. Dr. Cem ENGİN
DANIŞMAN

İmza:
Doç. Dr. Muhsin KAR
ÜYE

İmza:
Doç. Dr. Haluk ALKAN
ÜYE

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylıyorum.

Doç. Dr. Haluk ALKAN
Enstitü Müdürü

Not: Bu tezde kullanılan özgün ve başka kaynaktan bildirişlerin, çizelge, şekil ve fotoğrafların kaynak gösterilmeden kullanımı, 5846 sayılı Fikir ve Sanat eserleri kanunundaki hükümlere tabidir.

KAHRAMANMARAŞ SÜTÇÜ İMAM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TÜRKİYE'DE İSTİHDAM-İŞSİZLİK
VE
ÇÖZÜM ÖNERİLERİ:
ADİYAMAN İLİ ÖRNEĞİ

MEHMET TATAR

DANIŞMAN: Yrd. Doç. Dr. Cem ENGİN

Yıl : 2006, Sayfa: 95

Jüri : Yrd. Doç. Dr. Cem ENGİN

: Doç. Dr. Muhsin KAR

: Doç. Dr. Haluk ALKAN

Türkiye’de ve Adıyaman’da işsizlik ciddi bir ekonomik problemdir. İşsizliğin, Türkiye’nin aşması gereken önemli meselelerden biri olduğu bilinmektedir.

Türkiye’de, işgücü piyasasında meydana gelen ya da gelebilecek değişme ve gelişmeleri izleyebilmek büyük önem arz etmektedir. Türkiye’de, işgücündeki nüfusun artış hızı toplam nüfusun artış hızından düşüktür. Çünkü, Türkiye’de istihdam edilenlerin sayısında, sürekli bir artış görülmektedir.

Türkiye’de ve Adıyaman’da genel olarak tüm yaş gruplarında işgücüne katılma oranı erkek nüfus için kadın nüfustan yüksektir. Türkiye’de ve Adıyaman’da, işgücü daha fazla tarımsaldır ve kentsel alanlara kayda değer bir nüfus hareketi vardır.

1980-2005 döneminde, tarım sektörü dışındaki tüm sektörlerde (hizmet, sanayi, inşaat) istihdam edilen nüfus büyüklüğünde önemli artış gözlenmektedir.

Bu çalışmanın amacı, Türkiye’de işsizliğin karakterini ve ulusal istihdam politikasını analiz etmektir. Amaç, Ülkemizde ve Adıyaman il bazında işgücünün yapısını ortaya koymak, istihdam edilenlerin; iktisadi faaliyet, meslek, işteki durum ve çalışma süresi, işsizlerin ise iş arama süresi ve aradıkları meslek ve benzer özellikleri hakkında bilgi derlemektir. Bütün bu gayretlerin tek hedefi, Türkiye’de ve Adıyaman’da işsizliği makul seviyelere indirmek ve istihdamı artırmaktır.

Bu çalışma, Adıyaman’a yerel bazda işsizliğe çözüm bulunması konusunda önemli katkılar sağlayacak.

Anahtar Kelimeler: İstihdam, İşsizlik, Türkiye, Adıyaman

**DEPARTMENT OF ECONOMICS
INSTITUTE OF SOCIAL SCIENCE
UNIVERSITY OF KAHRAMANMARAŞ SÜTÇÜ İMAM**

ABSTRACT

MA Thesis

EMPLOYMENT- UNEMPLOYMENT AND RECOMMEN DATIONS IN TURKEY: ADIYAMAN CASE

MEHMET TATAR

SUPERVİSOR: Asist. Prof. Dr. CEM ENGİN

Year: 2006, Pages: 95

Jury: Asst. Prof. Dr. Cem ENGİN

Assoc. Prof. Dr. Muhsin KAR

Assoc. Prof. Dr. Haluk ALKAN

The unemployment is a very serious economic problem in Turkey and in Adıyaman. It is known that unemployment is one of the major issues Turkey has to come over.

In Turkey, it is very crucial to follow changes and progress in the labour market that have already ocured or would be occurred. In Turkey, the rate of increase of the population in labor force is lower than that of the total population. Because, the number of employed persons in the Turkey has continously increased.

In Turkey and in Adıyaman, the labor force participation rates of male population are higher than that of female population generally at all age groups. In Turkey and Adıyaman, The labor force is more agrarian and there is a considerable population movement to the urban areas.

In 1980-2005 period, it is observed that the size of employed population in all sectors (services, industry, construction) increased except agriculture sector.

The aim of this study is to analyze the character of employment and national employment policy of Turkey. Objectives, The main objective of the is to obtain information on the structure of the labour force in the country and Adıyaman in province basis. This includes information on economic activity, occupation, status in employment and hours worked for employed persons; and informationon the duration of unemployment and occupation sought by the unemployed. The only purpose of these efforts in Turkey and Adıyaman is to reduce unemployment to a considerable level and to increase employment.

This study, it will have important contribution to solve unemployment problem in Adıyaman on regional base.

Key Words: the employment, the unemployment, Turkey, Adıyaman

ÖNSÖZ

Son yıllarda ülkemiz genelinde yaşanan ekonomik krizlerin ardından istihdam ve işsizlik kavramları sıkça duyulur ve tartışılır hale geldi.

İşsizlik, tüm dünyada olduğu gibi hem ülkemizin hem de ilimizin temel sorunlarından biridir. Bu güne kadar işsizliğin azaltılmasıyla ilgili olarak çeşitli kararlar alınmış ve politikalar uygulanmaya çalışılmıştır. Ancak bunların yeterince başarılı olduğunu söylemek mümkün değildir.

Türkiye’de ve Adıyaman’da istihdamın boyutları nelerdir? Ülkemizde ve ilimizde istihdamın artırılması ve işsizliğin azaltılması için hangi politikalar uygulanmalıdır? Bu politikaları sadece devletin mi üretmesi gerekli yoksa toplumun da üstlenmesi gereken bir rolü var mıdır? İşte bu soruların yanıtı bu tez konusunu oluşturmaktadır.

Bu konunun belirlenmesinde, ve çalışmanın geliştirilmesinde yardımlarını esirgemeyen danışman hocam Sayın Yrd. Doç. Dr. Cem ENGİN’e sonsuz teşekkür ederim.

Ayrıca her zaman yardımlarını benden esirgemeyen ağabeyim İŞKUR Adıyaman İl Müdürü Ramazan TATAR’a teşekkürü bir borç bilirim.Yine, bu çalışmaya kurumsal bilgi ve kişisel deneyimleriyle katkıda bulunan Adıyaman Valisi Halil İŞİK’a, Belediye Başkanı M.Necip BÜYÜKASLAN’a, Tarım İl Müdürü Cafer KINANÇ’a, İl Sağlık Müdürü Dr. M. Emin TAŞ’a, Sanayi ve Ticaret İl Müdürü M. Sait ULUÇAY’a, Kültür ve Turizm İl Müdürü Abdullah GÜVEN’e, Milli Eğitim İl Müdür Yardımcısı Mustafa EKİNCİ’ye, Adıyaman Ticaret ve Sanayi Odası Başkanı H. Zafer ERSOY’a, Esnaf Odaları Birliği Başkanı Sefer TOPRAK’a teşekkür ederim.

Türkiye ve Adıyaman üzerine yapmış olduğum bu çalışmanın herkese yararlı olacağı inancı ile saygılar sunarım.

Mehmet TATAR
Kahramanmaraş - 2006

İÇİNDEKİLER

Sayfa No

ÖZET.....	I
ABSTRACT.....	II
ÖNSÖZ.....	III
İÇİNDEKİLER.....	IV
KISALTMALAR.....	VI
ÇİZELGELER DİZİNİ.....	VII
ŞEKİLLER DİZİNİ.....	IX
1. GİRİŞ.....	1
2. İSTİHDAM VE İŞSİZLİK	
2.1. İstihdam ve İstihdamla İlgili Kavramlar.....	3
2.1.1. Tam İstihdam.....	3
2.1.2. Eksik İstihdam.....	4
2.1.3. Aşırı İstihdam.....	4
2.2. İşsizlik ve Genel Tanımlama	4
2.2.1. İşsizlik Olgusunun Teorik Temelleri	
2.2.1.1. Klasik Okul.....	5
2.2.1.2. Keynesyen Okul.....	5
2.2.1.3. Neo Klasik.....	5
2.2.1.4. Yapısalcı Okul.....	6
2.2.1.5. Güncel Tartışmalar.....	6
2.3. İşsizlik ve İşsizlik Türleri.....	7
2.3.1. İradi İşsizlik.....	7
2.3.2. Gayri İradi İşsizlik.....	7
2.3.3. Geçici (Friksiyonel – Arzi) İşsizlik.....	8
2.3.4. Mevsimlik İşsizlik.....	8
2.3.5. Konjonktürel İşsizlik.....	9
2.3.6. Teknolojik İşsizlik.....	10
2.3.7. Yapısal (Strüktürel) İşsizlik.....	10
2.3.8. Sürekli Durgunluk (Kronik İşsizlik).....	11
2.3.9. Gizli İşsizlik.....	11
2.4. İşsizliğin Sakıncaları.....	12
2.5. İşsizliğin Ölçülmesi.....	13
2.6. Enflasyon ile İşsizlik Arasındaki İlişki	
2.6.1. Talep Enflasyonu.....	14
2.6.2. Parasal Enflasyon.....	15
2.6.3. Maliyet Enflasyonu.....	15
2.6.4. Grafik ile İşsizlik Çözümlemesinde Phillips Modeli.....	16
3. TÜRKİYE’DE İSTİHDAMIN VE İŞSİZLİĞİN BOYUTLARI	
3.1. Türkiye’nin Nüfus Yapısı.....	19
3.2. Türkiye’de İşgücü Piyasasının Genel Görünümü	24
3.3. Türkiye’de İstihdamın Sektörel Dağılımı.....	20
3.4. Türkiye’de Eğitim Durumlarına Göre İstihdam Edilenler.....	32
3.5. Türkiye’de Uygulanan İstihdam Politikaları.....	38

3.6. Türkiye’de İstihdam Sorunları ve İşsizliğin Nedenleri.....	43
3.7. Kayıtdışı İstihdam	47
3.8. Türkiye’de İşsizlik ile Mücadele Yolları.....	50
3.9. İşsizlik Sigortası	56
3.10. Türkiye – Avrupa Birliği İlişkileri	57
4. ADIYAMAN’DA İSTİHDAMIN VE İŞSİZLİĞİN BOYUTLARI	
4.1. Adıyaman’ın Nüfus Yapısı.....	63
4.2. Adıyaman’da İşgücü Piyasasının Genel Görünümü.....	65
4.3. Adıyaman’da İstihdamın Sektörel Dağılımı.....	68
4.3.1. Sanayi	70
4.3.2. Ticaret	72
4.3.3. Tarım, Hayvancılık ve Ormancılık	73
4.3.4. Enerji	74
4.3.5. Madencilik	74
4.4. Adıyaman’da Eğitim Durumlarına Göre İstihdam Edilenler.....	74
4.5. Adıyaman’da uygulanan İstihdam Politikaları.....	75
4.6. Adıyaman’da İstihdam Sorunları ve İşsizliğin Nedenleri.....	79
4.7. Adıyaman’da İşsizlik ile Mücadele Yolları.....	80
4.8. Bir İstihdam Modeli: Uyuyan Turizm Sektörünü Uyandırmak	83
5. SONUÇ VE ÖNERİLER.....	90
KAYNAKÇA.....	92
ÖZGEÇMİŞ	

KISALTMALAR LİSTESİ

DİE	: Devlet İstatistik Enstitüsü
TNSA	: Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması
AB	: Avrupa Birliği
İŞKUR	: Türkiye İş Kurumu
HİA	: Hanehalkı İşgücü Anketi
İKO	: İşgücüne Katılma Oranı
İO	: İşsizlik Oranı
KOSGEB	: Küçük ve Orta Ölçekli Sanayi Destekleme İdaresi Başkanlığı
KOBİ	: Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmeler
TUREM	: Turizm Eğitim Merkezi
YOTEM	: Yetişkinler Otelcilik ve Turizm Eğitim Merkezi
DPT	: Devlet Planlama Teşkilatı
BYKP	: Beş Yıllık Kalkınma Planı
AR-GE	: Araştırma Geliştirme
SYDV	: Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı
SHÇEK	: Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu
GSYİH	: Gayri Safi Yurt İçi Hasıla
TİSK	: Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu
SSK	: Sosyal Sigortalar Kurumu
KDV	: Katma Değer Vergisi
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
BİG	: Bölgesel İstihdam Geliştirme
ÖİB	: Özel İstihdam Büroları
AİS	: Avrupa İstihdam Stratejisi
ASF	: Avrupa Sosyal Fonu
GAP	: Güneydoğu Anadolu Projesi
SRAP	: Sosyal Riski Azaltma Projesi
TEMA	: Türkiye Erozyonla Mücadele ve Ağaçlandırma
MÖ	: Milattan Önce
OSB	: Organize Sanayi Bölgesi
KSS	: Küçük Sanayi Sitesi
ATEM	: Adıyaman Tekstil Eğitim Merkezi
İAB	: İşten Ayrılma Bildirgesi
GİDEM	: Girişimciyi Destekleme Eğitim Merkezi
UNESCO	: United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumu)
FIJET	: Federation Internationale des Journalistes et Ecrivains du Tourisme (Dünya Turizm Yazarları ve Gazetecileri Federasyonu)
KÜSGET	: Küçük Sanayi Geliştirme Teşkilatı

ÇİZELGELER DİZİNİ

Sayfa No

Çizelge: 3.1. Genel nüfus sayımlarına göre nüfus yıllık artış hızı, yüzölçümü ve nüfus yoğunluğu.....	20
Çizelge: 3.2. 1927 -2000 Türkiye'nin Nüfus Yapısı.....	21
Çizelge: 3.3. Büyük şehirlerin Türkiye nüfusundaki payları.....	22
Çizelge: 3.4. Demografik Göstergelerde Gelişmeler.....	23
Çizelge: 3.5. Yıllara Göre Seçilmiş Yaş Gruplarının Toplam Nüfus Payları..	24
Çizelge: 3.6. Türkiye'de İşgücüne Katılma Oranı (İKO) ve İşsizlik Oranı %...	25
Çizelge: 3.7. 2004-2005 Yıllarında Türkiye'de İşgücü Durumu.....	26
Çizelge: 3.8. Türkiye'de İşteki Durum ve Ekonomik Faaliyete Göre İstihdam Edilenler (Sayı itibariyle).....	27
Çizelge: 3.9. Türkiye'de İşteki Durum ve Ekonomik Faaliyete Göre İstihdam Edilenler (% itibariyle).....	27
Çizelge: 3.10. Türkiye'de İşyeri Durumuna Göre İstihdam Edilenler (bin kişi).....	28
Çizelge: 3.11. Özürlülerin ve Eski Hükümlülerin Açık Kontenjan Durumları...	30
Çizelge: 3.12. Türkiye'de 1927-2005 Yıllarında İstihdamın Sektörel Dağılımı...	31
Çizelge: 3.13. Türkiye'de İşteki Durum ve Ekonomik Faaliyete Göre İstihdam	32
Çizelge: 3.14. Türkiye'de Okur –Yazar Nüfusun Eğitim Durumuna Göre Dağılımı.....	33
Çizelge: 3.15. Eğitim Kademeleri İtibariyle İşgücüne Katılma Oranı (İKO) ve İşsizlik Oranı (İO).....	34
Çizelge: 3.16. 2004-2005 Yıllarında Türkiye'de Eğitim Durumuna Göre İşgücü Durumu.....	35
Çizelge: 3.17. İstihdam Edilenlerin Sosyal Güvenlik Kuruluşuna Kayıtlılık Durumu (2005).....	49
Çizelge: 3.18. Avrupa Birliği Ülkelerinde İşsizlik Oranları.....	59
Çizelge: 4.1. Sayım Yıllarına Göre Ülke ve İl Nüfusu ile Yıllık Nüfus Artış Hızları.....	63
Çizelge: 4.2. İl Nüfusunun Yerleşim Merkezlerine Göre Dağılımı ve Nüfus Yoğunluğu (2000).....	64
Çizelge: 4.3. Türkiye ve Adıyaman Şehir ve Köy Nüfus Oranları (%).....	64
Çizelge: 4.4. Adıyaman ili yıl ortası nüfus tahminleri.....	65
Çizelge: 4.5. Adıyaman ili nüfusunun istihdam durumuna göre dağılımı.....	66
Çizelge: 4.6. Adıyaman'da Tütüncülük.....	66
Çizelge: 4.7. Adıyaman İlinde Sektörel Dağılımlar ve İstihdam Durumu (2005 Yılı).....	67
Çizelge: 4.8. Adıyaman 'da İşgücü Piyasasının Genel Görünümü.....	67
Çizelge: 4.9. Adıyaman İlinde İstihdam Edilen Nüfusun Sektörel Dağılımı.....	70
Çizelge: 4.10. Adıyaman'da istihdamın Sektörel Dağılımı.....	70
Çizelge: 4.11. Adıyaman'da İşletmelerin Sektörlere, Üretim Kapasiteleri ve İstihdam Durumu.....	72
Çizelge: 4.12. Hububat Ağırlıklı Bitkisel Üretimi Yapılan Ürünler.....	73
Çizelge: 4.13. Adıyaman Geneli Okullaşma Oranı.....	75
Çizelge: 4.14. Adıyaman'da 2004 Yılı sonunda işsizlerin eğitim durumlarına göre dağılımı.....	75
Çizelge: 4.15. Yıllara göre Yatırım Teşvik Kredi Tutarları.....	76

Çizelge: 4.16. Yatırım Teşvik Belgeli İşletmelerin Sektörel Dağılımları ve Kredi Tutarları.....	76
Çizelge: 4.17. Adıyaman Konaklama Tesislerinin Kapasite Durumları.....	85
Çizelge: 4.18. Yıllara Göre Adıyaman'ı Ziyaret Yerli ve Yabancı Turist Sayısı.....	86
Çizelge: 4.19. 2005 Yılında Adıyaman'da Turizm İşletme Belgeli Konaklama Tesislerinin Durumu.....	86

ŞEKİLLER DİZİNİ

Sayfa No

Şekil: 2.1.	Talep Enflasyonu	14
Şekil: 2.2.	Maliyet Enflasyonu	16
Şekil: 2.3.	Phillips Eğrisi	17
Şekil: 4.1.	Adıyaman'da İstihdamın Sektörel Dağılım Haritası	69
Şekil: 4.2.	Adıyaman Turizm Haritası	84

1.GİRİŞ

İstihdam ve işsizlik, hemen her gün gazete sütunlarında gözümüze çarpan ve günümüzün en büyük ekonomik ve sosyal sorunudur. Bu iki kavram birbirini tamamlayan bir bütünün iki parçasıdır. Hem ekonomik hem de sosyal yönden refah düzeyi yüksek bir toplumu yakalamak için bu iki kavram üzerinde durulması önem arz eder. Çünkü kalkınmanın ve büyümenin en önemli unsuru istihdamın sağlanmasıdır.

Günümüzde işsizlik hem bireysel ve hem de toplumsal sorunlara neden olan bir olgudur. İşsizlik, dünyada olduğu gibi ülkemizin ve Adıyaman ilinin en önemli sorunu haline gelmiştir. 2001 Şubat ayında yaşanan krizin etkileri sonucunda meydana gelen üretim ve talep yetersizliği var olan işsizliği daha da arttırmıştır. Artan bu işsizlik kamuoyunu meşgul etmeye devam etmiş ve hatta hükümetlerin yıpranıp iktidardan düşmesine neden olmuştur.

İşgücü, bir toplumun en büyük zenginlik kaynağıdır. Bu kaynak en güzel şekilde kullanılmalıdır. Aksi takdirde toplumda büyük memnuniyetsizliklere ve huzursuzluklara sebebiyet verecektir.

Nüfus artış hızının istenilen düzeye inmemesi ve buna bağlı olarak genç nüfusun çok olması, kamu ve özel sektör yatırımlarının arttırılamaması, yabancı sermayenin yetersizliği ve teknolojiye meydana gelen hızlı değişimlere mesleki eğitim-iş gücünün uyumsuzluğu, iç göç ve çarpık kentleşmeyle beraber ortaya çıkan eğitim sorunları ve bölgesel dengesizlik eğilimleri ülkemizde ve Adıyaman ilinde işsizliğin artmasına neden olmaktadır.

İşsizlik sorununu çözmek ve yeni istihdam alanlarını yaratmak için öncelikle ülkemizin ve ilimizin demografik, kültür, sosyal ve ekonomik yapısını bilmekte fayda vardır.

Bu çalışmanın amacı, istihdamın ekonomideki önemini ortaya koymak, Türkiye’de ve Adıyaman’da güncel bir sorun olarak görülen işsizlik konusunu tartışmaya açmaktır. Ayrıca bir diğer amaç ise, işsizliğin azaltılması ve istihdamın artırılması yönünde çözüm önerileri geliştirmektir.

Bu çalışma beş bölümden oluşmaktadır; Birinci bölümde, giriş kısmı yer almaktadır.

İkinci bölümde, istihdam ve işsizlik kapsamında öncelikle istihdam ve işsizlikle ilgili temel kavramlar, sonrasında ise işsizlik olgusunun teorik temelleri, işsizliğin sakıncaları, işsizliğin ölçülmesi ve enflasyon ile işsizlik arasında nasıl bir ilişki olduğu açıklanmıştır.

Üçüncü bölümde, Türkiye’de istihdam ve işsizliğin boyutları kapsamında ülkemizin nüfus yapısı, işgücü piyasasının genel görünümü, istihdamın sektörel dağılımı ve ülkemizde eğitim durumlarına göre istihdam edilenler istatistikler doğrultusunda açıklanmaya çalışılmıştır. Ayrıca bu bölümde ülkemizde uygulanan istihdam politikaları, ülkemizde kayıtdışı istihdam, işsizliğin nedenleri ve işsizlik ile mücadele yollarının neler olduğu, işsizlik sigortası konuları ele alınmış ve son olarak da Türkiye –AB ilişkilerine kısaca değinilmiştir.

Dördüncü bölümde, Adıyaman’da istihdam ve işsizliğin boyutları kapsamında ilinin nüfus yapısı, işgücü piyasasının genel görünümü, istihdamın sektörel dağılımı, ilde eğitim durumlarına göre istihdam edilenler, uygulanan istihdam politikaları, işsizliğin nedenleri ve işsizlik ile mücadele yollarının neler olduğu konuları ele alınıp istatistikler doğrultusunda açıklanmaya çalışılmıştır. Ayrıca işsizliğin çözümlenmesi kısmında bu tez çalışması için, Adıyaman’daki çeşitli kamu kurum ve kuruluş yetkilileriyle, Meslek Odaları, sivil toplum örgütleri mensupları ve sivil halk ile birebir

yapılan görüşmeler sonucunda; “işsizliğin azaltılması ve istihdamın arttırılması” yönünde birbirinden çok farklı görüşler dile getirilmiştir. Yine bu bölümde, Adıyaman ili için istihdamın arttırılması açısından en önemli sektör olan turizm sektörünün GSYH’a sağladığı katkı ve yeni istihdam olanakları üzerinde durulmaktadır.

Beşinci yani son bölümde ise sonuç ve öneriler kısmı yer almaktadır.

2. İSTİHDAM VE İSSİZLİK

2.1. İstihdam ve İstihdamla İlgili Kavramlar

İstihdam sözcüğünün karşılığı, kullanma veya çalıştırma demektir. Bu sözcük, geniş ve dar anlamda olmak üzere iki şekilde kullanılır. Geniş anlamda istihdam, bir ülkenin sahip olduğu üretim faktörlerinin (emek, toprak ve sermaye) bir yıllık süre içindeki kullanılma derecesidir. Dar anlamda istihdam, bir ülkede, bir yıllık bir süre zarfında ekonomik faaliyetlere katılacak durumda olan insan gücünün kullanılma, çalışma veya çalıştırılma derecesidir. Dar anlamda, üretime katılan faktörlerden yalnız emek (işgücü) ele alınmaktadır. İstihdam kavramı, genel olarak dar anlamda yani emek için kullanılır.

Aktif nüfus, bir işte çalışabilecek durumda olan nüfustur. O halde istihdam, aktif nüfusun, bir ücret karşılığında çalıştırılması demektir.

Bu tanıma göre aktif nüfus kavramı yerine çalışabilir nüfus kavramı da kullanılabilir. Yine bu tanıma göre, çocuklar, emekliler, çalışacak durumda olmayanlar vb. aktif nüfus arasında sayılmazlar. Bunun gibi, bir kazanç karşılığı olmaksızın çalışan ev hanımları ve öğrenciler de bu gruba sokulmazlar. Oysa para gibi bir ücret almadıkları halde aile içinde üretime yardım edenler de aktif nüfusa dahil sayılırlar (Köklü, 1973: 67-68).

İstihdam, tam, eksik ve aşırı istihdam olmak üzere üç şekilde sınıflandırılabilir.

2.1.1. Tam İstihdam

Bir ekonomide üretim faktörlerinin tümünün çalışması ve etkin bir şekilde üretime katılması halinde ekonomi tam istihdama ulaşmış demektir. Tam istihdamın gerçekleştiği bir ekonomide mevcut çalışma şartlarında ve cari ücret düzeyinde çalışmak isteyen tüm emek sahipleri iş bulabilirler. Tam istihdam durumunda hiçbir üretim faktörü boşa olmayıp tam aksine tamamen üretime katılmış durumdadır. Bu durum ise istihdamın teorik çerçevesini oluşturmaktadır. Uygulamada hiçbir üretim faktörünün boşa olmadığı bir durumu düşünmek gerçekçi olmayabilir. Çünkü bu durum mümkün değildir. Bu nedenle tam istihdama ulaşmış bir ekonomide de %2 ve %3 gibi düşük oranlarda işsizlik görülebilir. Buna bağlı olarak da bir kısım sermaye boşa olabilir. Tam istihdam durumunda önemli olan açık iş alanlarının o anda iş arayanlardan daha fazla olmasıdır (Gürler, 2000: 128).

Tam istihdam, geniş anlamda ekonomide mevcut tüm üretim faktörlerinin kullanılması ve atıl üretim faktörünün kalmaması durumudur. Dar anlamda ise sadece emek faktörünün tam kullanılmasıdır. Tam istihdam kavramı genellikle dar anlamda kullanılmaktadır.

Tam istihdam terimi soyut olarak açık işlerle işsizlerin sayısının eşitliği ya da fiyat istikrarını bozmadan işsizliğin olabildiğince azaltıldığı durum olarak da tanımlanabilir. İşsizliğin niteliğiyle açık işlerin gerektirdiği nitelikler uyuşmayabileceğinden yüksek işsizlik düzeylerinde bile tam istihdamdan söz edilebilir. Gelişmiş ülkelerin çoğunda tam istihdam önemli bir ekonomik politika amacı olmasına karşın hükümetler genellikle belirli bir işsizlik oranını hedef olarak ortaya koymazlar.

Tam istihdama ulaşmış bir ekonomi, belli bir teknoloji düzeyinde üretebileceği mal ve hizmetlerin en fazlasını üretir. Bir devletin iktidarını elinde bulunduran hükümetin en büyük görevlerinden biri de ülkeyi tam istihdama ulaştıracak politikalar üreterek halkının refah düzeyini yükseltmektir.

Tam istihdam düzeyinin sağlandığı söylenen ülkelerde bile emeğin tam olarak kullanıldığını iddia etmek mümkün değildir. Tam istihdam halinde buldukları varsayılan kapitalist ya da sosyalist ülkelerde emeğin bir kısmı, sosyal, ekonomik ve teknik gibi çeşitli nedenlerle kullanılmamaktadır. Kullanılmayan bu emek oranı, mevcut potansiyelin %3 - %5'i kadar olabilmektedir (Köklü, 1973: 71).

2.1.2. Eksik istihdam

Bir ekonomide üretim faktörlerinin tamamının üretimde görev almaması, bir kısmının atıl kalması haline eksik istihdam denir. Dar anlamda ele aldığımızda ise, eksik istihdam ekonomide çalışmak istediği halde iş bulamayanların yani işsizlerin olmasıdır. Bir ekonomide eksik istihdam var ise üretilen mal ve hizmet miktarı, gelebileceği en üst sınırın altında gerçekleşmektedir. Bu durum, ekonomide refah kaybının olacağını, tüketilecek mal ve hizmet miktarının azalacağını göstermektedir. Bu nedenle, eksik istihdam durumunda, milli gelir olması gereken düzeyin altında gerçekleşmektedir (Dinler, 2003: 447).

Demek ki, eksik istihdamda üretim faktörlerinin bir kısmı üretime katılmamaktadır. Bunun nedeni, talep yetersizliğidir. Malların bir kısmının satılmaması ve stokların artması durumunda ekonomide talep azlığından söz edilir. Bu durumda müteşebbisler yani girişimciler talep edildiği kadar mal üretecek ve üretim hacmini daraltacaklardır. Bir ekonomide mal üretiminin azalması bir kısım işgücünün işsiz kalması demektir. Bu da eksik istihdamı meydana getirmektedir.

Kısacası, eksik istihdam, işsizliğin var olmasıdır. Yani cari ücret düzeyinden iş aradığı halde iş bulamayanların olması durumunda o ekonomide eksik istihdam var demektir.

2.1.3. Aşırı istihdam

Bir ülke ekonomisinde emeğin tamamının kullanılması halinde karşılanmamış talep varsa, o ekonomi aşırı istihdam halinde demektir. Böyle bir durumda üretim sektörü söz konusu talebin baskısı altındadır. Bu talep baskısı, kendisini yükselen fiyatlar şeklinde gösterir. Bu ise enflasyon halidir (Köklü,1973: 71).

Demek ki aşırı istihdam, emek talebinin emek piyasasında enflasyonist bir baskı oluşturacak şekilde genişlediği bir durumdur. Tam çalışma sınırına yaklaşıldığı durumda işçi talebi azalmazsa ve firmalar boş kadrolarını doldurmakta gittikçe artık zorluklarla karşılaşılırsa aşırı istihdam durumu ortaya çıkar (Milliyet Ansk., 1991: 21).

2.2. İşsizlik ve Genel Tanımlama

İşsizlik, bir ülkede çalışma gücü ve yeteneğine sahip olan ve cari ücret düzeyinde çalışmak isteyen kişilerin iş bulamaması haline işsizlik denir. Bu durumdaki kişilere de işsiz denir.

Bir ülke ekonomisinde Reel Gayri Safi Yurt içi Hasıla (reel GSYİH)'nın azalması durumunda üretilen mal ve hizmet miktarı da azalır. Bu durumda çalıştırılmakta olan emek miktarı da azalır. Böylece işsizlik artar. Bu durumun tam tersine Reel GSYİH arttığında, üretilen mal ve hizmet miktarında da artış olur. Dolayısıyla çalıştırılan emek miktarı artar ve işsizlik azalır. Kısaca, işsizlik reel GSYİH ile ters yönde birlikte hareket etmektedir. Yani, Reel GSYİH artınca işsizliğin azalması, Reel GSYİH azalınca işsizliğin artması söz konusudur (Ünsal, 2004: 12).

2.2.1. İşsizlik Olgusunun Teorik Temelleri**2.2.1.1. Klasik Okul**

Klasik iktisatçılar, tam istihdamın otomatik olarak sağlanacağını kabul etmişlerdir. Bu nedenle klasik iktisatçılar farklı bir istihdam teorisi ortaya atmamışlardır. Ekonomideki tüm fiyatların ve özellikle ücretlerin hem aşağıya hem yukarıya doğru esnek olması, ekonominin tam istihdam dengesine ulaşması ve bu dengenin kararlı olması için yeterlidir. Tam istihdamdan uzaklaşma konusunda ise yine fiyat mekanizması yardımıyla tekrar tam istihdam dengesine dönülerek ekonomide yer alan tüm üretim faktörlerinin kullanılacağını ifade etmişlerdir (Gediz ve Yalçınkaya, 2005: 2).

Klasiklere göre, piyasa mekanizması düzgün işlediği sürece ekonomide tam istihdam kendiliğinden gerçekleşmektedir. Bu denge fikrine göre, her arz kendi talebini yaratacağından, ekonomide oluşan piyasa fiyatında alıcı bulamayan mal ve istihdam edilmeyen üretim faktörü bulunmayacaktır (Say kanunu). Böylece, tüm aktif nüfusun çalışabileceği bir tam istihdam dengesi meydana gelecektir (Dinler, 2003: 300-302).

Tam istihdam sağlandığında, tüm üretim faktörleri üretime koşulmuş olacağından ekonomide işsizlik olmayacaktır.

2.2.1.2. Keynesyen Okul

Keynes, 1929 yılında yaşanan dünya ekonomik krizinde milyonlarca insanın işsiz kaldığını gördükten sonra tam istihdamın olası fakat tam otomatik olarak gerçekleşen bir denge olmadığını ileri sürmüştür. Keynes'e göre çoğunlukla her ekonomi, kalıcı bir eksik istihdamla karşı karşıyadır. Keynes'in getirdiği yenilik, hem dengenin hem de eksik istihdamın aynı anda oluşmasıdır. Keynes'in bu denge teorisi, klasik görüşe göre dengesizliktir (Dinler, 2003: 302).

Keynes, tam istihdama ulaşmanın koşullarını araştırmış ve sonra da işsizliğin ekonomik nedenlerini ortaya koymaya çalışmıştır.

Keynes'e göre bir ekonominin istihdam düzeyi tamamen o ekonomideki gelir ve harcama düzeyine bağlıdır. Gelirler yükseldiğinde harcamalar yüksek olacak, harcamalar yükseldiğinde ise ekonomideki toplam talep artacaktır. O halde, özel kesim ve devlet tarafından yapılan tüketim ve yatırım harcamaları o ekonomide gelir düzeyini belirleyecektir. Bu da dolayısıyla istihdam düzeyini belirlemiş olacaktır (Gürler, 2000: 125).

Keynes'e göre bir ekonomideki istihdam düzeyi toplam arz ve toplam talebe bağlı olduğunu ifade etmiştir. Toplam talebin toplam arzdan büyük olması halinde girişimciler üretim ve istihdamı artırırlar. Bu durumun tam tersine toplam talebin toplam arzdan küçük olması halinde ise girişimciler doğal olarak üretim ve istihdamı kısacaklardır (Milliyet Ans., 1991: 149).

2.2.1.3. Neo-Klasik Okul

Neo-Klasiklere göre, tam istihdam kendiliğinden sağlanmaktadır. Neoklasik iktisatçılar tam istihdam dengesindeki bir ekonomide işgücü ve sermaye miktarının artmasının tam istihdam dengesini bozmayacağını, bunu sağlayacak arz ve talep mekanizmalara sistemin sahip olduğunu öne sürmüşler (Milliyet Ans., 1991: 220).

Neoklasikler, piyasaların mükemmel olduğu bir ekonomide işsizliğin olmayacağını savunmuşlar. Neoklasikler, savundukları bu tezi Adam Smith'in Milletlerin Zenginliği isimli kitabında yer alan görünmez el prensibinin uygulamaya geçirilmesidir. Görünmez el, piyasaların mükemmel olduğu bir ekonomide, üreticiler ve tüketiciler kişisel çıkarlarını en üst düzeye çıkarmaya çalışırken aslında toplumun da çıkarlarını en üst düzeye çıkarmaktadır. Bu da işsizliği önlemektedir (Ünsal, 2004: 32). Örneğin, buğday üreticisinin, değirmencinin ve fırıncının kar amacıyla çalışması aynı zamanda toplumun da ekmek ihtiyacını gidermektedir. Yani kişisel çıkar ile toplumsal çıkar uyum içinde gerçekleşmektedir. Burada sanki görünmeyen bir el bu uyumu sağlamaktadır.

2.2.1.4. Yapısalcı Okul

Yapısalcı okula yapısalcı akım da denilmektedir. Yapısalcı okul, doğal işsizlik hipotezini benimsemektedir. Yapısalcı görüşe göre, fiyatlar artarken üretimin azaldığı bir ortama (stagflasyon) girilmesinde, faiz oranının değişmesinin önemli bir rolü vardır. Faiz oranının yükselmesi maliyetlerin artmasına ve yatırımların azalmasına neden olur. Yatırımların azalması da ekonominin büyüme hızının düşmesine neden olur. Bu durum ise ekonominin stagflasyon ortamına girmesine neden olacaktır (Dinler, 2003: 306). Bu bağlamda, yatırımların azalması beraberinde büyüme hızının düşmesini ve istihdamı olumsuz yönde etkileyecektir.

2.2.1.5. Güncel Tartışmalar

Ekonomide modellerin ömrü uzun sürmez. Bu nedenle ekonomide işler karışınca, model arayışları hemen gündeme gelir. Avrupalı ekonomistler, ekonomik sorunlara kesin çözüm bulma konusunda çaresiz kalmışlardır. Bundan dolayı şu görüşü ileri sürmüşler: “Ülkeler, iki kötüden birini, yani ya enflasyonu, ya da işsizliği tercih etmek zorundadırlar”. Ancak, 1970’li yıllara kadar rağbet gören bu görüşün sahibi Keynes şöyle diyordu: “İşsizlik ve durgunluk halinde gaza bas, enflasyon hızlanırsa frene. Böylece işi götür. Uzun zaman için plân yapma. Zira uzun zaman içerisinde hepimiz öleceğiz”. Hem işsizlik, hem de durgunluk birlikte yaşanınca, Keynes’in teorisi gözden düştü. Yerini Friedman’ın teorisi aldı. Friedman, “sakın paniğe kapılıp durgunluktan çıkmak için para basmayın, önce enflasyonu düşürün, durgunluk kendiliğinden gider, ekonomi canlanır” dedi. Bir zaman sonra, bu teorinin de işlemediği görülünce, “arz yanlı politika” adı verilen, yeni görüş ileri sürüldü. Bu görüşe göre de, asla para basılmayacak, para basma yerine vergiler azaltılacak. Bunu uygulayan ülkelerde, kapatılması mümkün olmayan bütçe açıkları oluştu. Velhasıl Avrupalılar, ekonomideki modellerin hepsini denediler, sorunlarına çözüm bulamadılar. Şimdi, ekonomide yeni bir model arayışına girdiler. Yeni diyerek ortaya atılan görüşlere bakıldığında, hepsi eski görüşlere yapılan ekleme ve çıkarmalardan ibarettir (Yıldırım, 2005: 1).

Korumacılık yanlılarına göre yerli endüstrileri dış rekabete karşı korumak işsizliğin önlenmesine katkıda bulunur. İthalatı kıstak ithalata rakip mal üreten endüstrilere olan iç talebi canlandırarak, talebin canlanması siparişleri artıracak, bu durumda üretim artacaktır. Üretimi artırmak için de daha fazla işçi çalıştırmak gerektiğinden sonuçta korumacılık sayesinde işsizlik azaltılabilecektir (Acar, 2005:1).

Toffler, işsizliğin artık niceliksel olmaktan çıktığını ve niteliksel olduğunu belirtmektedir. Dolayısıyla hızlı değişen teknoloji ve yenilikler karşısında bunları kulla-

bilecek beceri ve bilgiye dayalı işçilerin önemi büyük önem kazanmaktadır (Zencirkıran, 2005: 1).

2.3. İşsizlik ve İşsizlik Türleri

İşsizlik, ekonomilerin karşılaştıkları en büyük sorunlardan biridir. İşsizlik sorunu günümüzde de önemini kaybetmemiştir. Tam aksine kendini var gücüyle hissettirmeye devam etmektedir. Gerçekten, gelişmiş ya da az gelişmiş bütün ülkelerde işsizlik problemi küçümsenmeyecek seviyeye ulaşmıştır. Söz konusu ülkelerde zaman zaman yaşanan ekonomik krizlerden dolayı birçok insan, elinde bulunan işini kaybedebilmektedir.

Sebepleri ne olursa olsun günümüzde devlet, özel sektör ile el ele verip, hem kişisel hem de toplumsal açıdan kayıplara ve huzursuzluklara yol açan işsizliğe karşı tedbirler almalıdır.

Bu yüzden her devlet işsizlikle mücadeleye büyük önem vermek zorunda kalmıştır. İşsizlikle mücadele söz konusu olunca, oluş sebeplerini bilmek ve ona göre tedbir almak gerektiği için işsizlik çeşitli şekillerde incelenmiştir.

2.3.1. İradi İşsizlik (Gönüllü İşsizlik)

Yetişkin kişilerin, cari ücret düzeyinde çalışma olanaklarına sahip olmalarına karşın, çeşitli nedenlerle çalışmak istemeyip, işsiz duruma düşmeleri sonucunda söz konusu olan işsizliğe iradi işsizlik denir. İradi işsizliğin nedeni, kişilerin yaşamlarını devam ettirebilmeleri için güvencelerinin olması nedeniyle, işi ya da iş yerini, ücret düzeyini vb. bahane ederek çalışmak istememeleridir. Bu tür iradi işsizlikte, ailede bir ya da iki kişi çalışırken, evin hanımı, evin kız ya da erkek çocuğu mevcut iş olanaklarını kendilerine layık görmeyerek çalışmak istemezler. İşe girmeleri halinde ise, küçük bir bahane ile işlerini bırakırlar. Bu şekilde uzun zaman çalışmayan kişiler, iyice tembelleşerek, çalışma isteklerini tamamen kaybederler (Dinler, 2003: 451).

Demek ki iradi işsizlik, cari ücret düzeyinde mevcut çalışma koşullarında çalışmak istemeyenlerin meydana getirdiği işsizliktir. Bir kimse bir haftalık çalışmayla daha uzun süre geçinebiliyorsa kalan günleri boş geçirecektir. Ayrıca ailede birden çok ferdin çalışması geçinmeye yettiğinden kimi fertler çalışmamayı isteyecektir.

Herhangi bir kişinin çalışmaktan kaçması, verilen işi beğenmemesi, ücreti az bulduğu için işi kabul etmemesi gibi olaylar iradi işsizliğin tipik örnekleridir. Çalışmakta olan bir işçi grubunun, ücret konusunda işverenle anlaşmazlığa düşerek işi bırakması da iradi işsizlik örneği olarak kabul edilebilir.

İradi işsizlik, sosyal yapı ve insan psikolojisiyle ilgili bir durumdur. Bu durumda bulunan insanların çoğu tembel, isteksiz, rahatlarına düşkün, işten korkan, parazit yaşamayı seven, vb. kişilerdir. Her toplumda az da olsa bu gibi insanlara rastlamak mümkündür.

İradi işsizlik gerçek bir işsizlik sayılmaz. Çünkü bu işsizler mevcut koşullarda çalışmak istedikleri takdirde iş bulabileceklerdir.

2.3.2. Gayri İradi İşsizlik (Gönülsüz İşsizlik)

Piyasadaki geçerli ücret düzeyinde çalışmaya razı olduğu halde iş bulamama durumudur. Bu durumdaki kişiye de gayri iradi işsiz denir. Az gelişmiş ülkelerdeki gizli işsizlik, Konjonktürel işsizlik, mevsimlik işsizlik ve teknolojik ilerlemelerin neden oldu-

ğu teknolojik işsizlik birer gayri iradi işsizlik türüdür. Bu tür işsizliğin nedeni, ya sadece talep yetersizliği veya hem talep hem de sermaye yetersizliğidir. Eğer bir ekonomide üretilen mal ve hizmetlerin tamamının satılması mümkün olmuyorsa, bu durum o piyasadaki toplam talebin üretim faktörlerinin tamamının istihdamına yetmediğini ortaya koymaktadır. Bu tür işsizliğe sadece işçiler tarafından alınacak önlemlerle çare bulunamaz. Örneğin, işçilerin daha az ücretle çalışmak istemeleri yeterli değildir. Sorunun çözülmesi için ekonominin bütünü göz önüne alınmalıdır (Aren, 1998: 6).

İrade dışı işsizlik kişinin kendi kontrolünde olmayan nedenlerden kaynaklanan bir olaydır. Bu tür işsizliğin önüne geçilmesi için ekonomik düzenin işleyişini sağlayan mekanizmaların beceri ile kullanılmasını gerektirmektedir. Bu işsizlik türü iş bölümü ve uzmanlaşmanın ileri olduğu ülkelerde daha sık görülmektedir.

2.3.3. Geçici (Friksiyonel – Arızı) İşsizlik

İşçilerin yetenekleri, becerileri, tecrübeleri, çabaları, coğrafi bölge ve çalışmaya ayıracakları zaman için arzuladıkları çalışma süresi çok çeşitlidir. Benzer şekilde, işçi çalıştırmak isteyen işverenlerin, işçilerden bekledikleri iş tecrübesi ve becerisi, çalışma koşulları, istihdam yeri, saati ve ödeyecekleri ücret konusunda çeşitli istekleri vardır. Bu farklılıklar nedeniyle işçilerin kendilerine uygun bir iş bulmaları zaman alacaktır. İşçilerin uygun bir iş, işverenlerin ise uygun iş gücü araması durumunda geçici bir süre işsizliğin artması Friksiyonel işsizlik olarak tanımlanır. O halde Friksiyonel işsizlik geçici bir dönemi kapsamaktadır (Gürler, 2000: 130).

Demek ki, bu tür işsizlik daha iyi çalışma imkânları ve daha yüksek ücret elde etmek amacıyla işçilerin yer ve meslek değiştirmelerinden doğabilir. Emek arz ve talebi arasındaki kısa süreli dengesizlikler, emek sahipleriyle müteşebbislerin emek piyasası hakkındaki bilgisizlikleri, işgücünün hareketlilik noksanlığı friksiyonel işsizliğin temel nedenlerindedir.

2.3.4. Mevsimlik İşsizlik

Mevsimlik işsizlik, ekonomik faaliyetlerin yılın belirli dönemlerinde yoğunluklarını kaybetmelerinden doğan işsizliktir.

Mevsimlik işsizlik, ekonomisi tarıma dayalı ülkelerde yaşayan bireylerin tarımsal faaliyetlerin olmadığı ölü dönemlerde, cari ücret koşullarında çalışmak istedikleri halde iş bulamamaları halidir. En çok turizm, tarım ve inşaat gibi mevsime bağlı işlerde görülen dönemlik işsizliktir.

Bazı sektörlerde belirli mevsimlerde işgücü talebi artarken, yılın kalan dönemlerinde işgücü talebi çok düşük düzeylere indiğinden, mevsimlik işsizlik görülür. Örneğin tarım ve inşaat sektörlerinde çalışanlar, ölü mevsim olarak nitelendirilen kış aylarında işsiz kalırlar. Öte yandan kış turizminde çalışanlar yaz mevsiminde, yaz turizminde çalışanlar da kış mevsiminde işsiz kalırlar (Dinler, 2003: 456).

Mesela, tarım sektöründe hasat mevsiminde çalışan insan sayısı çoktur. Fakat bunları bütün yıl boyunca özellikle de kış mevsiminde çalıştırmağa imkân yoktur. Çalışma olanaklarının azaldığı mevsimlerde istihdam düzeyi azalır ve işsizlerin sayısında da artış olur.

Gelişmiş ülkelerde mevsimlik işsizlik önemini kaybetmektedir. Bunun nedenleri şu şekilde sıralanabilir.

- Kırsal kesimdeki mevsimlik işsizlik, bir yandan kırsal nüfusun çok azalması ve tarımda makinalaşmanın sağlanması yanında seracılığın da gelişmesiyle önemini kaybetmiştir.

- İnşaat sektöründeki mevsimlik işsizlik, inşaat teknolojisinin kış aylarında da çalışmaya olanak sağlayacak şekilde gelişmesiyle azalmıştır.

- Turizm alanında, yaz mevsiminde (deniz), kış mevsiminde (dağ) turizminin birlikte gelişmesi nedeniyle, turizmde tüm yıl istihdam olanakları ortaya çıktığı gibi, tesislerden tüm yıl yararlanabilmeye yönelik turizm programları düzenlenmesi yoluna gidilmiştir (Dinler, 2003: 456).

Gelişmekte olan ülkelerde ise nüfusun çoğunluğu kırsal kesimde faaliyet gösterdiğinden bu işsizlik türü önemini kaybetmemiştir.

Az gelişmiş ülkelerde tarımsal faaliyetlerin doğa koşullarından önemli ölçüde etkilenmesi, diğer taraftan ekonomide faal nüfusun önemli bir kesiminin tarımsal alanda çalışıyor olması, mevsimlik işsizliği bu ülkelerde önemli bir sorun haline getirmektedir.

Ekonomisi tarıma dayalı memleketlerde, mevsimlik işsizliği giderici tedbirler devlet tarafından alınabilir.

Mevsimlik işsizliğe karşı alınabilecek tedbirler kısaca şu şekilde özetlenebilir:

Uzun mevsimlik işsizlik dönemlerinde tarımsal işgücünü üretken halde tutacak iş imkânları sağlamak için tarım sektörünün geliştirilmesi, tarım ürünü çeşitlerinin artırılması ve hayvancılığın geliştirilmesi gerekir.

Küçük ev ve el sanatlarının geliştirilmesi ve ücra köylere kadar yayılması ve bu yapılan işlerin kooperatifçilik faaliyetleriyle desteklenmesi gerekir (Zaim, 1997: 180).

Bütün bu ve benzeri tedbirler, üretken halde tutulamayan işgücünün çalıştırılması ve mevsimlik işsizliğin azalmasını sağlayacaktır.

2.3.5. Konjonktürel İşsizlik

“Konjonktürel işsizlik, üretim hacminde zaman zaman ortaya çıkan daralmalar sonucu meydana gelen işsizlik türüdür” (Türkay ve Alkin, 2001: 163).

Sanayileşmiş ülkelerde konjonktürel işsizliğe yaygın bir şekilde rastlanılmaktadır. Ekonomide refah ve buhran dönemleri birbirini izler. İşte bu dalgalanmalara konjonktür hareketleri denir. Ekonominin tam istihdama yaklaştığı, yatırımların çoğaldığı, sermaye birikiminin arttığı, paranın değer kazandığı, tüketim harcamalarının genişlediği dönemlere yüksek konjonktür denilmektedir. Aksine, yatırımların ve sermaye birikiminin azaldığı, paranın değer kaybettiği, tüketim hacminin daraldığı kredi taleplerinin zayıfladığı dönemlere de alçak konjonktür dönemi denir. Bu nedenle ekonomide meydana gelen daralma veya durgunlaşma durumunda çok sayıda insan, açıkta (işsiz) kalabilir. Yani, alçak konjonktür (depresyon) dönemlerinde işgücü tam istihdam edilemez ve işsizlik ortaya çıkar. Öte yandan, girişimcilerin yatırımlarını gereğinden fazla arttırmaları halinde yani yüksek konjonktür dönemlerinde mal ve hizmet arzı, talepten fazla olabilir. Bu durumda ise ekonomi bir durgunlaşma sürecine yönelir ve işsizlik artar. Nedenleri konjonktüre bağlı olan işsizlik, konjonktürel işsizliktir (Gürler 2000: 130 – 131).

Konjonktürel işsizliğin en yoğun dönem, 1929 yılında yaşanan dünya ekonomik krizi sırasında yaşanmıştır. Konjonktürel işsizlik, bir gayri idari işsizlik türüdür. Bu tür işsizlik, ekonomik krizin yoğunluğuna göre birkaç yıl devam edebilmektedir (Dinler, 2003: 455–456).

Hükümetler konjonktürel işsizliği gidermek için bir takım tedbirler alırlar. Bu durumda, genel bütçe harcamaları yoluyla mevcut depresyon halini bertaraf etmeye çalışırlar. Bunun için, hükümetler, vergilerin indirilmesi yoluna gidebilir. Uzun vadeli tedbir olarak devletçe yeni yatırım ve harcamalara girişebilir. Hükümetler, uyguladıkları anti depresyonist politikalar yanında, işsizlik sigortası gibi çeşitli refah ekonomisi

önlemleri, konjonktürel işsizliği ve bunun olumsuz etkilerini gidermekte kısmen başarılı olmuştur. Mesela işsizlik sigortası örneğinde işsizlik arttıkça, işsizlere verilen ödeneklerin toplamı artar, piyasaya otomatikman daha fazla para sürülmüş ve satın alma gücü nispeten muhafaza edilmiş olur (Zaim, 1997: 190).

2.3.6. Teknolojik İşsizlik

Az gelişmiş ülkelerde sermaye birikimi arttıkça bu birikimin getirdiği yeni üretim tekniklerinin eski üretim tekniklerinden daha çok sermaye yoğun olduğu görülmektedir. Yani, yeni kabul edilen üretim tekniklerinde belli bir sermaye miktarı eskisinden daha az işgücü kullanımı gerektirdiğinden zaman içinde sermaye birikimi, bazan fazla işgücünü emmek bir yana, işsizliği daha da arttırabilmektedir. Özellikle tarım kesiminde işletme büyüklükleri artıp üretim yöntemlerinde modernleşme arzusu belirginleştikçe el emeği ile yapılagelen bir kısım işlerin makinalara gördürülmesi teknolojik işsizliği meydana getirmektedir (Uluatam, 1998: 329).

Demek ki teknolojik işsizlik, üretimde emeğin yerine makine ikame edilmesiyle ortaya çıkan işsizliktir. Uzun dönemde yeni iş kolları yaratan kısa dönemde istihdam azaltıcı etki yapar. Örneğin, tarımın traktörle yapılması bir süre için kara sabanla çalışan toprak işçilerini işsiz bırakabilir. Fakat uzun dönemde, traktör için gerekli tamir atölyeleri, lastik fabrikaları, bakım istasyonları, imalathane gibi yan iş yerleri ortaya çıkar ve emeğin istihdam hacmi genişleyecektir.

Teknolojik işsizlik sadece makinalaşmanın neden olduğu işsizlik değildir. Ekonomi, teknolojik değişime uğrarken işgücü talebinin yapısı da değişir. İşgücü arzının niteliksel yapısı meydana gelen bu değişime hemen uyum gösteremez. Dolayısıyla mevcut iş sayısı ile işsiz sayısı birbirine eşit olmasına rağmen geçici olarak işsizlik görülebilir. Bu da bir teknolojik işsizliktir. Bu tür işsizlik, teknolojik gelişme hızının yüksek olduğu dönemlerde daha çok görülür. Son zamanlarda özellikle batı ekonomilerinde görülen işsizliğin nedenlerinden biri de teknolojik işsizliktir. Örneğin, otomobil, çelik, tekstil gibi geleneksel sektörler daralırken, bilgisayar, genetik gibi dallar genişlemekte, dolayısıyla birinci grup sektörlerde çalışanların bir kısmı işlerini kaybederken, ikinci grup sektörlerde yeni iş alanları açılmaktadır. Ancak bir otomobil ya da çelik işçisinin nitelikleri, sözgelimi robot üreten bir sektörün istediği niteliklere uymaz. Teknolojik işsizliğin giderilmesi için iş gücünün yeni işgücü talep yapısının gereklerine göre yeniden eğitilmesi gerekir (Milliyet Ans., 1991: 303).

2.3.7. Yapısal (Strüktürel) İşsizlik

“Ekonominin bütün sektörleriyle toplu ve devamlı olarak durgun bir düzeyde kaldığı dönemlerde ortaya çıkan işsizliktir” (Orhan ve Erdoğan, 2001: 163).

Yapısal işsizliğin iki temel nedeni vardır:

Birincisi, beceriksiz ya da fazla becerikli olmayan işçiler uzun dönemli işlerde çalışamazlar. Bu tür işçilere ilerleme şansı tanımak veya eğitmek amacıyla daha az ücretli işler teklif edilebilir. Buna karşın belli bir zaman sonra iş bitebilir ya da işçiler işten ayrılabilir veya işten çıkarılabilirler. Bazı az becerikli işçiler yeterli eğitim veya tecrübe kazanarak uzun dönemli işlerde çalışabilirler. Beceriksiz işçilerin bir kısmı da yetersiz eğitim ve dil barajı gibi nedenlerden dolayı uzun zamanlı işlerde çalışamazlar. Yapısal işsizliğin ikinci nedeni ise, endüstrilerin üretmiş olduğu mallara talebin olmaması ve endüstrinin rekabet gücünü yitirmesi durumunda işçilerin işini kaybetmesidir. Ancak yapısal işsizlik, talep noksanlığından değil, talep yapısının değil-

mesinden meydana gelmektedir. Örneğin, bakır ve demirden yapılan ev eşyası yerine emaye, cam ve çelik kapların talep edilmesi, bakır eşya üreten kesimde bir işsizlik yaratacaktır (Gürler, 200: 131).

Demek ki yapısal işsizlik, bir ülkenin ekonomik yapısında ve toplam talebin yapısında meydana gelen değişimlerden kaynaklanır. Gözde iş kollarında istihdam artarken, önemini yitiren alanlarda bu tür işsizlik görülür.

Bazı sektörlerde doğal ve sosyal nedenlerden dolayı ekonomik faaliyetler belirli mevsimlerde bazen yavaşlamakta bazen de durmaktadır. Yaşanan bu yavaşlama ve duraklama istihdam düzeyini olumsuz yönde etkilemektedir. Özellikle iklim koşullarına bağlı olarak tarım sektörü, inşaat sektörü ve turizm sektörü olumsuz yönde etkilenmektedir. Ayrıca, yılbaşı ve bayram günleri gibi yılın belirli gün ve aylarında talep edilen mal ve hizmeti üretecek alanlarda emeği sürekli istihdam etmek zordur. Bu tür istihdam daralmaları, ekonominin sosyal yapısından kaynaklanmaktadır. İşte bu bir yapısal işsizliktir (Güran, 1989: 84-85).

2.3.8. Sürekli Durgunluk (Kronik İşsizlik)

"Ekonomide belli bir sektörü diğerleri karşısında karlı ve cazip olmaktan çıkartan koşullar, o sektöre ait üretimi ve dolayısıyla iş gücü talebini uzunca bir süre geriletmiş olur. Durgunlaşan sektörün sebep olacağı işsizlik, kronik işsizlik olarak tanımlanır" (Gürler, 2000: 131).

Kronik işsizlik, ekonomisi ve endüstrisi gelişmemiş toplumlarda daha çok görülür. Bunun nedeni ekonomiyi üretken hale getiren toplumun yeteri kadar varlıklı olmayışıdır. İşletme bilgisi ve eğitilmiş insan kadrosundan yoksun olan toplumlarda ilkel yöntemlerle yapılmakta olan üretim faaliyetlerinin, herkese bir iş sağlaması mümkün değildir. Bu nedenle, kronik işsizlikten kurtulmak için öncelikle ülkenin topyekün kalkınmasını öngören bir stratejinin başlatılmasıyla olur (Güçeri, 1993: 145).

Demek ki, bu tür işsizlik, talep yetersizliğinden çok sermaye donanımının yetersizliğinden kaynaklanmaktadır. Bu tür işsizlik, özellikle az gelişmiş ülkelerde yaygındır. Ekonominin yapısından kaynaklanan bu işsizliğin giderilmesi ve uzun vadeli düzenlemeleri gerektirir.

2.3.9. Gizli İşsizlik

Gizli işsizlik, bir ekonomide, bir kısım insanların çalışır göründükleri halde, bunlardan bir kısmının o iş alanından çekilip çalışmaması durumunda üretimde bir azalmanın meydana gelmemesi halinde oluşan işsizliğe denilmektedir (Köklü, 1973: 76).

Demek ki gizli işsizlik, herhangi bir üretim dalında gereğinden fazla kişinin çalışması yani bir kısım çalışanın üretime katkıda bulunmaması halinde ortaya çıkmaktadır.

Gizli işsizlik en fazla tarım sektöründe görülmektedir. Az gelişmiş ülkelerde özellikle tarım kesiminde küçük aile işletmeleri bulunmaktadır. Bu işletmelerde aile fertlerinin hepsi bir iş sahibi olarak görünmektedir. Oysa burada çalışanların bir kısmı işletmeyi terk etse bile üretim düzeyinde bir değişme olmaz. Bu, söz konusu kimselerin aslında üretime bir katkıda bulunmadıklarını gösterir. Dolayısıyla bunlar gizli işsizdirler. Yani görünürde bir işleri olmakla birlikte, aslında üretime bir katkıda bulunmamaktadırlar.

Genellikle az gelişmiş ülkelerde görülen gizli işsizliğin nedeni, bu ülkelerde yüksek nüfus artış oranına karşın, sermaye birikiminin yeterli olmaması ve dolayısıyla

istihdam alanlarının sınırlı olmasıdır. Artan nüfusun iş bulma olanaklarının sınırlı olması, tarımda ve tarım dışındaki küçük aile işletmelerinde gereğinden fazla kişinin birikmesine neden olmaktadır. Bazen üç kişinin çalışacağı bir işletmede altı, yedi kişi çalışır. İşte bu yedi kişinin yedisinin de çalışır görünmesi, kimin gizli işsiz olduğunu belirlemeye engel olmaktadır. Ancak, çalışanların üçü veya dördü işten ayrıldığında bile, aynı üretimi gerçekleştirmek mümkün olacaktır.

Kırsal kesimde faaliyet gösteren gizli işsizlerin sayısı bazen çok artar. Bu sebeple bu işsizlerin bir kısmı, çalıştığı sektörü terk edip kentlere göç etmek zorunda kalırlar. Kentlerde iş olanakları da sınırlı olduğundan, meslekleri de olmayan bu iş gücü, ayakkabı boyacılığı ve seyyar satıcılık gibi verimliliği çok düşük işler bularak geçimlerini temin etmeye çalışırlar. Verimliliği çok düşük hatta sıfır olan bu işlerde çalışan işgücünü de gizli işsizler sınıfına dahil etmek gerekir (Dinler, 2003: 451).

2.4. İşsizliğin Sakıncaları

Bir toplumun en büyük zenginlik kaynağı iş gücünün iyi kullanılmasıdır. Bu kaynağın iyi kullanılmaması durumunda büyük memnuniyetsizliklere sebebiyet verecektir. Çalışma gücü ve yeteneğine sahip, çalışmak istediği halde, asgari ücret düzeyinde de olsa bir işe sahip olamamak, hem birey hem de toplum açısından ciddi ekonomik ve sosyal sorunlara yol açmaktadır. Birey açısından işsizliğin ekonomik ve sosyal sonuçları, gelir kaybı, refah artışından pay alamama, ümitsizlik, gelecek korkusu ve kötü koşullarda yaşamak olarak ortaya çıkarken, tüm bu unsurlar toplumsal sorunları da meydana getirmektedir. İş olanaklarının olmayışı veya yeterli düzeyde arttırılamaması ulusal ekonomiyi olumsuz etkilemenin yanında, işsizlik, yoksulluk, sosyal dışlanmayı da beraberinde getirmektedir.

İşsizliğin olduğu bir ülkede, ekonomik ve sosyal sorunların çözümü kolay değildir. İş için başka kentlere yapılan göç, çarpık kentleşme başta olmak üzere değişik sorunlara yol açmaktadır. Doğduğu yerde iş bulan, evinden, ailesinden ve memleketinden ayrılamaz ve daha mutlu bir yaşam sürer.

Eğitim düzeyi yüksek nitelikli işgücünün iş imkânları daha geniş, yüksek ücretle iş bulma şansları daha fazladır. Eğitim düzeyi düşük vasıfsız insanların iş bulma şansları gittikçe azalmaktadır. Bu insanlar düşük ücretle çalışmak zorundadırlar. Bu da onlar için yoksulluk demektir. Yoksulluk ise sosyal barışın sürdürülmesini zorlaştırır.

İşsizlik, sadece ekonomik bir sorun değildir. Aynı zamanda toplumsal ve kişisel konuları da kapsayan çok yönlü bir olgudur. Aşırı işsizlik gelir akışını engellemekte, günlük aktivitelerin akışını bozarak, aile ve toplumu etkileyerek ekonomik ve sosyal yaşamı olumsuz yönde etkilemektedir.

İşsiz kalan insanlar, topluma ve mevcut sosyo-ekonomik düzeye olan güvenlerini kolayca kaybedebilmektedirler. İşsizlik sorunu sosyal çatışmalarda artışa ve ahlaki çöküntüye neden olarak toplumsal dengeleri derinden sarstığı için toplumdaki herkes tarafından büyük bir ciddiyetle ele alınmalıdır.

İşsizlik, bireye ve bireyin yakın çevresine verdiği zararlar kadar sonuçta herkes tarafından yüklenilen sosyal maliyetleri de olan bir konudur. İşsizliğin özellikle gençlerde başıboşluk, alkol uyuşturucu gibi kötü alışkanlıklar ile suç işleme eğilimlerini arttırdığı sıkça görülmektedir (Kocatepe ve Özlem, 2005:1).

İşsizliğin uzun sürdüğü dönemlerde işsizlerin yaşam standardı düşer. İş yaramadıkları kompleksine kapılan işsizlerin ailevi ilişkileri bozulur, boşanmalar artar.

Diğer yandan toplumda hırsızlık başta olmak üzere suçluluk oranı ve alkol kullanımı artarken, kumar ve fuhuş yaygınlaşır. Dahası işsizler çalışma alışkanlıklarını

zamanla kaybederler. Yeni bir işe girmek için gerekli dinamizmi gösteremeyen işsizler, işe girmeleri halinde de adapte olmakta zorlanırlar. Kriz dönemlerinde işlerini kaybetme riski ve korkusu nedeniyle çalışanların önemli bir kısmının ruhsal bunalıma girmeleri, işsizliğin kişiler üzerindeki tahribatlarının boyutlarını en kestirme şekilde yansıtmaktadır.

Gelişmiş ülkelerde, işsizliğin sosyal sakıncalarını gidermek veya en aza indirmek amacıyla sosyal güvenlik kurumu şemsiyesi altında işsizlik tazminatı ödenmektedir. Burada en büyük amaç, işsizlerin çalışmadıkları veya çalışamadıkları dönemleri daha rahat atlattıklarını sağlamaya çalışmaktır (Dinler, 2003: 449).

2.5. İşsizliğin Ölçülmesi

“Bir ülkedeki toplam nüfusun kırsal, hapishane ve hastane gibi yerlerde ikamet edenler dışında kalan kısmının 15 yaş üzerindeki bölümüne kurumsal olmayan sivil nüfus denir. Kurumsal olmayan sivil nüfus üç gruptan oluşur: Çalışanlar (E), işsiz olan ve iş arayanlar(U), işsiz olan ve iş aramayanlar.

Kurumsal olmayan sivil nüfusun çalışanlar ve işsizler toplamından oluşan kısmı, İşgücü(L) diye nitelendirilir: $L = E + U$. Dolayısıyla da kurumsal olmayan sivil nüfusun işsiz olan ve iş aramayanlar grubu, sivil nüfusun işgücünde olmayan kısmını temsil eder. Kurumsal olmayan sivil nüfusun bu grubuna, işgücünde olmayanlar denir:

$$\text{Kurumsal Olmayan Sivil Nüfus} - \text{İşgücü} = \text{İşgücünde Olmayanlar}$$

İşgücünün kurumsal olmayan sivil nüfusa oranı, sivil nüfusun ne kadarının çalışmak istediğini yansıtır ve kısaca işgücü katılım haddi olarak nitelendirilir” (Ünsal, 2004: 87-89).

$$\text{İşgücü Katılım Haddi} = \frac{\text{İşgücü}}{\text{Kurumsal Olmayan Sivil Nüfus}} \times 100$$

İşgücü katılım haddinin yükselmesi, kurumsal olmayan sivil nüfusun daha büyük bir kısmının çalışmak istediğini belirtir.

İşgücünün (çalışmak isteyen kişilerin) bir bölümünün işinin olmaması durumunu ifade eden işsizlik, işsizlik haddi (u) ile ölçülür:

$$\text{İşsizlik Haddi}(u) = \frac{\text{İşsizler (U)}}{\text{İşgücü (L)}} \times 100$$

İşgücü (L), çalışanlar (E) ve işsizler (U) toplamından oluştuğundan ($L = E + U$), işsizlik haddi aşağıdaki gibi de tanımlanabilir:

$$\text{İşsizlik Haddi (u)} = \frac{\text{İşsizler (U)}}{\text{Çalışanlar (E) + İşsizler (U)}} \times 100$$

Emek piyasası ile ilgili bir başka kavram, çalışma haddidir. Çalışma haddi, çalışanların kurumsal olmayan sivil nüfusa oranıdır:

$$\text{İstihdam Haddi} = \frac{\text{Çalışanlar (E)}}{\text{Kurumsal Olmayan Sivil Nüfus}} \times 100$$

2.6. Enflasyon ile İşsizlik Arasındaki İlişki

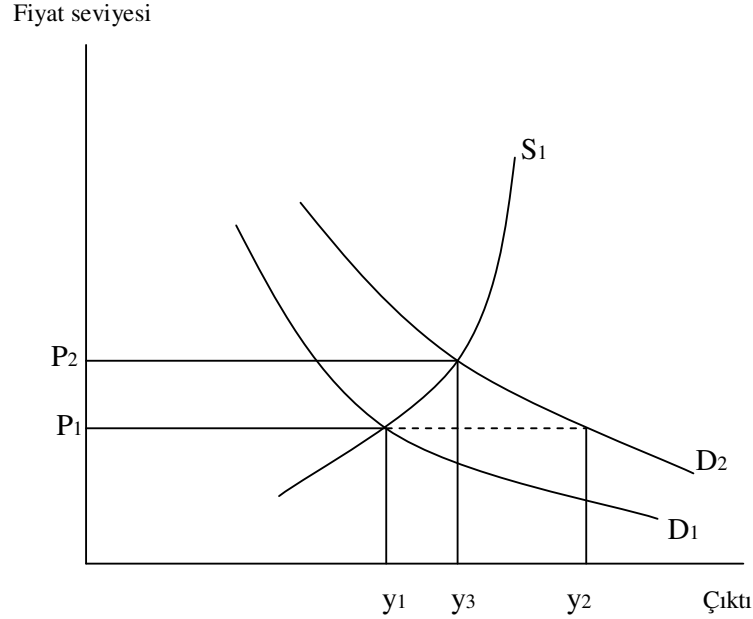
2.6.1. Talep Enflasyonu

“Talep enflasyonu, cari fiyatlar genel düzeyinde, üretilen mal ve hizmetlerin toplam talebi karşılayamaması durumunda, fiyatların yükselmesidir” (Dinler, 2003: 430). Tanımdan da anlaşıldığı gibi talepte meydana gelen artışı karşılamak üzere arzın yeterli derecede arttırılamaması fiyatların yükselmesine yol açmaktadır.

Talep enflasyonunun temel nedenleri şu şekilde açıklanabilir; Bu enflasyon, ekonomi tam istihdamda iken ortaya çıkar. Bu durumda;

1. Toplam talepte bir artış olması,
2. Toplam talebin toplam arzdan daha hızlı büyümesidir. Satın alma arzusunun arz kapasitesini aşması ve dolayısıyla fiyat artışları sonucu talep enflasyonu ortaya çıkar (Alpar, 1988: 95).

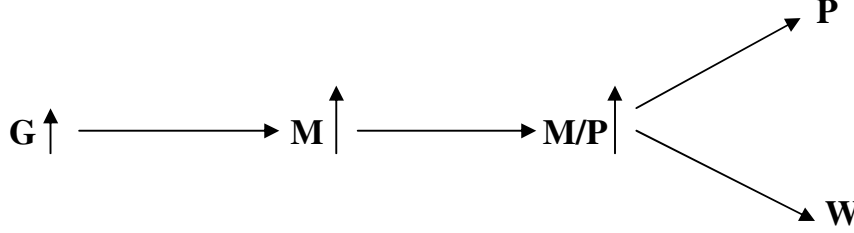
Şekil 2.1.’de, toplam arzda herhangi bir değişiklik olmaksızın, toplam talep eğrisinin D₁’den D₂’ye yani sağa doğru bir kayması, fiyat seviyesinin P₁’den P₂’ye yükselmesine yani fiyat artışına neden olur. Toplam talep eğrisindeki sağa doğru bir kayma P₁ fiyat düzeyinde Y₁ Y₂ kadar fazla bir talep ortaya çıkarır. Fiyatlarda P₂ noktası ile gösterilen bir artış ise fazla talebi ortadan kaldırır. Böylece, arz ile talep edilen miktarlar arasında dengenin gerçekleşmesini sağlar (Alpar, 1988: 89).

Şekil: 2.1. Talep Enflasyonu (Alpar, 1988: 89).

2.6.2. Parasal Enflasyonu

Paracılar, enflasyonu tamamen parasal bir olay olarak yorumlamışlardır. Paracı yaklaşıma göre, doğal işsizlik oranından hareket edildiğinden ekonomiye şırınga edilen para miktarı, mal ve emek piyasalarında talep baskısı yaparak enflasyona neden olmaktadır. Paracı yaklaşımda enflasyon şöyle bir şema ile gösterilmektedir.

Şemaya göre, hükümet uyguladığı politikalarla kamu harcamalarına (G) müdahale ederken, para arzını (M) arttırmaktadır. Para arzının artması, elde tutulmak istenilen reel ankeslerin (M/P) değerini yükseltir. Bu durumda kişiler, arzu ettikleri reel ankes düzeyi ile fiili ankes arasındaki farkı kapatmak için harcamalarını arttırmaları. Harcamalarda meydana gelen artış doğal işsizlik oranında bulunan piyasalarda talep baskısı oluşturması sonucu fiyatlar ve ücretler yükselir (Paya, 2002: 385–386).

2.6.3. Maliyet Enflasyonu

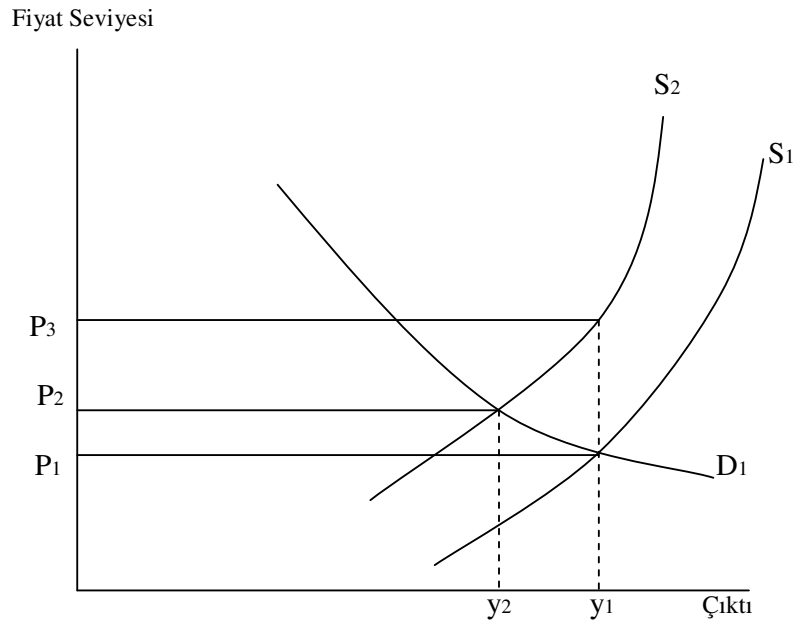
Maliyet enflasyonu, sendikaların güçlenmesi ve buna bağlı olarak işçilerin verimliliklerinin üzerinde ücret almaları durumunda, maliyetlerin ve dolayısıyla fiyatlar genel düzeyinin yükselmesi sonucu oluşan enflasyona denir (Dinler, 2003: 433).

Maliyet enflasyonu ekonominin arz yönüyle ilgilidir. Maliyet enflasyonunun temel nedenleri şu şekilde açıklanabilir;

1. Bu enflasyon türünde sendikaların, firmaların ya da hammadde üreticilerinin piyasayı kontrollerinde tutmak istemeleri,
2. Hükümetin getirmiş olduğu yeni düzenlemeler ve yeni konulan vergilerin etkileriyle açıklanabilir (Alpar, 1988: 95).

İşte firmaların kârlarını düşük bulmaları sonucu ürettikleri mal ve hizmetlerin fiyatlarını arttırmaları, hükümetlerin işletmeler üzerindeki vergileri arttırmaları işçi ve hammadde fiyatlarını arttırabilir. Artan bu fiyat artışları sonucunda tüketicilere yansıyan yüksek bir maliyet ortaya çıkar. Sonuç olarak arz fiyatlarının serbest bir şekilde oluşmasına imkân tanındığında maliyet enflasyonu oluşur.

Şekil 2.2.'de üretici, y_1 düzeyinde bir üretim gerçekleştirmek için P_3 seviyesinde bir fiyat talep eder. Bu durumda toplam arz eğrisi S_1 'den S_2 'ye yani yukarıya doğru kayar. y_1 miktarındaki bir üretim için ise P_3 fiyat seviyesinde yetersiz bir toplam talep ortaya çıkar. Bunun sonucunda da fiyat seviyesi P_2 'ye kadar yükselerek arz ve talep edilen miktarlar arasında dengeyi sağlar (Alpar, 1988: 89).

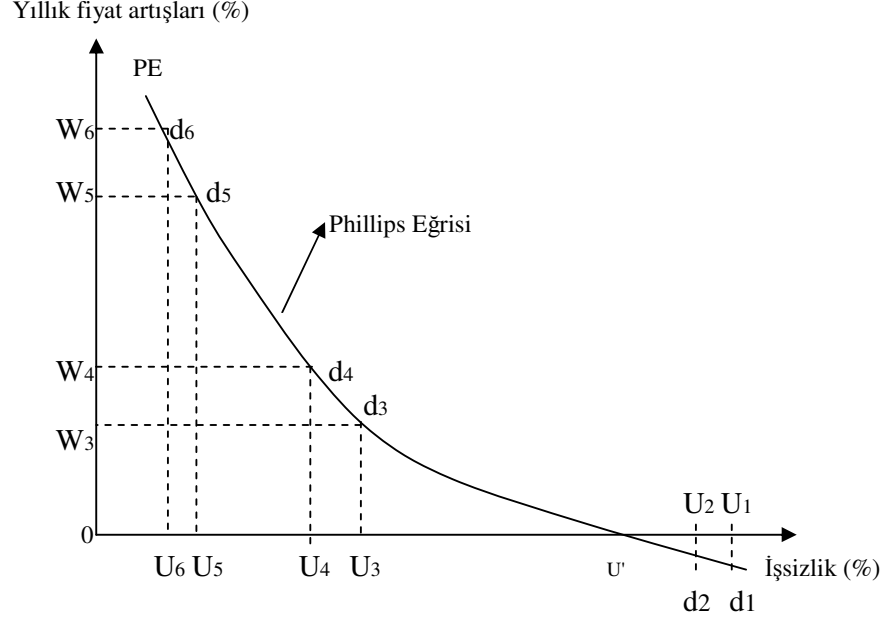
Şekil: 2.2. Maliyet Enflasyonu (Alpar, 1988: 89).

2.6.4. Grafik ile İşsizlik Çözümlemesinde Phillips Modeli

“Ekonomideki yıllık fiyat artış oranı (fiyat artışı ücret artışını da ifade etmektedir) ile işsizlik oranı arasındaki ters yönlü ilişkiyi ifade eden eğriye Phillips Eğrisi adı verilmektedir”(Dinler, 2003: 458).

A.W. Phillips 1958’de yayınladığı bir makalede İngiltere’de 1861 - 1957 arasındaki işsizlik oranlarıyla parasal ücretlerin değişim oranlarını bir grafik üzerinde göstererek ithalat fiyatlarındaki olağan üstü artışların görüldüğü yıllar dışında, parasal ücretlerin değişiminin işsizlik oranı ile açıklanabileceğini savunmuştur. İşsizlik oranının düşük olduğu dönemlerde klasiklerce ileri sürüldüğü gibi işverenler arasındaki rekabet nedeniyle nitelikli işgücüne ödenen ücretler yükselmekte işsizlik oranlarının yüksek olduğu dönemlerde ise parasal ücretlerdeki değişim oranları daha düşük olmaktadır. Phillips Eğrisinin en önemli sonucu, belli bir işsizlik oranının belli bir ücret artışı oranına denk geldiği görüşünden hareketle düşük işsizlikle ve düşük enflasyon oranlarının aynı anda gerçekleşemeyeceğini öngörmesidir. Bir başka öngörüsü de yüksek enflasyonun işsizliği düşüreceğidir (Milliyet, 1991: 270).

İşsizlik oranı ile yıllık fiyat artışları arasındaki ilişkileri Phillips eğrisi ile elde etmek mümkündür. Phillips’e göre işsizlik oranları ile fiyat değişimleri arasında ters yönlü bir ilişki vardır. Şekil 2.3.’te görüldüğü gibi, ekonomideki yıllık fiyat artışları W_5 ’den W_3 ’e düşürülmek istendiğinde işsizlik düzeyi de U_5 ’den U_3 ’e yükselir. Dolayısıyla işsizliğin düşürülmesi yıllık fiyat artışı ile mümkün olmaktadır. İşsizlik azaltılmak istendiğinde, işsizlik oranı U_3 ’den U_6 ’ya düşürülerek yıllık fiyat artışlarının W_3 ’den W_6 ’ya yükselmesi gerekir. Bu da, işsizliği düşürmek enflasyona razı olmak demektir (Dinler, 2003: 458–459).

Şekil: 2.3. Phillips Eğrisi (Dinler, 2003: 458).

Phillips eğrisinin arkasındaki teori şu şekilde izah edilebilir; Hükümetler gevşek para politikası uyguladıkları zaman Keynesyen görüşe göre ekonomik büyüme artar, işsizlik azalır. Ancak yan etki olarak enflasyon da artar. Öte yandan katı para politikası uygulandığı zaman ise kredi muslukları kapanacağı için ekonomik büyüme yavaşlar, enflasyon düşer ve işsizlik artar.

Ancak özellikle 1970'li yıllarda yüksek enflasyon (ücret artışı) oranlarının yüksek işsizlik oranlarıyla birlikte yaşanır olması, enflasyon-işsizlik ilişkisinin açıklanmasında Phillips Eğrisinin bir çözümleme aracı olarak önemini yitirmesine yol açmıştır (Milliyet, 1991: 270).

2000-2005 döneminde enflasyon oranı ile işsizlik oranı arasında negatif bir ilişki söz konusu iken enflasyon ile büyüme arasında negatif bir ilişki yoktur. Yani bu dönemde Phillips eğrisi teorisinin çalışmadığı görülmektedir. Phillips eğrisi 1960'ların teorisidir. Ekonomistler 1970'lerde rasyonel beklentiler (rational expectations) isimli başka bir teori geliştirdiler. Bu teori de Türkiye'nin şu anki performansını çok daha iyi açıklıyor. Son dönemde Türkiye'de Keynesyen politikaların işlemediği görülmektedir. Keynesyen politika, yukarıda bahsedilen devlet harcaması = büyüme = enflasyon ilişkisini baz alan politikalarlardır. Devlet 2001'deki krizden sonra harcamalarını reel olarak arttırdı. Ama bu dönemde Cumhuriyet tarihinin rekor büyüme oranları gerçekleşti. Sebebi, katı maliye ve para politikası insanların risk algılamalarını azaltmakta ve sonuç olarak reel ve nominal faizler düşmektedir. Düşen faizler ise yatırımları arttırarak ekonomik büyümeyi körüklemektedir. Devlet yatırımlarını ve harcamalarını azaltırken özel sektör çok daha büyük miktarda harcamaları ve yatırımları arttırmakta ve neticede son 4 yılda %33.5'lik kümülatif büyüme rakamına ulaşmış bulunmaktadır. Ekonomik büyümenin olduğu yerde işsizliğin de Keynesyen teoriye göre azalması gerekirdi. Ancak işsizlik azalmamıştır. Çünkü, işçilik maliyetleri (özellikle artan vergiler, SSK kesintileri sebebiyle) makina maliyetine kıyasla yüksek olduğu için işverenler üretimde artışı makina alarak ve verimliliği arttırarak gerçekleştirme yoluna gitmişlerdir. Şimdi burada enflasyon çıkmış, inmiş, yerinde say-

mış önemli değil; bu işsizlik oranlarını çok etkilemez. İşsizlik oranlarını etkileyecek olan göreceli işçilik maliyetleridir. Sermaye mallarına kıyasla işçilik maliyetleri (özellikle TL'deki değerlenme ile birlikte) giderek artmaktadır. O yüzden işsizlik oranlarının düşmesi çok beklenmemelidir. Önümüzdeki 1-2 yılda enflasyon oranları aşağı düşmeye devam edebilir, enflasyonla alakasız olmasına rağmen işsizlik oranları da yerinde sayabilir veya biraz yukarı çıkabilir. Ama bu, Phillips eğrisinin çalıştığı anlamına gelmez. Türkiye'de işsizliğin artmasının arkasındaki diğer iki faktör ise demografik güçler (çalışabilenler nüfusuna katılan gençlerin sayısı emekliye ayrılanların sayısından kat kat fazla olacak önümüzdeki yıllarda), ve yapısal değişim (verimliliğin düşük olduğu tarım kesiminde çalışanların çoğu işlerini kaybedecekler ve işsizler ordusuna katılacaklar). Türkiye gibi uzun dönem para politikalarının etkisiz olduğu ve kronik enflasyonun sosyal tercihler neticesinde sürdürüldüğü bir ülkede Phillips eğrisi anlamlı değildir (Ekonomi Turk, 2006: 1).

3. TÜRKİYE'DE İSTİHDAMIN VE İSSİZLİĞİN BOYUTLARI**3.1. Türkiye'nin Nüfus Yapısı**

Tarihe baktığımızda geçmişten bu güne kadar gelen tüm sanayi öncesi toplumlarda ve sanayi toplumlarında nüfusun nicelik ve niteliği ile o toplumun ekonomisi arasında bir takım ilişkilerin var olduğu görülür. Nüfus, gerek nicelik gerekse de nitelik olarak ekonomi üzerinde dönüştürücü etkilere sahiptir (Küçükkalay ve Türkcan, 2004: 71-72).

“Nüfus, bir arazi parçası üzerinde yerleşmiş olarak yaşayan insanlar topluluğudur” (Başol, 1995: 14).

Ülke ekonomisinde nüfusun önemi büyüktür. Ancak, nüfusun miktarı değil, çeşitli nitelikleri önem taşımaktadır. Nüfus miktarı, nüfusun yaş gruplarına ayırımı, ve nüfus artışı bir ülkenin ekonomik yapısı hakkında bize önemli bilgiler vermektedir.

Bir ülkenin üretimine katkıda bulunacak en önemli faktör işgücüdür. Dolayısıyla, bir ülkenin üretim hacmi, mevcut nüfusun miktarına yani işgücüne bağlıdır. Bir ülkenin nüfusunun miktarından çok, yapısı önem taşımaktadır. Bu nedenle, ülkemizin nüfus yapısıyla ilgili bilgilerin verilmesi önem arz etmektedir.

Nüfus sayımları “Devlet İstatistik Enstitüsü Görev Yetki ve Kuruluşu” hakkındaki kanun gereğince, sonu sıfır ve beş ile biten yıllarda yapılmakta iken 1990 nüfus sayımından itibaren on yılda bir yapılması kararlaştırılmıştır. Ayrıca 1923'ten bu yana tüm sayımlar Ekim ayı içinde yapılmıştır. Cumhuriyetin ilanından sonra ilk sayım 28 Ekim 1927'de olmuştur (Başol, 1995: 14).

Türkiye'de nüfus sayımları 1935'ten 1990'a kadar beşer yıllık aralıklarla yapılmış; 1990'larda ise sayım aralığının on yılda bire çıkartılması kararlaştırılmıştır. Ancak hızla gelişen nüfusun, seçim kütükleri başta olmak üzere bir takım bilgilerin güncellenmesi gereğini ortaya çıkartmasıyla birlikte, 1997 yılında bir nüfus tespiti yapılmıştır. Güncelliğini koruyan nüfus sayımı 2000 yılında yapılmıştır. Türkiye nüfusu ile ilgili halen elde bulunan en son bilgiler 2000 yılı tespitinden elde edilmiştir.

Çizelge 3.1.'deki rakamlardan anlaşılacağı üzere, Ülkemizde Cumhuriyetin ilanından 1950 yılına kadar olan dönemde, ölüm hızının azalması ve doğum hızının artması ile yıllık nüfus artış hızı yükselmiştir. 1923 ve 1955 yılları arasında Türkiye'nin nüfusu, yaklaşık iki kat artarak 13 milyondan 24 milyona ulaşmıştır. Nüfus artış hızının en yüksek olduğu dönemde 28.5 ile 1955-60 dönemidir. 1950'li yıllardan sonra doğurganlık azalmaya başlamıştır. Ancak, doğurganlıktaki azalma hızı, ölüm hızlarında meydana gelen azalmadan daha az olduğu için nüfus büyümeye devam etmiştir. 1955 ile 1985 yılları arasında, nüfus yeniden ikiye katlanarak 24 milyondan 51 milyona ulaşmıştır. Türkiye'de nüfus artışı ikinci dünya savaşının hemen sonrasındaki yavaşlamayı takiben hızlanmış ve 1975 – 1980 dönemi bir yana bırakılırsa, 1980'lerin ikinci yarısına dek oldukça süratli bir seyir izlemiştir. 1985'ten sonra ise sürmesi beklenen bir yavaşlama sürecine girmiştir. 1985 yılından sonra nüfus artış hızı düşme eğilimine girmiştir. Yıllık nüfus artış hızımız; 1980-1985 döneminde binde 24.9, 1985-1990 döneminde binde 21.7 iken 1990-2000 döneminde bu hız binde 18.3'e düşmüştür.

Türkiye'nin yüzölçümü 769.604 km²'dir. Türkiye'de 1927 yılında kilometrekareye 18 kişi, 2000 yılında kilometrekareye 88 kişi düşmektedir. 1985 yılından sonra idari bölünüş yapısında gerçekleştirilen değişikliklerin sonucu olarak 2000 yılında Türkiye'de il sayısı 81'e yükselmiştir. 1927 yılında yapılan ilk nüfus sayımında Türkiye'nin nüfusu 13.648.270 iken bu sayı 2000 yılında 67.803.927'ye yükselmiştir. Yani 73 yılda Türkiye'nin nüfusu yaklaşık 5 kat artmıştır.

Çizelge 3.1., Türkiye' deki toplam nüfusun 1927 sayımından 2000 yılı tespitine dek olan gelişimini göstermektedir.

Çizelge: 3.1. Genel nüfus sayımlarına göre nüfus yıllık artış hızı, yüzölçümü ve nüfus yoğunluğu

Sayım tarihleri	Nüfus	Yıllık nüfus artış hızı(%0)	İl sayısı	İlçe sayısı	Bucak ve Köy sayısı	Yüzölçümü (km ²)	Nüfus Yoğunluğu
28.10.1927	13.648.270	-	63	328	40.600	762.736	18
20.10.1935	16.158.018	21,10	57	356	34.876	762.736	21
20.10.1940	17.820.950	19,59	63	370	34.024	767.119	23
21.10.1945	18.790.174	10,59	63	396	34.063	767.119	24
22.10.1950	20.947.188	21,73	63	422	34.252	767.119	27
23.10.1955	24.064.763	27,75	66	493	34.787	767.119	31
23.10.1960	27.754.820	28,53	67	570	35.441	772.091	36
24.10.1965	31.391.421	24,63	67	571	35.638	774.810	41
25.10.1970	35.605.176	25,19	67	572	35.995	774.815	46
26.10.1975	40.347.719	25,01	67	572	36.115	774.815	52
12.10.1980	44.736.957	20,65	67	572	36.155	774.815	58
20.10.1985	50.664.458	24,88	67	580	36.031	774.815	65
21.10.1990	56.473.035	21,71	73	829	36.233	774.815	73
22.10.2000	67.803.927	18,28	81	850	37.366	769.604	88

Kaynak: DİE, <http://www.die.gov.tr/ist.Tablolar/04nf024t.xls>.

Çizelge 3.2.'deki rakamlara göre, şehirlerde bulunan nüfusun oranı son on yılda önemli bir artış göstererek 1990 yılında %59 iken, 2000 yılında %64.9'a yükselmiştir. Şehirlerde bulunan nüfus köylerde bulunan nüfusa göre büyük bir hızla artmaktadır. 1990-2000 döneminde şehirlerde bulunan nüfusun yıllık artış hızı binde 26.8 iken, köylerde bulunan nüfusun yıllık artış hızı binde 4.2'dir. 1945 yılından sonra ilk kez 1990-2000 döneminde nüfus artış hızı binde 20'nin altına düşmüştür.

En düşük yıllık nüfus artış hızı %010.6 ile 1940 -1945 döneminde, en yüksek yıllık nüfus artış hızı ise %028.5 ile 1955 – 1960 döneminde gerçekleşmiştir. Şehir nüfus oranında 1980 yılından sonra önemli bir artış görülmektedir. Bu durum köyden şehre olan göçün yanı sıra 1980 yılından sonra idari bölünüş yapısındaki değişiklikler nedeniyle bazı bucak ve köylerin ilçe olması sonucunda şehir olarak tanımlanan yerleşim yerlerinin sayısının artmasından kaynaklanmaktadır (DİE, 2000: 27).

Çizelge: 3.2. 1927 -2000 Türkiye'nin Nüfus Yapısı

Sayım Yılı	Toplam Nüfus	Şehir Nüfusunun Oranı %	Köy Nüfusunun Oranı %	Yıllık Nüfus Artış Oranı %	Nüfusun Ağırlıklı Yaş Ortalaması	Okur-Yazarlık Oranı %
1927	13 648 270	24,22	75,78	2,11	-	0
1935	16 158 018	23,53	76,47	2,11	24,7	19,25
1940	17 820 950	24,39	75,61	1,95	24,8	24,55
1945	18 790 174	24,94	75,06	1,05	24,9	30,22
1950	20 947 188	25,04	74,96	2,17	24,8	32,37
1955	24 064 763	28,79	71,21	2,77	24,6	40,87
1960	27 754 820	31,92	68,08	2,83	24,5	39,49
1965	31 391 421	34,42	65,58	2,46	24,5	48,72
1970	35 605 176	38,45	61,55	2,51	24,4	56,21
1975	40 347 719	41,81	58,19	2,5	24,8	63,62
1980	44 736 957	43,91	56,09	2,06	25	67,45
1985	50 664 458	53,03	46,97	2,48	25,5	77,29
1990	56 969 109	59,1	?	2,35	24,6	85
2000	67 803 .927	64,9	39,05	1,83	24,8	87,3

Kaynak: DİE, <http://www.die.gov.tr/ist.Tablolar/04nf024t.xls>, 2000 Genel nüfus sayımı.

Kentlerde nüfusun hızla artması özellikle büyük kentlerde planlı ve düzenli kent merkezlerini kuşatan dev gece kondu bölgelerinin oluşmasına yol açmıştır. İnsanlar yaşam standartlarını yükseltme umuduyla büyük kentlere göç etmektedir. Ancak buralarda barınma sorununu kendilerine ait olmayan arazileri işgal ederek çözmeye ve geçimlerini de vergi ödemeksizin enformel işlerle temin etmeye çalışmaktadırlar. Bu durumdaki insanlara bedelsiz olarak yada çok düşük bedellerle tahsis edilen tapular ve gecikmeli olarak da olsa götürülen alt yapı yatırımları büyük sıkıntılara sebebiyet vermektedir. Yoğun göç veren bölgelere daha önce yapılan yatırımların kısmen yada tümüyle atıl kalması bu maliyeti artırırken, kentlerle kırsal kesim arası yaşam standardı farklarını, daha ucuza mal olacak biçimde azaltacak akıllıca önlemlerin zamanında alınmaması yüzünden gerçekleşen hızlı iç göçün, kentlerdeki top yekün yaşam kalitesine olumsuz etkilerde bulunmuştur (DİE, 2000: 27).

Çizelge 3.3.'ten anlaşıldığı üzere, 2000 yılında en büyük üç ilimiz İstanbul, Ankara ve İzmir'dir. 2000 yılı nüfus değerlerine göre Türkiye'nin toplam nüfusu ve nüfus artış hızları ile büyük şehirlerin payları şöyledir;

Çizelge: 3.3. Büyük şehirlerin Türkiye nüfusundaki payları

İLLER	2000			Yıllık Nüfus Artış Hızı % (1990-2000)		
	Toplam	Şehir	Köy	Toplam	Şehir	Köy
TÜRKİYE	67.844.903	44.109.336	23.735.567	18,34	27,04	3,95
İSTANBUL	10.033.478	9.119.315	914.163	33,23	29,64	78,67
ANKARA	4.007.860	3.540.522	467.338	21,37	22,15	15,66
İZMİR	3.387.908	2.750.273	637.635	22,88	25,19	13,51

Kaynak : DİE, www.die.gov.tr.

Ülkemizdeki yedi coğrafi bölgeye göre nüfus artış hızı en fazla olan bölge Marmara Bölgesi, en az olan bölge ise Karadeniz Bölgesidir. İstihdamı olumsuz etkileyen etmenlerin başında nüfus artış hızının yüksekliği gelir. Türkiye'de nüfus hızla artmaktadır, bu artış kişi başına geliri ve tasarrufları düşürmektedir. Tasarruf azalışı yatırım ve büyüme hızını azaltmakta, buda istihdam artışını azaltmaktadır.

Ülkemizin genç bir nüfusa sahip olması avantaj olmasının yanında istihdam ilişkileri açısından büyük bir çaba gösterme gereğini doğurmaktadır. Ülkemizin genç bir nüfusa sahip olması yeni istihdam alanlarının açılmasını gerektirmektedir. Her yıl işgücüne dahil olan yeni nüfusa iş bulamamak işsizlerin sayısını artırmaktadır. Bu durumu anlatmak için Avrupa ülkeleri ile Türkiye'nin son verilerini karşılaştıralım. Avrupa Birliği ülkelerinde 0-14 yaş grubunda bulunan nüfusun toplam nüfusa oranı %15-20'ler civarında iken bu oran ülkemizde %30.5'tir. Avrupa Birliği ülkelerinde 15-44 yaş grubunun genel nüfusa oranı %39-46 arasında değişirken ülkemizde bu oran %50.1'dir. Avrupa Birliği ülkelerinde 45-64 yaş arasındaki nüfusun genel nüfusa oranı %23-24 civarında iken bu oran da ülkemizde %14.3'dür. Bu veriler çerçevesinde ülkemiz demografik açıdan Avrupa'dan avantajlı bir konumda gözükmektedir. Ancak aynı durum işsizliği yenmek için büyük bir çaba gerektirmektedir (Türkiye İş Kurumu, 2004: 3-4).

Çizelge 3.4.'teki 2003 Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırmasının (TNSA) ilk sonuçlarına dayanarak yapılan geçici nüfus projeksiyonlarına göre, 2004 yılında yüzde 1,35 olduğu tahmin edilen yıllık doğal nüfus artış hızının, 2005 yılında 1,33'e gerilemesi, 2004 yılında 71,3 milyon olduğu tahmin edilen toplam nüfusun 2005 yılında 72,3 milyona ulaşması beklenmektedir. Toplam doğurganlık hızının ise 2004 yılında 2,22'den 2005 yılında 2,20'ye gerileyeceği, özellikle bebek ölümlerinin azaltılması yönünde son yıllarda sağlanan olumlu gelişmelere bağlı olarak doğuştan hayatta kalma ümidinin 2005 yılında 70,8 yıla ulaşacağı tahmin edilmektedir.

Çizelge: 3.4. Demografik Göstergelerde Gelişmeler (Yıl Ortası)

Demografik Göstergeler (1)	Birim	2001	2002	2003	2004	2005
Toplam Nüfus (Yıl Ortası)	Bin Kişi	68.529	69 388	70 363	71 332	72 294
Toplam Nüfus (Yıl Sonu)	Bin Kişi	69.079	69 875	70 847	71 813	72 774
Yıllık Fiili Nüfus Artış Hızı	Yüzde	1,63	1,41	1,38	1,35	1,33
Yıllık Doğal Nüfus Artış Hızı (2)	Yüzde	1,46	1,34	1,31	1,28	1,26
Kaba Doğum Hızı	Binde	21,7	19,7	19,5	19,2	19,0
Kaba Ölüm Hızı	Binde	7,1	6,3	6,3	6,4	6,4
Toplam Doğurganlık Hızı	Çocuk Sayısı	2,52	2,25	2,23	2,22	2,20
Bebek Ölüm Hızı	Binde	40,6	28,5	27,7	26,9	26,2
Doğuşta Hayatta Kalma Ümidi						
Toplam	Yıl	68,3	70,4	70,5	70,7	70,8
Erkek	Yıl	66,0	68,1	68,2	68,3	68,5
Kadın	Yıl	70,6	72,8	73,0	73,1	73,3
Nüfusun Üç Ana Yaş Grubu İtibarıyla Dağılımı						
0-14 Yaş Grubu	Yüzde	29,7	29,5	29,2	28,8	28,4
15-64 Yaş Grubu	Yüzde	64,9	65,5	65,2	65,5	65,7
65 + Yaş Grubu	Yüzde	5,4	5,5	5,6	5,7	5,9
Nüfusun Eğitimle İlgili Yaş Grupları İtibarıyla Dağılımı						
3-5 Yaş Grubu	Yüzde	6,1	6,2	6,1	5,9	5,7
6-13 Yaş Grubu	Yüzde	15,4	15,5	15,5	15,5	15,5
14-16 Yaş Grubu	Yüzde	5,6	5,4	5,3	5,3	5,3
17-20 Yaş Grubu	Yüzde	7,8	7,6	7,4	7,2	7,0

Kaynak: DİE, DPT, www.die.gov.tr.

- (1) 2003 Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırmasının (TNSA) ilk sonuçlarına göre DİE, DPT ve Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü tarafından hazırlanan geçici projeksiyonlar.
(2) Göçleri kapsamamaktadır.

Türkiye’de doğurganlık geçtiğimiz yirmi yıl içinde hızlı bir biçimde düşmüştür. Doğurganlık açısından kırsal alanlar ve kentlerle, bölgeler arası farkların hala sürmesine karşın, düşüş eğiliminin genel olması bu farkların da zaman içinde kapanacağını göstermektedir.

Nüfusumuzun 21. yüzyıl ortalarında 95 – 98 milyonda istikrara kavuşacağı ve nüfusun çoğunluğunu çalışma yaşındakilerin oluşturacağı, 1990 yılında %44 olan 20 - 54 yaş grubundaki insan sayısının 2010 yılında % 52’ye çıkacağı tahmin edilmektedir. Yaşlı bir nüfusa sahip olan ve çalışma çağındaki nüfusları azalmakta olan AB ülkeleri ile karşılaştırıldığında, sahip olduğumuz genç nüfusun demografik fırsat penceresi olabilmesi için, bu genç nüfusun iyi eğitilmesi ve istihdam edilmesi gerekmektedir (Türkiye İş Kurumu, 2004: 3-4).

Çizelge 3.5.’te görüldüğü gibi, ülkemizde doğurganlıktaki düşmenin sonucu olarak bu oran, 1990’daki %35.5’lik değerinin 2025 yılında %22.7’ye inmesi beklenmektedir. Bu da Türkiye’nin genç nüfuslu bir ülke niteliğinin uzun dönemde kaybolacağı anlamına gelmektedir.

Doğurganlık oranının hızla düşmeye başlamasından önce doğanlardan oluşan ve aktif (üretken) yaş aralığı olarak bilinen 15-64 yaş arasındaki yetişkin nüfus artmaya devam edecektir. Üstelik bu grup, toplam nüfustan daha hızlı artacağından payını 1990’daki %60.5’ten 2025 yılında %68.3’e yükseltecektir. Böylece Türkiye giderek artan bir işgücü arzına sahip olacaktır (Şahinöz, 2001: 446).

Çizelge: 3.5. Yıllara Göre Seçilmiş Yaş Gruplarının Toplam Nüfus Payları (%)

Yaş Grubu	1990	2000	2010	2020	2025
0-14	35.47	29.53	25.98	23.62	22.67
15 – 64	60.53	65.00	67.92	68.69	68.33
65 +	3.99	5.47	6.10	7.69	9.00
Toplam Yaş Bağımlılık Oranı	0.652	0.539	0.472	0.456	0.463

Kaynak: DİE, www.die.gov.tr.

3.2. Türkiye’de İşgücü Piyasasının Genel Görünümü

Emek ile işgücü talebi bir ülkenin en önemli üretim faktörlerindedir. İşte işgücü piyasası da bu iki önemli üretim faktörü olan emek ile işgücü talebinin buluştuğu alanlardır.

1960’lı ve 1970’li yıllarda yurt dışına işçi gönderilmesi nedeniyle işsizlik biraz da olsa azalmıştır. Ancak 1980 – 2000 yılları arasında yurt dışı işgücü talebi azalmaya başlayınca işgücü bu durumdan olumsuz etkilenmiştir.

Türkiye, günümüzde “demografik geçiş dönemi” olarak bilinen ve hızı giderek düşmekle beraber nüfus artışının devam ettiği süreci yaşamaktadır. 1990 ile 2000 yılları arasında ortalama %1.83 olan yıllık nüfus artış hızı, 2004 yılında %1.35’e gerilemiş, 2005 yılında ise %1.33’e gerileyeceği tahmin edilmektedir.

Genç bir nüfusa sahip olan ülkemizde, 0-14 yaş grubu nüfusun %29’unu, 15-64 yaş grubu ise nüfusun %65’ini oluşturmaktadır. Nüfus artış hızının kesin olarak ve yeniden tersine dönmesi mümkün olmayan biçimde düştüğü döneme girmiş olan ülkemizde, nüfusun 21. yüzyıl ortalarında 95 – 98 milyonda istikrara kavuşacağı ve çoğunluğunu çalışma yaşındakilerin oluşturacağı tahmin edilmektedir. Yaşlı bir nüfusa sahip olan ve çalışma çağındaki nüfusları azalmakta olan AB ülkeleri ile karşılaştırıldığında, sahip olduğumuz genç nüfusun demografik fırsat penceresi olabilmesi için, bu genç nüfusun iyi eğitilmesi ve istihdam edilmesi gerekmektedir (Türkiye İş Kurumu, 2005: 1).

İşsizlik, 1994, 1999 ve 2001 yıllarında yaşanan krizlerle daha da artmıştır. Bu yıllarda yeni iş alanları açılmamış, mevcut işyerlerinin bir kısmı kapanmış ve bir kısmı da çalışan işçilerini çıkarmıştır. Bu durum ise işsizliği daha da artırmıştır.

Çizelge 3.6.’da 1990 yılından 2005 yılına kadar işgücüne katılma oranları ve işsizlik oranları kısaca özetlenmiştir.

Ülkemizde 1990- 2000 yılları arasında %7-8’lerde seyretmiş olan işsizlik oranı; 2000 sonu ve 2001 başlarında yaşanan ekonomik krizle birlikte %10’un üzerine çıkmıştır. 1990-2005 dönemini içeren 16 yılda İstihdam 18 milyondan yaklaşık 22 milyona çıkmış, buna karşın çalışma çağındaki nüfus 34 milyondan 50 milyona yükselmiştir. Bu ekonomimizin artan nüfusa yeter sayıda iş olanağı yaratamadığını göstermektedir. İstihdam oranı % 43.4’tür.

Çizelge: 3. 6. Türkiye'de İşgücüne Katılma Oranı (İKO) ve İşsizlik Oranı %

	Toplam
1990	
İşgücüne Katılma Oranı (İKO)	56,6
İstihdam Oranı	52,1
İşsizlik Oranı	8,0
2000	
İKO	49,9
İstihdam Oranı	46,7
İşsizlik Oranı	6,5
2001	
İKO	49,8
İstihdam Oranı	45,6
İşsizlik Oranı	8,4
2002	
İKO	49,6
İstihdam Oranı	44,4
İşsizlik Oranı	10,3
2003	
İKO	48,3
İstihdam Oranı	43,2
İşsizlik Oranı	10,5
2004	
İKO	48,7
İstihdam Oranı	43,7
İşsizlik Oranı	10,3
2005	
İKO	48,3
İstihdam Oranı	43,4
İşsizlik Oranı	10,3

Kaynak: DİE, Hanehalkı İşgücü Anketleri.

2004 yılındaki verilere göre (Çizelge 3.7.) çalışma çağındaki nüfus olarak adlandırılan 15 ve daha yukarı yaştaki nüfus 49 milyon 906 bin kişi, işgücü 24 milyon 289 bin kişi, işgücüne katılma oranı ise % 48,7 olup işsizlik oranı %10,3' tür. 2005 yılında ise 15 ve daha yukarı yaştaki nüfus 50 milyon 826 bin kişi, işgücü 24 milyon 565 bin kişi, işgücüne katılma oranı ise % 48,3, toplam istihdam 22 milyon 46 bin kişidir. Aynı dönemde işsiz sayısı 2 milyon 520 bin kişi, işsizlik oranı ise % 10,3'tür.

İşgücüne katılma oranı, nüfusun yaş yapısına, kırsal ve kentsel bölgelerdeki yerleşme oranlarına, okullaşma oranına, gelir düzeyi ve işgücü talebine bağlı olarak değişiklik göstermektedir. Ülkemizde 1950'lerde başlayarak düşen işgücüne katılma oranının temelinde, tarım istihdamının azalması ve köyden kente göç olgusu yatmaktadır.

Görüldüğü gibi İşsizlik oranı, 2005 yılında %10,3 olarak gerçekleşmiştir. Bir önceki yıla göre bir değişme göstermemiştir. İşsizliğin daha çok kentlerde ve genç yaş grubunda (15-24) yoğunlaştığı görülmektedir. Tarımdaki üretim teknolojisi değişimi köyden kente göçle sonuçlanmakta ve işsizliğin kentlerde yoğunlaşmasına neden olmaktadır. Kent ve kırsal kesimlerdeki işsizlik oranlarına baktığımızda, kentteki işsizlik oranının kırsal kesimdeki işsizlik oranından birkaç kat daha fazla olduğu görülmektedir.

Kentlerdeki işsizlik oranının düşürülebilmesi için kentli nüfusun eğitiminin

sanayinin gerektirdiği vasıfta eleman olarak yetişmelerini sağlayacak vasıfta olması gerekir .

Çizelge: 3.7. 2004-2005 Yıllarında Türkiye’de İşgücü Durumu

	TÜRKİYE		KENT		KIR	
	2004	2005	2004	2005	2004	2005
Kurumsal olmayan sivil nüfus (000)	70 556	71 611	43 218	44 312	27 338	27 299
15 ve daha yukarı yaştaki nüfus (000)	49 906	50 826	30 813	31 678	19 093	19 148
İşgücü (000)	24 289	24 565	13 714	14 398	10 576	10 167
İstihdam (000)	21 791	22 046	11 843	12 566	9 948	9 480
İşsiz (000)	2 498	2 520	1 870	1 832	628	687
İşgücüne katılma oranı (%)	48,7	48,3	44,5	45,5	55,4	53,1
İstihdam oranı (%)	43,7	43,4	38,4	39,7	52,1	49,5
İşsizlik oranı (%)	10,3	10,3	13,6	12,7	5,9	6,8
<i>Tarım dışı işsizlik oranı (%)</i>	14,7	13,6	14,3	13,2	16,1	14,9
<i>Genç nüfusta işsizlik oranı⁽¹⁾ (%)</i>	19,7	19,3	25,2	22,8	12,6	14,1
Eksik istihdam oranı (%)	4,1	3,4	3,8	3,0	4,6	4,0
<i>Genç nüfusta eksik istihdam oranı⁽¹⁾ (%)</i>	5,1	4,5	3,9	3,2	6,6	6,4
İşgücüne dahil olmayanlar (000)	25 616	26 261	17 099	17 279	8 517	8 981
İş aramayıp, işbaşı yapmaya hazır olanlar	1 223	1 714	694	993	529	721
Mevsimlik çalışanlar	464	481	135	119	329	362
Ev işleriyle meşgul	13 301	13 025	9 179	8 956	4 122	4 069
Öğrenci	3 283	3 393	2 453	2 489	830	905
Emekli	2 886	2 908	2 205	2 208	681	700
Çalışamaz halde	2 840	3 098	1 299	1 383	1 541	1 715
Diğer	1 617	1 641	1 133	1 132	484	509

(1) 15-24 yaş grubundaki nüfus

Kaynak: DİE, hanehalkı İşgücü Anketleri

Çalışabilir çağdaki nüfusun yaklaşık yarısının üretime katılmaması, üreten kesimin giderek daha fazla kişiyi geçindirmek zorunda kalmasına ve üretime katılım sonucu elde edilen gelirin de daha fazla kişi arasında paylaşılmasına neden olmaktadır. Bu durum, rekabet koşullarının zorlaştığı, küreselleşmenin hız kazandığı ve tam üyelik müzakerelerinin başlayacağı AB’ye katılım sürecinde, ekonomik kalkınma ve gelişme yolundaki en önemli engellerden birini oluşturmaktadır (Türkiye İş Kurumu, 2005: 1-2).

Ülkemizde hızlı nüfus artışı ve kırdan kente göç olayı ile birlikte kentlerde işgücü potansiyeli sürekli büyümekte, ancak bu işgücünü karşılayacak bir istihdam artışı, tarım dışındaki sektörlerde yaratılmamakta ve işgücüne katılım oranı sürekli düşmektedir.

Çizelge 3.8. ve 3.9.’da görüldüğü gibi kadınların işgücüne katılım oranı erkeklerin ancak üçte biri kadardır. İşgücüne dahil olmayan kadınların yaklaşık yarısını ev kadınları oluşturmaktadır. İşgücüne katılım oranınının 1950’lerden bu yana sürekli azalmasının altında yatan temel nedenler tarım sektöründe istihdamın azalması ve köyden kente göçtür. Kırdan kente göç sürecinde, kırsal alanda işgücü içinde yer alan kadınlar kente geldiklerinde işgücü dışında kalmaktadır. Diğer taraftan, kentsel alanda işgücü piyasasında istihdam için belirli özel beceriler gerekmektedir ve bu durum özellikle eğitim düzeyi düşük kadınların işgücü piyasasının dışında kalmasını daha olası hale getirmektedir.

Kentlerde kadınların işsizlik oranı erkeklerin işsizlik oranından daha büyük iken kırsal kesimde bunun tam tersine bir oluşum söz konusudur. Bunun böyle olmasının

temel sebepleri olarak kırsal kesimdeki işlerin bu kesimde yaşayan kadınların sahip olduğu birikimlerle daha kolay iş bulabilecekleri kadınların, aile işletmelerinde daha yoğun çalışmalarıdır.

Çizelge: 3.8. Türkiye'de İşteki Durum ve Ekonomik Faaliyete Göre İstihdam Edilenler (Sayı itibariyle)

(Bin Kişi)	TOPLAM		ERKEK		KADIN	
	2004	2005	2004	2005	2004	2005
	Sayı	Sayı	Sayı	Sayı	Sayı	Sayı
İşteki durum	21 791	22 046	16 023	16 346	5 768	5 700
Ücretli	9 279	10 358	7 353	8 178	1 927	2 180
Yevmiyeli	1 800	1 590	1 461	1 273	338	318
İşveren	1 020	1 132	971	1 081	49	51
Kendi hesabına	5 388	5 438	4 805	4 664	583	774
Ücretsiz aile işçisi	4 303	3 527	1 433	1 150	2 870	2 377
Ekonomik faaliyetler	21 791	22 046	16 023	16 346	5 768	5 700
Tarım	7 400	6 493	4 101	3 550	3 299	2 943
Sanayi	3 988	4 281	3 202	3 452	786	829
İnşaat	1 029	1 171	1 004	1 143	25	28
Hizmetler	9 374	10 101	7 717	8 201	1658	1 900

Kaynak: DİE, hanehalkı İşgücü Anketleri

Çizelge: 3.9. Türkiye'de İşteki Durum ve Ekonomik Faaliyete Göre İstihdam Edilenler (% itibariyle)

(Bin Kişi)	TOPLAM		ERKEK		KADIN	
	2004	2005	2004	2005	2004	2005
	(%)	(%)	(%)	(%)	(%)	(%)
İşteki durum	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Ücretli	42,6	47,0	45,9	50,0	33,4	38,3
Yevmiyeli	8,3	7,2	9,1	7,8	5,9	5,6
İşveren	4,7	5,1	6,1	6,6	0,9	0,9
Kendi hesabına	24,7	24,7	30,0	28,5	10,1	13,6
Ücretsiz aile işçisi	19,7	16,0	8,9	7,0	49,8	41,7
Ekonomik faaliyetler	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Tarım	34,0	29,5	25,6	21,7	57,2	51,6
Sanayi	18,3	19,4	20,0	21,1	13,6	14,6
İnşaat	4,7	5,3	6,3	7,0	0,4	0,5
Hizmetler	43,0	45,8	48,2	50,2	28,7	33,3

Kaynak: DİE, hanehalkı İşgücü Anketleri

Çizelge 3.10.'daki verilerden de anlaşıldığı üzere, 2005 yılında Türkiye'de toplam 22 milyon 46 bin kişi istihdam edilmiştir. Bu sayının 3 milyon 027 bin'i kamu kesiminde, 19 milyon 19 bin'i de özel sektörde çalışmaktadır. Bir önceki yıla göre istihdam edilenlerin sayısında az da olsa bir artış görülmektedir. Ayrıca istihdam edilen erkek sayısı istihdam edilen kadın sayısının 3 katı kadardır. Erkek istihdamı kentte daha çok yoğun iken kadın istihdamı ise kırdaki daha yoğunluk kazanmıştır.

Çizelge: 3.10. Türkiye'de İşyeri Durumuna Göre İstihdam Edilenler (bin kişi)

	TÜRKİYE		KENT		KIR	
	2004	2005	2004	2005	2004	2005
Toplam	21 791	22 046	11 843	12.566	9 948	9.480
Kamu	2 960	3 027	2 242	2.234	718	792
Özel	18 831	19 019	9 601	10.331	9 230	8.688
Erkek	16 023	16 346	9 519	10.041	6 505	6.305
Kamu	2 342	2 351	1 716	1.669	626	682
Özel	13 681	13 995	7 803	8.372	5 879	5.623
Kadın	5 768	5 700	2 325	2.525	3 443	3.175
Kamu	618	676	526	565	92	110
Özel	5 150	5 024	1 799	1.959	3 351	3.065

Kaynak: DİE, hanehalkı İşgücü Anketleri

Türkiye'de kadınların işgücüne katılım oranını olumsuz yönde etkileyen çeşitli nedenler vardır. Bunların başlıcaları;

- Küçük çocukların bakımı,
- Kadının eğitim düzeyinin düşüklüğü,
- Piyasa koşullarının elverişli olmayışı,
- Kısmi çalışma olanaklarının sağlanamayışı,
- Çalışmayla ilgili yasal mevzuattaki eksiklikler,
- Kadının çalışması ile ilgili gelenek ve göreneklerin değişim hızının kadın lehine

yavaş seyretmesi biçiminde belirtilebilir. 1998 yılında yapılan bir anket çalışmasına göre kadınların %52'sinin kendi dışından kaynaklanan ailevi nedenlerle ve %28'inin de yine kendi dışından kaynaklanan nedenlerden dolayı işten ayrıldıkları saptanmıştır (Küçükkalay, 1998: 39).

Türkiye'de, kadınların iş hayatına katılımında ve iş hayatını sürdürebilmeleri konusunda karşılaştıkları engeller özetle şunlardır;

- Kadın işgücü ucuz emek olarak emek-yoğun iş kolları olan tekstil, gıda, hazır giyim, tütün gibi sanayi dallarında yoğunlaşmıştır. Ancak, tarım sektörü ile karşılaştırıldığında bu sektörlerdeki kadın işgücü oranı düşüktür.

- İş piyasasında iş ve mesleklerin "kadın işleri" ve "erkek işleri" olarak ayrışıp toplumsal kabul görmesinden dolayı, kadınlar ancak geleneksel kadın mesleklerinde yoğunlaşmakta, kadınlar, daha düşük statülü ve ücretli işlerde çalışmaya razı olmaktadır.

-Tarım sektöründe çalışan kadınların ücretsiz aile işçisi konumunda olmalarının yanı sıra, sanayi ve hizmetler sektöründe çalışan kadınlar da iş kolu veya işyerinin en alt kademelerinde yoğunlaşmaktadır. Düşük statülü işler, düşük ücretleri, süresiz ve geçici çalışmayı, sosyal güvencesizliği beraberinde getirmektedir.

-Kadınların eğitim düzeyi arttıkça, işgücüne katılım olanakları artmaktadır. Ancak, halen eğitimin her kademesinde kadınlar için bir eşitsizlik söz konusudur. Bu eşitsizliğin gelecekte giderilmesi ümit edilse bile, kadın emeğine vasıf kazandırabilmek için örgün eğitim yanında bilgi ve beceri geliştirmeye yönelik yaygın eğitime ihtiyaç vardır.

-Kadınların hem çalışma yaşamına girerken, hem de girdikten sonra karşılaştığı cinsiyete dayalı ayrımcılık önemli bir engeldir. Belli iş ve mesleklere kadınların kabul edilmemesi, görev dağılımında adil davranılmaması, ekonomik kriz dönemlerinde önce kadınların işten çıkarılması, ücretlerin düşük tutulması başlıca ayrımcılık örnekleridir (Narlı, 2005: 2).

Kadınların üretime katılımı hem ülke ekonomisi açısından hem de kadının konumu açısından büyük önem taşımaktadır. İşlerin büyük bir bölümü kadın ve erkek

işleri olarak ayrılmakta, kadınlar çoğunlukla kadın işleri olarak belirlenmiş işlerde çalışmaktadırlar. Kadınlar düşük statülü işlerde istihdam edilmekte, buldukları iş kolu veya işyerlerinin alt kademelerinde yoğunlaşmaktadır. Üst kademelerde yer alan kadın sayısı sınırlıdır.

Kadınların işgücü piyasasına artan miktarlarda katılımının yolunu açan bir temel etken, geçmişe kıyasla bugün kadınlar üzerindeki çocuk doğurma ve bakım yükünün azalmasıdır. Çocuk sayısının azalması, kadınların tek çocuğu tercih etmesi, doğum kontrolünde bu azalışı olanaklı kılan gelişmeler, yüksek kaliteli çocuk yetiştirme harcamalarını karşılayabilmek için ek gelir gereksinimi, öğrenim düzeylerindeki büyük artışlar, kadınların ev dışında çalışmaktan ve yaşama daha dolu katılmaktan sağladıkları zevk kadınların katılma oranının artışında etkin olan faktörlerdir (Bulutay, 2002: xxxviii).

Çalışabilir çağdaki nüfusun yaklaşık yarısının üretime katılmaması, üreten kesimin giderek daha fazla kişiyi geçindirmek zorunda kalmasına ve üretime katılım sonucu elde edilen gelirin de daha fazla kişi arasında paylaşılmasına neden olmaktadır. Bu durum, rekabet koşullarının zorlaştığı, küreselleşmenin hız kazandığı ve tam üyelik müzakerelerinin başlayacağı AB'ye katılım sürecinde, ekonomik kalkınma ve gelişme yolundaki en önemli engellerden birini oluşturmaktadır.

Türkiye'de iş piyasasında özürllüer, temel eğitim, mesleki eğitim ve mesleki rehabilitasyon olanaklarından yeteri kadar yararlanamamaktadırlar. Bu nedenle işveren taleplerini karşılayamayan özürllüerinin istihdamı mümkün olmamaktadır.

Türkiye'de özürllüerinin istihdamına ilişkin gerek Anayasal, gerek sosyal ekonomik ve mali içerikli kanun, tüzük, yönetmelik, genelge ve tebliğlerle çeşitli kurumsal ve hukuki düzenlemeler yapılmıştır.

Bilindiği üzere, 4857 sayılı İş Kanunu'na göre; İşverenler, 50 veya daha fazla işçi çalıştırdıkları işyerlerinde, her yılın Ocak ayı başından itibaren yürürlüğe girecek şekilde Bakanlar Kurulunca belirlenecek oranlarda özürllü ve eski hükümlü ile 3713 sayılı Terörle Mücadele Kanununun Ek-1 inci maddesinin b fıkrası uyarınca istihdamı zorunlu olan terör mağduru işçiyi, meslek, beden ve ruhi durumlarına uygun işlerde çalıştırmakla yükümlüdürler. Bu kapsamda çalıştırılacak işçilerin toplam oranı % 6 olup, özürllüer için belirlenecek oran toplam oranın yarısından az olamaz (Türkiye İş Kurumu, 2005: 45-46).

Bakanlar Kurulunca belirlenecek oranların üstünde özürllü, eski hükümlü ve terör mağduru çalıştıran işverenlerin kontenjan fazlası işçiler için, özürllü ve eski hükümlü çalıştırmakla yükümlü olmadıkları halde özürllü çalıştıran veya çalışma gücünü % 80'nden fazla kaybetmiş özürllüyü çalıştıran işverenlerin bu şekilde çalıştırdıkları her bir özürllü için 506 sayılı Sosyal Sigortalar Kanununa göre ödemeleri gereken işveren sigorta prim hisselerinin yarısı Hazinece ödenmektedir.

Bu itibarla, 19.03.2004 tarih ve 25407 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan 2004/6976 sayılı Bakanlar Kurulu Kararına göre, 2004 yılında, kamu işyerleri % 4 oranında özürllü ve % 2 oranında eski hükümlü, özel işyerleri ise % 3 oranında özürllü, % 1 oranında eski hükümlü, % 1 oranında terör mağduru ve kalan % 1 oranında tercihleri doğrultusunda özürllü veya eski hükümlü çalıştırmakla yükümlü kılınmıştır.

Çizelge 3.11.'deki verilere göre, Türkiye İş Kurumunca yürütülen çalışmalar sonucunda, 2004 yılı sonu itibariyle özürllüerle ilgili kamu sektöründe 4.567, özel sektörde 21.740 olmak üzere toplam 26.307 kişilik, eski hükümlülerle ilgili ise kamu sektöründe 2.273, özel sektörde 12.573 olmak üzere toplam 14.846 kişilik açık kontenjan tespit edilmiştir.

Çizelge: 3.11. Özürlülerin ve Eski Hükümlülerin Açık Kontenjan Durumları

	2003			2004			Değişim Oranı (%)
	Kamu	Özel	Toplam	Kamu	Özel	Toplam	
Özürlüler	2.294	19.066	21.360	4.567	21.740	26.307	23.16
Eski Hükümlüler	3.481	28.876	32.357	2.273	12.573	14.846	54.12

Kaynak: 2004 İşkur faaliyet Raporu, s: 45-46.

2004 yılında, İş Kanunu hükümlerine aykırı olarak özürlü ve eski hükümlü çalıştırmayan işveren veya işveren vekiline, çalıştırmadığı her bir özürlü ve eski hükümlü için çalıştırmadığı her ay itibarıyla 963 YTL'lik idari para cezası verilmiştir. Yıl içinde tahsil edilen para cezaları, Kurumun koordinatörlüğünde, ilgili kamu ve sosyal taraf temsilcilerinden oluşan Komisyon tarafından, özürlü ve eski hükümlülerin mesleki eğitim ve rehabilitasyonu ile kendi işini kurma gibi projelerde kullanılmıştır (Türkiye İş Kurumu, 2005: 45-46).

Günümüzde, 50'den fazla işçi çalıştıran işyerleri genelde büyük şehirlerde özellikle sanayi ve hizmetler sektörünün gelişmiş olduğu merkezlerde toplanmıştır. Bu sebeple, kırsal yörelerde yaşayan özürlülerin iş bulma ve işe girme şansları yok denecek kadar azdır.

3.3. Türkiye'de İstihdamın Sektörel Dağılımı

İstihdam edilenlerin yaptıkları işler genellikle üç sektörde toplanmaktadır. Bu sektörler tarım, sanayi ve hizmetlerdir. Her ülkede istihdamın sektörlere göre dağılımı farklıdır ve bu farklılık gelişmiş ülkeleri geliştirmekte olan ülkelerden ayırmaktadır. Çünkü bir ülkede mal üreten ana sektörler tarım ve sanayidir. Hizmet sektörünün durumu diğer iki sektörün gelişmesine bağlıdır. Geliştirmekte olan ülkelerde sanayi sektörü fazla gelişmiş olmadığından istihdamın büyük bir kısmı tarım alanında olur. İktisadi gelişmeye paralel olarak istihdam tarımdan sanayi sektörüne kayar. Sanayi sektörü iyice gelişince istihdam hizmet kesimine yayılır. Buna üç sektör kanunu da denir (Zaim, 1997: 147).

Bazen istihdamın sektörel dağılımına bakılarak ülkenin gelişmişlik düzeyi hakkında karar vermek mümkün olabilir.

Bireylerin Ekonomik faaliyet durumlarına ilişkin bilgiler nüfus sayımları aracılığı ile toplanmakta olup 1927'den 1945 yılına kadar yapılan sayımlarda meslek hakkında toplanan bilgilerin geçerli olduğu iddia edilememektedir. 1950 yılından itibaren yapılan sayımlarda uluslar arası kriterlere göre toplanan bilgiler nüfusun hem bireysel mesleklerini hem de ekonomik faaliyet dallarını belirtecek güçte olmuştur. Üretim hayatında, çalışan bireylerin oluşturduğu topluluğa aktif nüfus denilmektedir. Aktif nüfusun iş kollarına göre dağılımında altı ana sektör görülmektedir. Bunlar, tarım, sanayi, inşaat, ticaret, ulaştırma ve hizmetlerdir. Burada önemli bir nokta göze çarpmaktadır. 15-64 yaş arasındaki nüfusun içinde çalışamayacak durumda olan hastalar, sakatlar, tutuklu ve hükümlüler, iş kazası geçirmiş olanlar ve diğer ekonomik alanda aktif olmayanlar vardır. Ancak bunlar nüfus sayımında aktif nüfus arasında sayılmışlardır (Başol, 1995: 20-21).

Çizelge 3.12.'deki verilere göre özellikle, planlı dönemin başından bu yana, ekonomimizdeki yapısal değişikliğe paralel olarak, sanayi ve hizmetler kesimindeki istihdam giderek artmaktadır. Bu değişim sürecinde, tarımın istihdamdaki payı 1960 yılında %74.9 iken 2005 yılında %29.5'e düşmüş, buna karşılık aynı dönemlerde sanayideki istihdamın payı %7.5'den %24.7'ye, Hizmetler kesiminin payı ise %17.6'dan %45.8'e yükselmiştir.

İstihdamın sektörel dağılımına üç ana sektör olan tarım, sanayi ve hizmetler sektörü olarak baktığımızda Türkiye'de hizmet sektörünün istihdamdaki payının giderek arttığı görülmektedir. Bu eğilim dünya genelinde de aynıdır.

Çizelge: 3.12. Türkiye'de 1927-2005 Yıllarında İstihdamın Sektörel Dağılımı

Yıllar	Tarım Sektörü	Sanayi Sektörü	Hizmet Sektörü
1927	81,0	6,0	13,0
1935	79,9	7,8	12,3
1945	73,7	8,5	17,8
1955	77,4	6,7	15,9
1960	74,9	7,5	17,6
1965	71,9	7,9	20,2
1970	70,2	10,2	19,6
1975	65,1	11,5	23,4
1980	62,5	11,6	25,9
1985	58,5	13,0	28,5
1990	50,5	13,4	36,1
1995	44,6	15,5	37,9
2000	34,9	18,1	40,5
2001	48,4	17,9	33,5
2002	34,9	23,0	42,1
2003	33,9	22,8	43,4
2004	34,0	23,0	43,0
2005	29,5	24,7	45,8

Kaynak: DİE, www.die.gov.tr., Hanehalkı İşgücü Anketleri

Bir işte çalışan insanlar ya işveren durumundadır, ya üreticidir veya kendi başına çalışan durumundadır. Bunlar bir gelir karşılığında çalışırlar. Bunların dışında bir de ailenin ücretsiz çalışan üyeleri vardır. İstihdam edilenlerin tamamı bu dört durumdan birinde bulunurlar.

Bir ülkenin çalışanlarının işyerlerindeki durumlarının ücretli, maaşlı ve yevmiyeli olma durumlarının oranı önemlidir. İstihdam yapısı açısından çalışanların işteki durumları Türkiye'yi diğer ülkelerden ayırmaktadır.

Ülkemizde 2005 yılı verilerine (Çizelge 3.13.) göre ücretli, maaşlı veya yevmiyeli olarak çalışanların toplam istihdam içerisindeki oranı %54,2, sayısı ise 11 milyon 947 bindir. AB ülkelerinde bu oran %70'in üzerindedir. Kendi hesabına çalışan ve işverenlerin oranı Türkiye'de %29,8, sayısı ise 6 milyon 570 bin civarındadır. Bu oranlar AB ülkelerinde daha düşüktür. Ücretsiz aile işçilerinin oranı Türkiye'de %16,0 iken bu oran bir çok ülkede %2'nin altındadır. Tarım sektöründe çalışanların birçoğu ücretsiz aile işçileridir. Hane halkı işgücü anketlerinde kırsalda istihdam edilen kadınların oranı kentlerde istihdam edilenlere göre daha yüksek çıkmaktadır. Bunun nedeni kırsal alanda kadınların büyük bölümünün ücretsiz aile işçisi kabul edilmesidir.

Çizelge: 3.13. Türkiye’de İşteki Durum ve Ekonomik Faaliyete Göre İstihdam

	2001	2002	2003	2004	2005
EKONOMİK FAALİYETLER					
Toplam (Bin)	20.497	21.354	21.147	21.791	22 046
Tarım	7.403	7.458	7.165	7.400	6 493
Sanayi	3.706	3.954	3.846	3.988	4 281
İnşaat	1.076	958	965	1.029	1 171
Hizmetler	8.312	8.984	9.170	9.374	10 101
Toplam(%)	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Tarım	48.4	34,9	33,9	34,0	29,5
Sanayi	13.3	18,5	18,2	18,3	19,4
İnşaat	4.6	4,5	4,6	4,7	5,3
Hizmetler	33.5	42,1	43,4	43,0	45,8
İŞTEKİ DURUM					
Toplam(Bin)	-----	21.354	21.147	21.791	22.046
Ücretli ve Yevmiyeli	-----	10.625	10.707	11.079	11.947
Kendi hesabına ve İşveren	-----	6.274	6.302	6.408	6.570
Ücretsiz aile işçisi	-----	4.455	4.138	4.303	3.527
Toplam(%)	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Ücretli ve Yevmiyeli	43.5	49,8	50,6	50,9	54,2
Kendi hesabına ve İşveren	22.7	29,4	29,8	29,4	29,8
Ücretsiz aile işçisi	33.8	20,9	19,6	19,7	16,0

Kaynak: DİE, www.die.gov.tr, 2000 Genel nüfus sayımı.

1988-2005 dönemini içeren 17 yılda çalışabilir yaştaki nüfus 34 milyondan 50 milyona yükselmiş, buna karşın istihdam, 18 milyondan yaklaşık 22 milyona çıkmıştır. Yani ekonomimiz bu süre zarfında artan nüfusa yeterli iş yaratamamıştır.

Türkiye’de, önemli bir sorun da eksik istihdam sorunudur. Eksik istihdam özellikle kriz yıllarında artış göstermektedir. Çünkü, işten çıkarılma ve uzun süre iş bulamama riskinin arttığı bu dönemlerde kişiler, işin niteliğini ve ücretini dikkate almaksızın buldukları işe girmekte, düzenli işi olanların ise işleri düzensiz hale gelmektedir. 1988-2003 döneminde yıllık ortalama % 7.1 olan eksik istihdam oranı, 2004 yılında % 4.1 düzeyinde gerçekleşmiştir (Türkiye İş Kurumu, 2005: 3).

Ücretsiz aile işçi oranları, tarım sektöründe gizli işsizliğin yüksek, verimliliğin ise düşük olduğunun göstergesidir. Tarım ağırlıklı ekonomiden sanayi ve hizmet ağırlıklı ekonomiye geçiş döneminde olan ülkemizde tarımdan çıkışın kaçınılmaz hale gelmesi, özellikle bu sektördeki niteliksiz işgücün işsiz kalmasına neden olacaktır. Bu durum, üretim ve verimliliğin artırılmasında işgücü niteliğinin yükseltilmesi gereğini ortaya koymaktadır.

2005 yılı işgücü piyasasındaki gelişmeler kısaca şöyle özetlenebilir; İstihdam cephesinde, tarım istihdamı azalırken sanayide yeni iş alanları yaratılması ve istihdamın artırılmasına çalışılmaktadır. Yıl genelinde yıl sonu rakamlarına bakacak olursak, tarım bir milyonu aşan istihdam kaybederken, sanayi, hizmetler ve inşaat bir milyonu aşan yeni iş ve istihdam yaratmıştır. Bu yapısal bir değişme türüdür.

3.4. Türkiye’de Eğitim Durumlarına Göre İstihdam Edilenler

İşgücünün niteliksel yapısının önemli göstergelerinden biri eğitim düzeyidir. Türkiye’de işgücünün eğitim düzeyinin düşük olduğu gözlenmektedir. Bunun yanı sıra Türkiye’de çalışma çağındaki nüfus, okullaşma oranındaki artışı da yansıtan önemli bir dinamizme sahiptir.

Çizelge 3.14.te görüldüğü gibi, Türkiye’de nüfusun eğitim durumlarına göre dağı-

lımı incelendiğinde 1970 yılında okur- yazar nüfusun toplamı 16.455.525 iken bu oran 1990 yılında 43.867.510 olup yaklaşık üç katına çıkmıştır. Ayrıca, lise ve dengi okullardaki oran yaklaşık iki katına çıkmış, yüksek okul veya fakülte eğitimi oranlarında da önemli artış sağlanmıştır.

Çizelge: 3.14. Türkiye’de Okur –Yazar Nüfusun Eğitim Durumuna Göre Dağılımı

Sayım Yılı	Toplam Okur-Yazar Nüfus	Bir Öğretim Kurumundan Mezun Olmayan %	İlkokul %	Ortaokul ve Dengi %	Lise ve dengi %	Yüksek Okul Veya Fakülte %
1970	16 455 525	36,59	50,72	6,36	4,64	1,67
1975	21 331 366	28,62	56,77	7,39	5,63	1,56
1980	25 311 211	24,54	56,16	8,44	7,51	3,33
1985	33 321 762	23,88	56,34	8,41	8,55	2,86
1990	43 867 510	23,19	56,4	8,35	9,61	2,45

Kaynak: DİE, www.die.gov.tr

Ülkemizde işgücünün eğitim, beceri ve nitelik düzeyinin düşüklüğü istihdam ve işsizlik konusunda önemli sorunlardan birini oluşturmaktadır.

Türkiye’de eğitilmiş gençler iş bulamamaktadır. Bunun bir nedeni de gençlere, okullarda yeteneklerine uygun eğitimin verilememesi ve çalışma hayatına sağlıklı geçişin yapılamamasıdır. Bu nedenle, çoğu genç eğitimleri ve istekleriyle alakasız işlerde çalışmaktadır.

Ülkemizde eğitilmiş genç işsizliğinin sürekli artma eğilimi taşıması özellikle dikkate alınması gereken bir sorun alanı olarak görülmelidir. Bu konuda yapılan araştırmalarda eğitilmiş gençlerin okul sonrası işsizlik beklentilerinin son derece yüksek olduğu anlaşılmaktadır. Araştırmada öğrencilerin %57’si işsizliği en önemli toplumsal sorun alanı olarak algıladıklarını kaydetmiş, bu oranın son sınıf öğrencilerinde %67’ye çıktığı gözlenmiştir. Araştırmaya katılan öğrencilerin %83’ü yaşanan ekonomik sorunların istihdam fırsatlarını daralttığını kaydetmiştir. Öte yandan öğrencilerin %32’si ekonomik problemlerden kaynaklanan sorunlara bağlı olarak kamu sektöründe çalışmayı tercih ettiğini belirtmektedir. Buna karşılık, deneklerin sadece %18’i kriz koşulları yaşanmamış olsaydı kamu sektöründe çalışmayı tercih edeceğini bildirmektedir. Bu durumun öğrencilerin yurt dışına çıkma eğilimini güçlendirdiği görülmektedir. Nitekim deneklerin %51’i yaşanan krizler nedeniyle yurt dışına gitmeyi istediklerini kaydetmektedirler (Akgeyik, 2004: 17).

Eğitim sisteminin sektörlerin ihtiyaç duyduğu niteliklere sahip işgücü yaratamaması da işsizliğin artmasına neden olmaktadır. Yeni teknolojilerin yoğun olarak kullanıldığı bazı sektörlerde eleman ihtiyacı olmasına rağmen, bu ihtiyacı sağlayabilecek teknik bilgi ve beceriye sahip kişilerin yetiştirilememiş olması her iki taraf için de sorun yaratmaktadır.

Günümüz dünyasında en önemli rekabet unsuru insan kaynağının etkin kullanımıdır. Rekabet üstünlüğü, çalışanların teknolojik yeniliklere paralel olarak bilgi ve beceri düzeylerini artırmalarıyla mümkün olmaktadır. En önemli aktif istihdam politikalarından biri olarak kabul edilen mesleki ve teknik eğitimin geliştirilmesi yoluyla istihdam edilebilirliğin sağlanması, özelleştirme uygulamalarının ve hızlı teknolojik değişimin yaşandığı çağımızda daha da önem kazanmıştır.

Çizelge 3.15.’de işsizlerin eğitim durumlarına baktığımızda, özellikle son yıllarda

eğitimli gençler arasındaki işsizlik oranı yüksektir. 2005 yılındaki Yüksekokul ve fakülte mezunu işsizlerin oranı yüzde 10.2'dir. Lise altı eğitim alanlarda işsizlik oranı yüzde 9.6 düzeyindedir. Lise ve dengi okul mezunları arasında işsizlik oranı yüzde 13.6'dır. Ülkemizin genç bir nüfusa sahip olması ve yeni istihdam alanlarının açılmaması eğitimli gençlerin işsiz kalmasına neden olmaktadır.

Eğitimli nüfusun işsiz olmasının nedenlerinden biri de ülkemizde mesleki eğitime yeterince önem verilmemesidir.

Çizelge: 3.15. Eğitim Kademeleri İtibariyle İşgücüne Katılma Oranı (İKO) ve İşsizlik Oranı (İO)

	Toplam	Okur-yazar Olmayanlar	Lise Altı Eğitimli	Lise ve Dengi Meslek	Yüksek okul ve Fakülte
1990					
İşgücüne Katılma Oranı (İKO)	56,6	38,8	59,6	65,6	87,4
İstihdam Oranı	52,1	37,1	55,1	54,9	81,4
İşsizlik Oranı	8,0	4,4	7,6	16,4	6,9
2000					
İKO	49,9	31,5	50,0	55,3	78,2
İstihdam Oranı	46,7	30,4	47,2	49,4	72,8
İşsizlik Oranı	6,5	3,4	5,7	10,6	7,0
2001					
İKO	49,8	30,3	49,9	56,0	79,2
İstihdam Oranı	45,6	29,4	46,0	49,6	73,1
İşsizlik Oranı	8,4	3,1	7,8	13,3	7,8
2002					
İKO	49,6	28,8	49,2	55,2	79,6
İstihdam Oranı	44,4	27,5	44,5	47,0	70,1
İşsizlik Oranı	10,3	4,6	9,6	14,7	11,1
2003					
İKO	48,3	28,2	47,5	53,3	77,7
İstihdam Oranı	43,2	26,2	42,7	45,4	69,1
İşsizlik Oranı	10,5	7,0	10,2	12,8	11,1
2004					
İKO	48,7	24,4	48,2	56,6	80,0
İstihdam Oranı	43,7	23,5	43,8	48,1	70,1
İşsizlik Oranı	10,3	3,7	9,1	15,1	12,4
2005					
İKO	48,3	21,9	47,4	57,1	79,1
İstihdam Oranı	43,4				
İşsizlik Oranı	10,3	4,5	9,6	13,6	10,2

Kaynak:DİE, Hanehalkı İşgücü Anketleri.

İşgücü ile istihdamdakilerin eğitim düzeyi ve verimliliği düşüktür. İşgücünün % 63,2'si, istihdam edilenlerin % 64'ü, işsizlerin ise % 55,8'i lise altı düzeyde eğitim seviyesine sahip kişilerden oluşmaktadır. Bu durum, üretim ve verimliliğin artırılmasında işgücü niteliğinin yükseltilmesi gereğini ortaya koymaktadır.

2004 yılında işsizlik açısından Lise ve üniversite mezunları grubunda işsiz sayısı 76 bin artmış. Bu, yapısal işsizliğin artmakta olduğunu gösterir.Çizelge 3.16.'daki verilere göre, 2005 yılında toplam işgücü 24 milyon 565 bin, istihdam edilen 22 milyon 046 bin, işsiz sayısı ise 2 milyon 520 bin'dir. Bu tabloda da görüldüğü gibi erkekler sayı itibariyle kadınların üç katıdır.

Çizelge: 3.16. 2004-2005 Yıllarında Türkiye'de Eğitim Durumuna Göre İşgücü Durumu

(Bin kişi)	2004			2005		
	İşgücü	İstihdam	İşsiz	İşgücü	İstihdam	İşsiz
Toplam	24 289	21 791	2 498	24.565	22.046	2.520
Okur-yazar olmayanlar	1 537	1 480	57	1.324	1.265	60
Lise altı eğitimliler	15 352	13 957	1 395	15.205	13.740	1.465
Lise ve dengi meslek	4 843	4 113	730	5.209	4.501	708
Yüksekokul ve fakülte	2 558	2 241	317	2.827	2.540	287
Erkek	17 902	16 023	1 878	18.213	16.346	1.867
Okur-yazar olmayanlar	548	504	44	440	398	42
Lise altı eğitimliler	11 822	10 642	1 179	11.783	10.562	1.221
Lise ve dengi meslek	3 824	3 341	483	4.113	3.661	452
Yüksekokul ve fakülte	1 708	1 536	172	1.877	1.725	152
Kadın	6 388	5 768	620	6.352	5.700	652
Okur-yazar olmayanlar	989	976	13	884	867	18
Lise altı eğitimliler	3 531	3 314	216	3.422	3.178	244
Lise ve dengi meslek	1 018	772	246	1.096	840	256
Yüksekokul ve fakülte	849	705	144	950	815	135

İKO = İşgücüne katılma oranı, İO = İşsizlik oranı

Kaynak: DİE, hanehalkı İşgücü Anketleri

İşsizlik ile ilgili tablodaki verilere bakıldığında problemin oldukça büyük olduğu görülmektedir. Eğitimli insanlara iş bulmak zorlaşmıştır. Çünkü, eğitimli gençler istihdama hazır bir şekilde işgücü piyasasına girmiyorlar. Eğitim almış olanlara, ekonomimiz yüksek nitelikli bir iş sağlayamamaktadır. Bir diğer sıkıntı da okulunu bitirmiş ve iyi eğitim almış olanların içinde kendi işini kurma yönünde bir temayül gelişmemiştir. Eğitimli insanımız daha çok ücretli çalışma eğilimindedir. Bu durumda eğitimini tamamlayanlar bir süre işsiz gezdikten sonra, aldığı eğitime göre daha alt düzeyde bir işte çalışmaya başlamaktadırlar. Bu sebeple genç işsizler ciddi bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır.

İşgücü ile istihdamdakilerin eğitim düzeyi ve verimliliği düşüktür. Hızla değişen teknoloji, bilgi ekonomisi, küreselleşme ve artan uluslar arası rekabet, işgücü piyasasında eğitimli, becerili, kalifiye işgücüne gereksinimi artırmıştır. Bu nedenle işgücünün yalnızca tek bir alanda eğitimi artık yeterli olmamakta, bunun yerine değişen işgücü piyasasının gereklerine kısa sürede uyum sağlayabilecek niteliklere sahip işgücünün yaşam boyu eğitimi öngörülmektedir. Bireyin sürekli istihdamda kalması yaşam boyu eğitim alması ile mümkün hale gelmiştir. Eğitim istihdamda artışa ve yeni iş kollarına, uyumu sağlar. Ayrıca işgücünün daha eğitimli hale getirilmesi verimliliği de artırmaktadır (Türkiye İş Kurumu, 2005: 2).

Ekonomik büyümenin yeniden başlamasına rağmen, bunun istihdam üzerinde olumlu etkilerinin görülmesinin zamana ihtiyaç gösterdiği gözlenmekte olup birçok meslekteki eğitimli işgücünün işsizliği önemli bir sorun olmaya devam etmektedir. Son zamanlarda eğitimli genç nüfusa baktığımızda işsizlik oranında artış görülmektedir. Bunun nedeni, ülkemizde kaliteli ve yüksek gelirli iş yaratılamaması ve eğitimli gençlerin girişimcilik özelliklerinin olmamasıdır. Bunun sonucu, çok iyi eğitimli gençlerimiz, gelişmiş ülkelere gitmektedir. Beyin göçü, kıt olan nitelikli insan kaynaklarımızı azaltmaktadır.

Nüfusun ve işgücünün eğitim düzeyinde gelişmeler görülmele birlikte, örgün ve yaygın eğitim sisteminin nitelik ve nicelik olarak geliştirilmesi ihtiyacı devam etmektedir.

Bilim ve teknolojideki hızlı ve kapsamlı gelişmeler her alanda sürekli değişim yaratmakta ve yeni talepler ortaya çıkarmaktadır. Bireylerin, oldukça dinamik ve değişken bir iş gücü piyasasında rekabet edebilmeleri ve ekonomik seviyelerini koruyabilmeleri için “istihdam edilebilme” niteliklerini kazanmaya ve bu nitelikleri sürekli olarak geliştirmeye ve yenilemeye ihtiyaçları vardır. Bireylerin yaşamları boyunca devam eden ve her geçen gün daha da önem kazanan bu ihtiyaçlarının “yaşam boyu öğrenme” yaklaşımının doğmasına ve yaygınlaşmasına sebep olduğu düşünülmektedir. Bilim ve teknolojiye meydana gelen değişime uyum sağlama, sadece okul dönemlerinde öğrenilen bilgilerle mümkün olmadığından, ferdi kendini sürekli yenilemesi ve geliştirmesi yaşam boyu eğitim ile mümkündür.

Yaşam boyu öğrenme; örgün ve yaygın eğitim yoluyla öğrenme ile örgün ve yaygın eğitim dışındaki tüm eğitim ve öğrenme faaliyetleridir. İstihdam açısından yaşam boyu öğrenme; bireylerin, istihdama yönelik bilgi, beceri ve yeterliliklerini geliştirme amacıyla yaşam boyunca gerçekleştirdikleri tüm öğrenme faaliyetleridir.

Eğitim sisteminin insan gücü ihtiyaçlarını yeterli olarak karşılayabilmesi amacıyla planlayıcı ve uygulayıcı kuruluşlar arasında işbirliğinin artırılması gerekmektedir.

Türkiye’de mesleki eğitim, son yıllarda üzerinde önemle durulan eğitim konularından biri haline gelmiştir.

Milli Eğitim sistemi içerisinde yer alan mesleki eğitim faaliyetleri yanında hemen hemen bütün bakanlıklar ile birçok kamu kurum ve kuruluşunun örgütlenmesine ilişkin kanunlarda sunacakları yaygın meslekî ve teknik öğretim hizmetlerine yer verilmektedir. Bu faaliyetler arasında, Türkiye İş Kurumunun (İŞKUR), İstihdam Garantili İş Gücü Yetiştirme Kursları, Kendi İşini Kuracaklara Yönelik Kurslar, Meslek Geliştirme Kursları, Toplum Yararına Çalışma Programlarını, Küçük ve Orta Ölçekli Sanayi Destekleme İdaresi Başkanlığının (KOSGEB), KOBİ’lere yönelik eğitim çalışmalarını, Üniversitelerin, Belediyelerin ve gönüllü kuruluşların Yaygın Meslekî Eğitim Faaliyetlerini sayabilmek mümkündür.

Kamu kurumlarının mesleki eğitim faaliyetleri yanında, yaygın meslekî eğitim hizmeti sunan çok sayıda ve farklı yapılarda kurumlar bulunmaktadır. Bunlar arasında; Pratik Kız Sanat Okulları, Olgunlaşma Enstitüleri, Endüstri Pratik Sanat Okulları, Yetişkinler Teknik Eğitim Merkezleri, Yetişkinler Otelcilik ve Turizm Eğitim Merkezleri (YOTEM), Turizm Eğitim Merkezleri (TUREM), Halk Eğitimi Merkezleri, El sanatları Eğitim Merkezleri, Küçük İşletmeleri Geliştirme Merkezleri, Sürekli Eğitim Merkezleri, İşletmeler Üstü Eğitim Merkezlerini sayabilmek mümkündür.

Eğitim ile istihdam arasında işlevsel bir ilişkinin kurulması büyük önem arz etmektedir. Bu gerçekleşmediğinde, eğitilmiş ancak iş yaşamının gereklerine hitap etmeyen işgücünün oranı artacaktır. Uzun yıllardır yaşanan yüksek oranlı işsizliğin ve ekonomik kalkınma için gerekli nitelikli işgücü sorununun temelinde eğitim istihdam ilişkisinin kurulamamasının olduğunu ifade etmek yanlış olmayacaktır. Eğitim ve istihdam arasındaki işlevsel ilişkinin sağlıklı bir şekilde kurulabilmesine katkıda bulunmak amacıyla işgücünün mevcut profili çıkarılmalı, işgücü piyasalarının ihtiyaçlarının tespitine yönelik kısa, orta ve uzun vadeli projeksiyonlar geliştirilmeli, işgücü piyasasının ihtiyaç duyduğu becerili ve nitelikli işgücünün karşılanabilmesi için yaşam boyu öğrenim, yaşam boyu kariyer danışmanlığı ve adaptasyon eğitimi desteklenmelidir. İşletmelerin ve işgücünün işgücü piyasalarındaki yapısal değişime uyum sağlaması için sosyal taraflarla aktif işbirliğine dayalı programlar geliştirilmelidir. Sağlıklı bir istihdam stratejisinin oluşturulması eğitim sisteminin yeniden düzenlenmesi yanında istihdam hizmetlerinin de yeniden yapılandırılması gereğini ortaya koymaktadır. Yüksek işsizlikle mücadele eden ülkelerde, kamu istihdam hizmetlerinin

etkinliğinin artırılması, işsizlere yönelik eğitim, rehberlik ve danışmanlık hizmetlerinin geliştirilmesi, işverenlerle de güçlendirilmesi ve özel istihdam bürolarının yaygınlaştırılması şeklindeki tedbirlerin önem kazandığı görülmektedir.

Eğitim ve istihdam durumları karşılaştırıldığında Türkiye’de kadınların gerek örgün gerek yaygın eğitim hizmetlerinden yararlanma imkanları erkeklere nazaran daha azdır. Kadınlara ilişkin eğitim rakamları kırdı ve kentte ciddi farklılıklar göstermektedir. Kırsal kesimde yaşayan kadının eğitim imkanlarına ulaşması ve yararlanması sadece buralardaki eğitim imkanlarının kente göre daha az olmasından değil, aynı zamanda bazı kültürel, sosyal ve geleneksel sebeplerle daha da zorlaşmaktadır. Uygulanan özel teşvikler ile düzeltilmeye çalışılmakla birlikte, kadınların meslek seçiminde bazı geleneksel kalıplar halen etkisini göstermektedir. Bu geleneksel kalıp istihdamın yapısında da etkili olmaktadır. Son yıllarda toplumda kaydedilen gelişmeler, kadının daha fazla iş hayatına dahil olması ve uygulanmaya çalışılan özel yönlendirme girişimleri sonucu, meslek okullarının elektrik, metal, ağaç işlerinin bazı dallarında kız öğrenci kayıtları artmaya başlamıştır. Buna paralel olarak kadınlar için istihdam alanlarında da bir artma ve çeşitlenme göze çarpmaktadır.

Genç ve dinamik bir nüfus yapısına sahip olan Türkiye için insan kaynaklarının geliştirilmesi büyük önem taşımaktadır. Bu konudaki stratejiler Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Plânı’nda (2001-2005) ayrıntılı olarak belirlenmiştir. İnsan kaynaklarını geliştirmek için Türkiye, eğitim fırsatlarının tabana yayılmasına önem ve öncelik vermektedir.

Herkese ilgi, istek, yetenek ve yeterlilikleri ölçüsünde ve doğrultusunda en ileri eğitim fırsatlarının sunulması, Türkiye’nin ana stratejisi olarak ortaya çıkmaktadır.

Meslekî ve teknik öğretim boyutuyla, Türkiye’nin insan kaynaklarını geliştirme stratejileri; okullaşma oranlarının yükseltilmesi, öğrencilerin meslekî ve teknik öğretime yönlendirilmesi, Yaşam boyu öğrenmenin güçlendirilmesi olmak üzere üç temel üzerine inşa edilmiştir.

Avrupa Birliği, yaşam boyu öğrenmeyi; “Bilgi, beceri ve yeterliliği geliştirmek amacıyla belirli bir süreyle yapılan eğitim faaliyetlerinin tümü” şeklinde tanımlamaktadır. Kısacası yaşam boyu öğrenme, örgün, yaygın her türlü eğitim faaliyetini kapsayan çok geniş bir kavramdır. Nitekim, 2001-2005 dönemini kapsayan Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Plânı’nda da eğitimin yaşam boyu öğrenme yaklaşımıyla yeniden yapılandırılacağı ifade edilmiş ve bu yaklaşımın eğitimin tüm evrelerini kapsadığı vurgulanmıştır.

Yaşam boyu öğrenme yaklaşımının eğitim sistemine yansıtılması için Millî Eğitim Bakanlığı okul sisteminin amaçlarında ve programlarında yeni düzenlemelere gitmekte; sürekli eğitim bağlamında okul dışı öğrenme ve eğitim sistemini geliştirme çalışmalarına ağırlık vermekte, eğitimin odak noktasını örgün eğitimden sürekli eğitime kaydırmaktadır.

2004-2006 yıllarını kapsayan ön ulusal kalkınma planında Türkiye’de insan kaynaklarının geliştirilmesi ve istihdamın artırılması bölümünde genç nüfus yapısının rekabet avantajı sağlayabileceği en önemli kaynaklardan biri olduğu belirtilmiştir. İnsan kaynakları gelişme eksenini ile insan kaynaklarının gelişen bilgi ve iletişim teknolojilerini etkin kullanabilmesi, mesleki bilgi ve becerilerinin geliştirilerek istihdam imkanlarının artırılması beklenmektedir. Rekabetçi bir ekonomi ve bilgi toplumunun gerekleri doğrultusunda insan kaynaklarının eğitim ve istihdam alanlarında nitelik ve niceliğinin yükseltilmesini desteklemek temel amaçtır. Bu doğrultuda insan kaynakları gelişme eksenini kapsamında eğitim ve istihdam alanlarında iki öncelik belirlenmiş ve bu önceliklere bağlı olarak yedi tedbir geliştirilmiştir. Bu tedbirlerde özellikle özürsüz, kadın

ve vasıfsız vatandaşların eğitim ve iş ortamına katılımları dikkate alınmıştır. Aktif istihdam politikaları ile işgücünün istihdam edilebilirliğini artırmak, girişimciliği özendirmek, değişen şartlara uyumu ve istihdamda fırsat eşitliğini sağlamak hedeflenmektedir. Bu yöndeki tedbirler ise şöyledir; işgücü piyasasında dezavantajlı kesimlerin istihdamı desteklenecektir. Dezavantajlı kesimlerin istihdam edilebilirliğinin artırılması ve girişimci olarak kendi işlerini kurabilmeleri amacıyla mesleğe yöneltme, iş ve meslek danışmanlığı, meslek eğitimi, girişimcilik eğitimi, mesleki rehabilitasyon hizmetleri sunulacaktır. İşgücü piyasasına girişte fırsat eşitliğini sağlamak üzere bu kesimlere yönelik iş garantili kursların düzenlenmesi ve girişimciliğin özendirilmesi önemli görülmektedir.

3.5. Türkiye'de Uygulanan İstihdam Politikaları

Bu çalışmada öncelikle planlı döneme geçişin ne zaman ve nasıl olduğu kısaca izah edildikten sonra uygulanan politikalara geçilecektir.

1960 yılında, askeri darbe ile hükümet değişikliğinden sonra, ekonominin plana bağlanması düşüncesi etkili çevrelerde kabul görünce, planlama bir kurum olarak 1961 Anayasasına girmiştir. 1961 Anayasası hazırlanırken, 1961 yılında çıkarılan bir kanunla Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) kurulmuştur. Teşkilat, kalkınma planlarını hazırlamak ve yürütmekle görevlendirilmiştir.

Böylece 1962'den itibaren Türkiye'de planlama dönemi başlamıştır. Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (BBYKP) 1962 yılına yetişmediğinden bu yıl için yıllık program hazırlanmış ve BBYKP, 1963'den itibaren yürürlüğe girmiştir (Şahin, 2002: 132-133).

İşsizlik, tüm dünyada olduğu gibi Türkiye'nin de temel sorunlarından biridir. Bu güne kadar işsizliğin azaltılmasıyla ilgili olarak çeşitli kararlar alınmış ve politikalar uygulanmaya çalışılmıştır. Ancak bunların yeterince başarılı olduğunu söylemek mümkün değildir. Özellikle son yaşanan ekonomik krizle (Şubat 2001) birlikte işsizlik ve buna bağlı olarak yoksulluk artmıştır.

Türkiye'de işsizliğin çözülmesine yönelik politikalar planlı döneme geçişle birlikte başlamıştır. Ancak bugüne kadar işsizlik sorunuyla mücadelede başarılı olan bir uygulama ortaya çıkmamıştır. İşsizliğin çözümü için uygulanan politikalar kısaca şu şekilde açıklanabilir;

I. Beş Yıllık Kalkınma Planı (1963-1967);

Bu plan, istihdamdaki hedefleri şu dört noktada toplamaktaydı; işsizlik meselesini çözmek, çalışanların mesleki seviyelerini yükseltmek, her basamakta yeterliliğe dayanan bir çalıştırma politikasıyla yetişenleri yerinde kullanmak ve sağlam bir sosyal hareketlilik yaratmak ve çalışan nüfusun çeşitli meslek gruplarına bölünüşündeki dengesizlikleri ortadan kaldırarak dengeli bir dağılım sağlamaktır (Gündoğan, 2001: 125).

Emeğin değerlendirilmesine dayanan tarım dışı çalışmaların artırılması, özellikle inşaat sektöründe insan gücü yoğunluğuna dayanan teknolojilerin uygulanması öngörülmüştür. Birinci Beş Yıllık Kalkınma Plan döneminde tam istihdamın sağlanması hedeflenmiştir.

Ancak plan sonunda istihdam ve işsizlik ile ilgili hedeflerde gerçekleşme düşük kalmıştır.

Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planının açık işsizliği önlemek için başvurmayı öngördüğü çarelerden birisi kentleşmeyi yavaşlatmak, kırsal nüfusu bulunduğu yerde tutmak için tarım dışı faaliyetleri çeşitlendirmektir. BBYKP'nda istihdam sorunu için düşünülen diğer bir uzun vadeli çözüm nüfus planlamasıdır. Ancak bu plan döneminde

ne nüfus planlaması ne de kentleşmenin yavaşlatılması konularında somut tedbirler düşünülmemiş, adımlar atılmamıştır (Şahin, 2002: 138).

II. Beş Yıllık Kalkınma Planı (1968-1972);

Tarımda el sanatlarının geliştirilmesi yanında, maliyeti arttırmaksızın işgücü yoğunluğu yüksek, sermaye tasarruf edici ve istihdam yaratıcı sektörlere öncelik verilmesi düşünülmüştür. İşsizlik sorununun çözümü ekonomik büyümeye bağlanmıştır.

Ayrıca genç istihdamına ilişkin bölümlerde yer almaktadır. “Yaygın eğitim yoluyla köylerde yaşayan genç nüfusun, özellikle de genç kızların ve kadınların gelişen iktisadi ve sosyal hayatın gereklerine uyumlarını sağlayacak programlar düzenlenecek, bu eğitim imkanı ve işe yöneltme hizmeti, köyden şehre göçen genç nüfusa ve şehirde çalışanlara temin edilecektir” (Gündoğan, 2001: 126).

İkinci Beş yıllık kalkınma planının istihdam sorununa yaklaşımı sanayileşme ile ilgilidir. İBYKP döneminde bir önceki planın aksine sanayileşmenin ve kentleşmenin hızlandırılması amaçlanmıştır. Kentleşmenin hızlanması ile sanayinin ucuz işgücü temini kolaylaşmış olacaktır. İBYKP ayrıca istihdam etkisi yüksek olan sektörlere ağırlık verilmesinden ve yurt dışına işgücü gönderilmesi imkanlarının araştırılacağından söz etmektedir (Şahin, 2002: 138).

III. Beş Yıllık Kalkınma Planı (1973-1977);

Üretimde maliyet ve kalite yönlerinden dış rekabetin önemli olduğu alanlarda en ileri teknolojilerin kullanılması teklif edilmiştir. İstihdam sorununun kesin çözümünün sanayileşme sürecindeki hızlanmaya bağlı olduğu belirtilmiştir.

I. Planda istihdam kalkınma hızından sonra ikinci derecede sosyal bir hedef olarak ele alınırken, II. Planda da bağımsız bir hedef olma özelliğini kazanamamıştır ve ekonomik büyümenin fonksiyonu olarak görülmüştür. III. Planda ise, sanayileşme ana hedef olarak alınmış , istihdama kısa dönemli yaklaşım bırakılarak istihdamın uzun dönem içinde çözüleceği düşünülmüştür (Ekin, 2000: 374).

ÜBYKP’ında istihdam sorununun çözümünün kısa dönemde hızlı sanayileşme amacı ile çatışacağı ifade edilmekte, sorun uzun döneme ertelenmektedir. Kısa dönemde, inşaat ve hizmet sektörlerinde, planın diğer hedeflerini zaman yönünden aksatmamak kaydı ile, emek yoğun teknolojilerin uygulanabileceği ifade edilmektedir (Şahin, 2002: 138).

IV. Beş Yıllık Kalkınma Planı (1979-1983);

Girişim yeteneği olan orta nitelikli teknik insan gücünün yetiştirilmesi için özel programlar, kurumlaşmalar ve özendirmeler söz konusu edilmiştir. 1983 yılında Küçük Sanayi Geliştirme Teşkilatı KÜSGET kurulmuştur. Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planında nitelikli işgücünün geliştirilmesi, teknik eleman ve mühendis yetiştirilmesi üzerinde durulmaktadır (Şahin, 2002: 138).

V. Beş Yıllık Kalkınma Planı (1985-1989);

Küçük işyerlerinin teşvik edilmesiyle ilgili temel politikalar ele alınmıştır. Dönemin istihdam politikalarının ilkeleri, küçük teşebbüslerin önceliğine ve teknolojik yenilikleri takiben sanayi yapısına dayanmaktadır. Bu dönemde Milli Eğitim, Tarım, Orman ve Köy İşleri, Çalışma ve Sosyal Güvenlik, Milli Savunma, Sanayi ve Ticaret, Maliye ve Gümrük Bakanlıkları yanında, Hazine ve Dış Ticaret, DPT, Başbakanlık Sosyal ve Kültürel İşler Başkanlığı’ndan oluşan “İstihdamı Geliştirme Yüksek Koordinasyon Kurulu” kurulmuştur. Bu çerçevede 1985 yılından itibaren çok sayıda beceri kazandırma kursu açılmıştır. Organize Sanayi Bölgeleri kurularak planlı şekilde sanayinin gelişmesi sağlanmaya çalışılmıştır. 1986’da İş Vakfı kurulmuştur. Bu vakfın amacı kendi işini kurmak veya kurulu işini genişletmek isteyen küçük ve orta ölçekli işletmelere destek sağlamaktır.

1984'den itibaren ekonomide yaşanan canlanma 1986'dan itibaren işsizlik oranının azalmasını da mümkün kılmıştır. Toplam işgücü fazlası 1985'de %16.3'ekadar çıkmışken, 1986'da %15.8'e, 1987'de %15.2'ye gerilemiştir. Söz konusu istihdam artışı yeni istihdam imkanları yaratılması kadar kapasite kullanımının genişlemesi ile mümkün olmuştur. Bu dönemde özellikle, inşaat, turizm ve ulaştırma sektörlerindeki canlanma yeni istihdam alanları yaratmıştır (Şahin, 2002: 206).

VI. Beş Yıllık Kalkınma Planı (1990-1994);

Hızlı, dengeli ve istikrarlı bir kalkınma süreci içinde gelir dağılımını iyileştirmek, işsizliği ve yöresel gelişmişlik farklarını azaltmak, planın başlıca amaçları arasında kabul edilmiştir. Ayrıca genel hedefler doğrultusunda yatırımların teşvik edilmesi, müteşebbis ruhunun ve teşebbüs gücünün geliştirilmesi, küçük ve orta ölçekli teşebbüslerin desteklenmesi, küçük ve orta ölçekli teşebbüslerin geliştirilmesi için ise mevzuatta ve uygulamada karşılaşılan güçlüklerin ortadan kaldırılması ve bu teşebbüslerin gelişmesinin desteklenmesi önerilmiştir. KÜSGET 1990 yılında KOSGEB'e dönüşmüştür.

Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planında özel sektörün teşvikine önem verilmeye devam edilmiştir. Hızlı, dengeli ve istikrarlı bir kalkınma süreci içinde gelir dağılımının iyileştirilmesi, işsizliğin azaltılması planın başlıca amaçları arasındadır (Başol, 1995 : 68).

VII. Beş Yıllık Kalkınma Planı (1996-2000);

İşgücünün eğitiminin artırılmasıyla birlikte bunların yurt dışında istihdam edilebileceği üzerinde durulmuştur. Temel eğitim 8 yıla çıkarılmıştır. Yurtdışına yatırım yapan müteahhitlik firmaları sınırlı sayıda işgücünü yurtdışına götürmüşlerdir. Ancak bu dönemde Balkanlardan belli bir oranda işgücü ucuz işçi olarak Türkiye'ye gelmiştir. 2000 tarihinde yürürlüğe giren İşsizlik Sigortası bu alanda uluslararası standartları yakalamada önemli bir gelişmedir.

VIII. Beş Yıllık Kalkınma Planı (2001-2005);

Sekizinci 5 Yıllık Kalkınma Planı'nda, politika önerilerini sıralayan DPT İşgücü Piyasası Özel İhtisas Komisyonu, birinci önceliği hükümetin de 2001 yılı programına aldığı enflasyonun düşürülmesine veriyor. İşveren açısından ücretlerin vergi yükünün azaltılması ve işe yerleştirme kurumlarının rekabetçi bir sistem içinde örgütlenmesi gerektiğini de belirten rapor, diğer önerileri ise şöyle sıralıyor: Mesleki eğitimin geliştirilmesi; küçük ve orta ölçekli işletmelerin istihdam yaratıcı faaliyetlerinin desteklenmesi; özellikle kamu sektöründe, ücret-verimlilik, üretim-eğitim ve liyakat ilişkilerinin sağlanması ve haftalık çalışma sürelerinde indirime gidilmesi vb. (Işık ve Leventoğlu, 2005: 7).

Ulusal istihdam politikaları; dünyada yaşanan küreselleşme süreci, bilgi toplumuna geçiş ve hızlı teknolojik gelişmeler ışığında, Beş Yıllık Kalkınma Planları ve yıllık programlardaki tedbirler, AB'nin istihdam stratejisi dikkate alınarak, ulusal eylem programını da içerecek şekilde hazırlanıp uygulanmalıdır. Sosyal taraflar tüm bu hazırlık ve uygulamalarda sorumluluk almalıdır.

Ulusal İstihdam Stratejisinin temel Politikaları aşağıdaki gibi olmalıdır (İŞKUR, 2004: 1-13);

- Sosyal diyalog ve işbirliği etkili biçimde sağlanmalıdır;

İstihdamda bulunan ve istihdam yaratan sosyal kesimler, istihdamla ilgili politikaların ve araçların belirlenmesinde ve uygulanmasında etkin olarak yer almalıdır.

Başta işçi ve işveren kesimleri olmak üzere tüm toplum kesimleri, verimli istihdamın artırılması ve işsizliğin önlenmesi konusunda sorumluluk üstlenmeli, kendi aralarında ve hükümetle işbirliği yapma anlayışı içinde davranmalıdır.

- Uygulanacak ekonomi politikaları üretim, ihracat ve istihdamı temel almalıdır;

Türkiye'nin, işsizliği önlemesi ve verimli istihdam yaratabilmesi için öncelikle istikrarlı ve yüksek bir büyüme trendine girmesi gereklidir.

- Bölgesel istihdam farklılıklarını gidermeye yönelik, geri kalmış bölgeler için girişimciliği destekleyecek önlemler alınmalıdır;

Bölgesel gelişmişlik farklarının giderilmesi için diğer ekonomilere göre çok düşük olan tarımsal verimlilikte atılım yapmak gereklidir. Tarımsal üretimin dünya piyasalarına daha duyarlı hale getirilmesi, tarımsal işletmecilik sisteminin teşvik edilerek geliştirilmesi, AR-GE faaliyetlerine hız verilmesi, dünya koşullarına uygun çağdaş bir destekleme sisteminin uygulanması önem taşımaktadır.

Öte yandan, katma değer üretecek modern sanayi ve hizmet yatırımlarının hızla artırılması hedeflenmelidir. Organize sanayi bölgelerinin ve küçük sanayi sitelerinin, geri kalmış bölgelerde desteklenmesine önem verilmelidir.

Bölgesel istihdam farklarını gidermek amacıyla; yerel – bölgesel sanayi merkezlerinin oluşturulması, işgücünün eğitilmiş ve nitelikli hale getirilmesi, geri kalmış bölgelerde istihdam üzerindeki yüklerin azaltılması, kadın istihdamının artırılması, yerel ve bölgesel düzeyde katılımcılığın güçlendirilmesi vb. politikalar izlenmelidir.

- Tüm sektörlerde girişimcilik ve istihdam yaratma teşvik edilmelidir;

Gençlere iş yaratma konusunda girişimciliğin desteklenmesi önemli bir araçtır. Eğitim sistemi, gençlerin yaratıcılık, girişimcilik ve yöneticilik yeteneklerini geliştirmelidir. Ülkemizde çok düşük düzeyde olan kadın istihdamının artırılmasında da kadın girişimciliğinin desteklenmesi önemli rol oynayacaktır. Özürlülerin de girişimci olmaları çeşitli tedbirlerle öncelikle desteklenmelidir.

Teşvik sistemi, AB ülkelerindeki gibi istihdam bazlı olmalıdır. Bu konudaki uluslararası tecrübeler de dikkate alınarak, yatırım yapan ve ilave istihdam yaratan işverenlere gelir ve kurumlar vergisi istisnası, ücret sübvansiyonu, sigorta prim indirimi, enerji maliyetinin düşürülmesi gibi çağdaş özendirme araçları devreye sokulmalı; ancak sağlanan bu avantajların ne şekilde kullanıldığı ciddi biçimde takip edilmelidir.

- KOBİ'ler ve Esnaf-Sanatkarlar desteklenmelidir;

KOBİ'ler ve Esnaf-Sanatkarlar, başta eğitim, vergi, kredi, finansman, teknoloji, işletme ve pazarlama olmak üzere her yönden desteklenmeli ve gelişmeleri sağlanmalıdır.

- İşsizler ve işgücü dışındakiler için aktif istihdam tedbirleri uygulanmalıdır;

İşsizliğin ve olumsuz etkilerinin azaltılması ile işgücü piyasasının düzgün çalışmasında, doğru insana, doğru zamanda, doğru işin teklif edilmesi; iş arayanlara ve işgücü piyasasına giremeyenlere yönelik danışmanlık, iş bulma ve eğitim hizmetlerinin sunulması; halen istihdamda olup işsiz kalma riski olanlara yönelik danışmanlık ve eğitim hizmetleri önemli aktif politikalarlardır.

- Kayıtdışı istihdam, kayıtlı istihdama dönüştürülmelidir;

Kayıtdışı istihdamın kayıt altına alınması için AB ülkelerinin uyguladığı karma politika yaklaşımı benimsenmelidir. Bu çerçevede; üretim ve istihdam üzerindeki vergi ve sigorta prim oranları ile diğer yüklerin kayıtdışılığı teşvik etmeyecek düzeye indirilmesi, bürokrasinin ve kayıtlılık işlemlerinin kolaylaştırılması, kayıtlı işçi çalıştırmanın vergi ve kredi kolaylıklarıyla teşvik edilmesi kamuoyunun bilinçlendirilmesi kayıt dışı çalışmaya karşı denetim ve yaptırımların etkinlikle uygulanması gereklidir.

- İstihdam üzerindeki yükler azaltılmalıdır;

İşletmede çalışan sayısına bağlı olarak getirilen yükler gözden geçirilmeli; iş yeri

kurma, işçi çalıştırma ve işi yürütmekle ilgili formalite engelleri kaldırılmalıdır.

- Nüfus artış hızının düşürülmesine yönelik etkin çalışmalar yürütülmelidir;

Nüfus artış hızı, işsizlik sorununun çözülmesinde stratejik bir faktördür. Bu nedenle nüfus artış hızını düşürmek amacıyla etkin çalışmalar sürdürülmelidir. Yaşlanan AB nüfusu karşısında ülkemizin genç nüfusu, ancak işgücüne ekonominin talep ettiği yeterlilikler ve meslekler kazandırılarak avantaja dönüşebilir.

- İşgücü piyasasındaki değişime işletmelerin ve işgücünün uyumu sağlanmalıdır;

İşletmelerin ve çalışanların değişime uyum sağlama kapasitelerinin artırılması, gelecekteki istihdam politikalarının başarısında anahtar role sahiptir.

İşletmelerin rekabet gücünün geliştirilerek bir yandan yeni istihdam imkanlarının artması, diğer yandan da mevcut işlerin korunması açısından önem taşımaktadır.

- Beşeri sermaye yatırımları ve yaşam boyu öğrenme desteklenmelidir;

Yaşam boyu öğrenme stratejilerinin geliştirilmesinde en önemli görev kamuya aittir. Bütçeden eğitim, mesleki eğitim ve beşeri sermayeye ayrılan kamu harcamaları artırılmalıdır.

İstihdam-egitim ilişkisi kurulmalı, eğitim sisteminin yönlendirilmesinde işletmeler temel rolü almalı ve işletmelerin sürekli değişen işgücü ihtiyaçları belirleyici olmalıdır.

İşçi ve işveren kuruluşlarının birlikte uyguladıkları eğitim projeleri daha da geliştirilmeli ve yaygınlaştırılmalıdır.

- Kadınların işgücü piyasasına girişi ve kadın istihdamının artırılmasına yönelik tedbirler uygulanmalıdır;

Kadınların iyi eğitim almaları sağlanmalıdır. Formel eğitim dışındaki kadınlara yönelik mesleki eğitim ve aktif istihdam tedbirlerinin uygulanmasında kadınların işgücüne katılımını artıracaktır.

Özellikle kırsal yörelerde eğitimini sürdürmek isteyen kızların eğitimlerinin desteklenmesi, bunların nitelikli emek haline dönüştürülmesi gerekir.

- Dezavantajlı grupların işgücü piyasasına girişi ve istihdamı teşvik edilmelidir;

Dezavantajlı grupların eğitim ve mesleki eğitimden yararlanma imkanlarının artırılması, yeni istihdam alanlarının yaratılması ve özel sektörde istihdamlarının teşviki, bu grubun istihdam oranının yükseltilmesinde uygulanacak politikalardır.

İŞKUR'un dezavantajlı gruplara işgücü piyasasında ve işletmelerde geçerli olacak nitelik ve meslekleri kazandırması gereklidir. Özürlü istihdam eden işverenlere özel teşvikler uygulanmalı, cezai müeyyideler hafifletilmelidir.

- Çocuk işçiliği önlenmelidir;

Çocuk işçiliği ile mücadelede, sorunun özünü oluşturan faktörlerin ortadan kaldırılmasına ağırlık verilmelidir. Bu kapsamda, en yoksul hane halklarına yönelik istihdam yaratma, mesleki eğitim imkanlarından ve mevcut sosyal yardım desteklerinden yararlanmalarını sağlama, kentteki kadınların işgücüne katılım oranını yükseltme, ilgili tüm tarafları içine alan işbirliği ve hizmet projelerini yaygınlaştırma gibi politikalar öncelikli olmalıdır.

- Sosyal yardım ve sosyal hizmet faaliyetleri sistematize edilmelidir;

Günümüzde sosyal yardım ve sosyal hizmet faaliyetleri kapsamında dağınık yapıda bulunan ve muhtelif kurum ve kuruluşlarca sağlanan (SYDV, SHÇEK, Yeşil Kart, Vakıflar, Belediyeler vb.) önemli miktardaki kaynaklar, amaca yönelik olarak objektif kriterlere tabi ve sosyal tarafların da bünyesinde yer alacağı yeni bir kurumlaşma ile sistematize edilmelidir.

3.6. Türkiye'de İstihdam Sorunları ve İşsizliğin Nedenleri

Ekonomik açıdan işsizlik, cari ücret düzeyinde çalışmak isteyip de iş bulamayan işgücü olarak tanımlanır. Kişi açısından işsizlik ise, şahsın en temel hakkı olan yeterli bir gelir ve psikolojik tatmin elde edeceği bir işe sahip olmamasıdır (Bozdağ, 1988: 245).

Küresel ekonomideki olumlu gelişmelere rağmen dünyada olduğu gibi ülkemizde de kalıcı ve uzun süreli işsizlik sorunu ciddiyetini korumaktadır. Gelişmiş ülkelerde, özellikle işgücü arzının hemen hemen sabitlendiği Avrupa kıtasında işsizlik sorunu, işgücü piyasasının neden olduğu yapısal bir sorun iken, gelişmekte olan ülkelerde daha çok tarım ağırlıklı ekonomiden sanayi ve hizmet ağırlıklı ekonomiye geçişin yarattığı değişimlerin bir ürünü olarak karşımıza çıkar. Yapılan gözlemler ve araştırmalar Türkiye'de işsizlik sorununun gerek geçiş ekonomisinin sorunlarından gerekse işgücü piyasasının katılıklarından kaynaklandığını göstermektedir.

İşsizlik sorununun kaynağına baktığımızda, bu sorunun ülkemizdeki en önemli nedenlerinin başında, hızlı nüfus artışı, tarım sektöründeki çözülme, kadın istihdamının düşüklüğü, işgücünün eğitim düzeyinin düşük olması ve işgücü piyasasının yapısal özellikleri (istihdam üzerindeki vergi yükleri, yatırım maliyetleri, kayıtdışı istihdam) gelmektedir.

Ülkemizde 1988-2000 yılları arasında % 7-8'lerde seyretmiş olan işsizlik oranı; yaşanan ekonomik krizle birlikte 2001 yılında % 8.5, 2002'de % 10.3, 2003'te % 10.5 seviyelerine çıkmış, 2004 yılında % 10.3 ve 2005 yılında ise % 10.3 olarak gerçekleşmiştir. İşsizliğin daha çok kentlerde ve genç yaş grubunda (15-24) yoğunlaştığı görülmektedir. Tarımdaki üretim teknolojisi değişimi ile köyden kente göç işsizliğin kentlerde yoğunlaşmasına neden olmaktadır. İşsizler içinde işini kaybedenler çoğunluğu oluşturmaktadır.

İşsizlik, bir ülkede sadece üretim ve ekonomik kalkınmayı olumsuz etkilememekte, aynı zamanda sosyal problemler, sosyal dışlanma ve yoksulluğu da beraberinde getirmektedir. Bu nedenle istihdam, sadece üretim ve gelir yaratan bir olgu değil, aynı zamanda sosyal bütünleşmenin ve sosyal barışı tesis etmenin de en önemli aracıdır. Bu itibarla, istihdamı ve verimliliği artırmak ve böylelikle ekonomik ve sosyal kalkınmayı gerçekleştirmek tüm dünya ülkelerinin birinci hedefi haline gelmiştir.

İşsizlik, Türkiye'nin yapısal sorunlarından birisidir. Türkiye'de hızlı nüfus artışına ve büyük kentlere göçün yoğunluğuna bağlı olarak ve sanayileşmenin hızlı ve dengeli bir şekilde gerçekleştirilememesinin sonucu yapısal bir işsizlik sorunu vardır.

Türkiye 1960'lardan bu yana işsizlikle mücadele eden bir ülkedir. İstihdam ve işsizlik sorunu her geçen gün daha da ağırlaşmaktadır. Bu nedenle Türkiye'deki işsizlik, gelişmiş ülkelerdekinden farklı olarak küreselleşme ve teknolojik ilerleme nedeniyle değil, yetersiz büyüme ve sermaye kıtlığı sonucu ortaya çıkan yapısal sorunlar nedeniyledir.

Ülkemizde istihdam artışları ekonomik büyümenin gerisinde kalmakta, tarım sektörünün istihdamdaki ağırlığı devam etmekte, toplam istihdam içinde ücretli kesimin payı artırılamamaktadır.

Türkiye'de işsizliği doğuran bir diğer neden, tarım sektörünün GSYİH içindeki payının düşmesine rağmen, bu sektörün istihdamdaki payının hala büyük olmasıdır. Tarımın ekonomideki önemi azalırken, nüfusun önemli bir kısmı geçimini tarımla sağlamaya devam etmektedir. Bu sektör, aile işletmelerine dayalı üretim yapan, kadın istihdam eden ve ücretsiz aile işçisi çalıştıran bir istihdam yapısına sahiptir ve büyük ölçüde mevsimlik dalgalanmalardan etkilenir. Son yıllarda tarım sektöründeki yoğunlu-

ğün hızlı kentleşmeyle birlikte şehirlere, burada da kayıt dışı istihdama yöneldiği görülmektedir (Ekin, 2000: 244-246).

Ülkemizde yıllardan beri kırsal alanlardan kentlere doğru yoğun bir nüfus göçü yaşanmasına rağmen kırsal alandaki nüfus artışı önlenememiştir. Bu durum tarım işletmelerinin küçülmesine ve ekonomik olarak işletilemeyecek duruma gelmesine sebep olmaktadır. Gerek kırsal alanlarda tarıma dayalı sanayi kollarının kurulamayışı, gerekse sanayi, ulaştırma ve turizm gibi alanlarda yeterli istihdam olanaklarının sağlanamayışı, sürekli artmakta olan kırsal nüfusun diğer sektörlerde istihdam edilme şansını azaltmaktadır.

Gelmiş geçmiş hükümetlerin gerek ekonomik büyüme, gerek istihdam alanında yürüttükleri hatalı politikalar, işsizliği toplumumuzun bir numaralı sorunu haline getirmiştir.

İşgücünün genç ve eğitimsiz olması, ücretli çalışanların istihdam içindeki payının düşüklüğü, işgücü hareketliliğinin ve kurumsallaşmanın yeterli olmaması gibi temel sorunlar bulunmaktadır. Öte yandan ülkemizde kayıt dışı istihdam, çocuk işçiliği ve yabancı kaçak işçiler önemli boyutta bir sorundur.

Türkiye'de genelde kayıtdışı bir piyasa var. Bu daha çok emeğe dayalı bir piyasadır.

Buna karşılık genelde kamu kesiminde sendikalaşma oranının çok yüksek olduğu bir ikincil piyasa var. Bu iki piyasa arasında ciddi ücret farklılıkları var. Aynı işe, aynı ücret verilmiyor. Bu da kayıtlı kesimin istihdamını caydırıyor. Türkiye'de sorunlardan bir tanesi de, tarımı bir tarafa bırakırsanız, kadınların işgücüne katılımı çok düşük. Bunun önemli nedenleri; vasıf sorunu var, ortalama eğitim düzeyleri çok düşük, o düzeylerde kazanacakları çok düşük ücretleri çalışmaya değer bulmuyorlar. Ücretliler açısından belki başka işlerle uğraşmak fırsat maliyeti bakımından daha karlı. Ama şu da var ki, örneğin hala Türkiye'de yarım gün iş yasası yok. Part-time iş tanımı yok. Bu, genel işgücü piyasasında önemli bir sorunlardan bir tanesi. Bir diğeri, firmaların emek maliyeti çok yüksek. Ortalama ücretler düşük olsa bile, Avrupa'ya görece olarak kayıtlı sektörde ücret maliyetleri çok yükseliyor. Bu da açıkçası kayıtdışına bir teşvik unsuru oluyor. Bu nedenle, ya yurtdışından gelen kaçak işçileri çok daha düşük maliyetle, burada istihdam ediyor ya da fabrikalarını yurtdışına çıkarmaya başladılar. Bu çok ciddi bir tehdit oluşturmaktadır (Gürsel, 2005: 2).

İşsizlik, Türkiye'nin gündemindeki en önemli sorundur. İşsizliğin giderilmesi için ekonomik büyümenin sağlanması, yani yatırımların canlandırılması gerekmektedir. Son dönemde ekonomik büyümenin yatırıma ve istihdama yansımadağı bir ülkede işsizlikle mücadelenin mümkün olamadığı görülmektedir. Türkiye'de mevzuat ve bürokrasiden kaynaklanan engeller devam etmekte, başta enerji ve istihdam maliyetleri olmak üzere, dünyanın en pahalı girdi maliyetleri ile üretim ve ihracat yapılmaya gayret edilmektedir. Başta hukuk ve mevzuat reformu olmak üzere, kamu yönetiminde keyfiliğin terk edilerek, kural hakimiyeti anlayışı yerleşmediği sürece ve en az bunlar kadar önemli olan kamu sektörünün israf ve verimsiz yapısı giderilmeyip, vergi ve sosyal güvenlik primlerinin artırılmasıyla sorunlar çözümlenmeye çalışıldıkça, yatırım iklimi arzu edilen seviyeye ulaşamayacaktır. Bu olumsuz koşullar devam ettiği sürece, ekonomik büyüme istihdama yansımayaacağını söylemek yanlış olmaz (Algan, 2005: 3).

İstihdamın büyüme ile paralel bir artış göstermemesinin nedenlerinden biri, tarım dışı sektörlerde, tarımdan ayrılan nüfusu emecek kadar iş yaratılmamış olmasıdır.

Hizmetler sektöründe büyüme ile istihdam ilişkisi pozitif yönde gelişmiştir. Bununla birlikte, gerek hizmetler ve gerekse sanayi sektörlerindeki istihdam artışı tarım

sektöründe ortaya çıkan atıl istihdamı eritemediği için toplam işsizlik oranında kayda değer bir düşüş sağlanamamaktadır. Başka bir deyişle, sanayi sektöründe önemli bir istihdam artışının gözlenmediği bir konjonktürde, tarım sektöründen kopan işgücünün ancak sınırlı bir kısmı hizmetler sektörü tarafından istihdam edilebilmektedir (Tıktık, 2005: 2).

Uzun dönemde Türkiye'nin işsizliği azaltabilmek için yıllık yüzde 5,5-6'luk düzenli bir büyüme hızını yakalaması gerektiğini gösteriyor. Bu olmazsa işsizlik artar.

Yapılan araştırmaların, Türkiye'de işsizlik oranının 2010 yılında %20'ye varacağı tahmin edilmektedir.

"Hızlı nüfus artışına mani olamayan ve girişimcisinin önündeki engelleri kaldırmayan bir ülke, işsizlik dahil hiçbir sorununu çözemez. Diğer çağdaş ülkeler gibi Türkiye'nin de girişimciyi özendirici politikalar izlemesi, güçlü bir ekonomi, yatırım ve istihdam artışı için temel gerekliliktir (TİSK, 2003: 2).

Kentlerde kadın istihdamı, özellikle eğitimsiz kadın istihdamı oldukça düşük orandadır. Eğitim düzeyi düşük kadınların kentlerde istihdam şansı her geçen gün azalmaktadır. Kırsal alanda yüksek görülen kadın istihdamının nedeni ise, kadının genellikle ücretsiz aile işçisi konumunda ve tarım kesiminde çalışıyor olmasıdır.

Ülkemizde yüksek orandaki işsizliğin önemli bir sebebi de kişilere yeterli ve gerekli becerilerin kazandırılmamış olmasıdır. Bugün, öğretim kurumları mezunlarına iş bulabilmek için gerekli vasıf ve becerileri verememekte, kazandıramamaktadır. İşsizler arasında, meslek okulu ve üniversite mezunlarının bulunması ayrıca üzerinde durulması gereken bir husustur. Gerçekçi bir insan gücü planlamasının yapılmaması, yükseköğretim ve fakülte kontenjanlarının rasgele artırılmasının yanında, üniversitelerle iş dünyası arasındaki ilişkilerin yetersiz kalması gibi faktörlerin bu sonuca etki ettiği söylenebilir (Zelka, 1999: 827).

Son zamanlarda eğitilmiş genç nüfusa baktığımızda işsizlik oranında artış görülmektedir. Bunun nedeni, ülkemizde kaliteli ve yüksek gelirli iş yaratılmaması ve eğitilmiş gençlerin girişimcilik özelliklerinin olmamasıdır. Bunun sonucu, çok iyi eğitilmiş gençlerimiz, gelişmiş ülkelere gitmektedir. Beyin göçü, kıt olan nitelikli insan kaynaklarımızı azaltmaktadır.

Genç nüfusun oranının yüksek olmasının hem olumlu hem de olumsuz yönleri vardır. Olumlu yönü, genç nüfus ekonomi için dinamizm sağlamaktadır. Genç nüfusun harcama eğiliminin yüksek olması talep canlılığı yaratmaktadır. Olumsuz yönü ise, işgücüne katılma oranını düşürür ve de çalışan işgücü başına düşen bağımlı nüfusu artırır.

İstihdam sorunu, emek arzı ile emek talebi arasındaki dengesizliğin dışı vurumudur. Bu dengesizliğin arkasında çok sayıda ekonomik ve sosyal etkenler vardır. Emek arzının arkasında mevcut nüfus stoku ve nüfus artış hızı vardır. İşgücü talebini iktisadi faaliyet hacmi yaratır. Bir ülkede iktisat faaliyet hacmi ne kadar genişse ve zaman içinde yeni faaliyet alanlarının genişleme hızı ne kadar yüksekse işgücü talebi de o kadar yüksektir. İktisadi faaliyet hacminin genişlemesinin birinci koşulu da ülkenin üretim kapasitesine yeni eklemeler yapmasıdır.

Türkiye'deki işsizliğin nedenleri daha somut nedenlere bağlanarak açıklanabilir (Şahin, 2002: 524);

- Türkiye'de nüfus artış hızı ve emek arzı büyüme hızı yüksektir. Buna karşılık emek talebi aynı hızla artmamıştır.
- Türkiye'de tarım kesimi uzun süre geniş bir işgücü deposu olmuş ve tarım dışı sektörlere sonsuz esnek bir emek arzında bulunmuştur. İşgücüne yeni katılanlarla birlikte, tarımdan tarım dışı sektörlere işgücü arzı ekonomide sürekli

olarak işgücü fazlası yaratmıştır.

- Türkiye'de kişi başına düşen gelir ve buna bağlı olarak tasarruf meylî düşüktür. Türkiye yeterli tasarruf yapamamakta ve tüm projeleri finanse edecek fonlara sahip bulunmamaktadır. Bu nedenle işgücü artışını emecek kadar yeni iş alanları açılmamaktadır. Tasarruf yetersizliği dış kaynak kullanımı ile yani dış borçlanma ile kısmen aşılmaya çalışılmış fakat gerektiği zamanda gerektiği kadar dış kaynak kullanılamamıştır.
- İç ve dış kaynakların akılcı kullanıldığını, kaynakların imkan verdiği ölçüde iş alanları yaratıldığını söylemek mümkün değildir. Kamu ve özel sektörde kıt yatırım fonlarının çar çur edildiğini, proje seçiminde hatalar yapıldığını gösteren pek çok örnek gösterilebilir.

Yukarıda sıralanan nedenler işsizliğin yapısal nedenleridir.

Özet olarak Türkiye'de işsizliğin nedenleri temel olarak şu başlıklar altında toplanabilir (Başol, 1995: 34-35);

- Her yıl artan nüfus ve işgücü arzı,
- Enflasyon nedeniyle birçok kuruluşun kapanması veya çalışanlarını işten çıkarması,
- Köyden kente göçler,
- Tarımın makinalaşması sonucu her yıl ortaya çıkan gizli işsizlik,
- Tarımdaki sürekli işsizlik,
- Açık işlerin yeni kuşakların iş beklentisine uymaması,
- Büyüme hızının ve yatırımların azalması,
- Dış ülkelere gönderilen işçi sayısındaki büyük azalma,
- Yurda kesin dönüş yaparak giren işçi sayısındaki artış,
- Sanayide makine-yoğun tekniklerin kullanılması,
- Eğitim sistemi.

Kısacası, ülkemizde işsizlik oranı yüksektir. Bunun bir sebebi yeterli istihdamın sağlanmamasıdır. Diğer sebepleri ise aşağıdaki şekilde sıralanabilir;

- İşsizlerin tercihleri yani iş beğenmemeleri,
- İnsanların tembellikleri,
- Yatırımlara ve Ar-Ge'ye gerekli önem ve desteğin verilmemesi,
- Uygulanan yanlış dış ticaret politikaları ve yanlış ekonomik politikalar,
- Populist maaş zamları ve memur alımları,
- Yanlış eğitim politikaları,
- Dengesiz ve plansız üniversite kapasiteleri,
- Girişimciliğin ve üretimin özendirilmemesi,
- İnsanların üretken olmayıp elinde olanla 4-5 kişilik ailesini geçindirmeye devam etmesi,
- İlköğretimi tamamlayan çocukların kapasitelerine veya becerilerine bakılmaksızın liselere kaydedilmeleri, her yıl bir milyonun üzerinde öğrencinin üniversite sınavına katıldığı ancak bu rakamın 100 bin ya da 150 bin kadarının okul kazandıkları diğerlerinin ise kahve köşelerinde boş gezip işsizlik ordusuna katılmaları,
- Magazin programları, dizi ve filmlerle ya da faydasız programlarla gençliğin uyuşturulması,
- İnsanların kazandıklarından çok harcayarak borçlanmalarından dolayı zamanla elindeki işlerini de kaybetmeleri,
- İnsanların ihraç ettiklerinden çok ithal etme eğilimleri,
- KOBİ'lerin yeterince desteklenmemesi,

- Yaratıcı özelliğe sahip teknik elemanlarımıza duyulan güvensizliğin devam etmesi gibi birçok sebep sayılabilir.

Kısacası, ülkemizde nüfus artış hızının yüksek olması, sermaye birikiminin yetersizliği, yatırımların yeterince arttırılamamış olması, yabancı sermayeden gereği gibi faydalanılamaması, işgücü niteliklerinin sektörlerin gereksinimlerine cevap verememesi, işgücünün hızlı teknolojik gelişmelere ayak uyduramaması ve mesleki eğitimin yetersizliği gibi nedenler istihdamın sorunlarını daha da arttırmıştır.

3. 7. Kayıtdışı İstihdam

Kayıtdışı istihdam, kayıtdışı sektörde kendi hesabına veya ücretli olarak çalışan, faaliyetleri istatistiklere yansımayan yada tam olarak hesaplanamayan istihdam şeklidir. Enformel sektör, resmi olarak kayıtlı olmayan üreticiler veya çalışanlardan, formel sektörde kayıtlı olmadan çalışanlara kadar geniş bir faaliyet alanını kapsar. Formel sektörde çalışanlar; ücret düzeyi, çalışma koşulları, sendikalar veya devletin çalışma hayatındaki düzenlemeleri ile koruma altına alınmışlarken, enformel faaliyetler yasal ve kurumsal çerçevenin dışında yer almalarından dolayı sosyal koruma mekanizmalarından yararlanamayan, pazarlık gücü olmayan çalışanlardan oluşmaktadır (Algan, 2005: 2).

Gelişmekte olan ülkelerde işgücünün büyük bir bölümü tarım sektöründe çalışmakta olup kayıt dışı istihdamda artış söz konusudur. Tarım kesiminde aradığını bulamayan işgücü, daha fazla ücret elde etmek ve hayat standardını yükseltmek için kente göç edip değişik sektörlerde iş aramaya başlamaktadır. Ülkelerin gelişmişlik seviyeleri yükseldikçe mevcut işgücünde de tarımsal alandan sanayi ve hizmet sektörüne doğru bir kayma olmaktadır. Ancak, işgücünün mekan değiştirmesi, sektörler arası akışkanlığı tam anlamıyla sağlayamamaktadır. Tarım sektörünü bırakıp kente göç eden işgücünün bir kısmı hemen resmi sektörlerde iş bulamadığı için kayıt dışı sektörlerde çalışmaktadır. Daha sonra bunların bir kısmı resmi sektörde iş bulmaktadır (Savaşan, 2005: 240).

Türkiye'de kayıt dışı istihdamın özellikle 1980'li yıllarda hızlandığı, bunun da temelde kırsal kesimlerden büyük kentlere yaşanan göçlerin artmasından kaynaklandığı saptanmıştır. Bu istihdamın boyutlarını belirlemeye yönelik çeşitli araştırmalar kayıt dışı işçi istihdamının kentsel alanlarda %50'ler civarında olduğunu ortaya koymaktadır.

Bu oranların bilhassa 1990'lı yıllarda Türkiye'de hızla artan "yabancı kaçak işçi" istihdamı ile daha da önem kazandığı görülmektedir. Özellikle, Doğu Avrupa ve eski Sovyetler Birliği ülkelerinden gelen işçiler kaçak olarak inşaat, dokuma, dericilik ve otelcilik işlerinde çalışmaktadırlar.

Türkiye, yüksek işsizlik oranına sahip ülkelerden biri olarak bu sorunla uğraşırken, 1990'lardan başlayarak yabancı kaçak işçilik sorunu ile karşılaşmaya başladı. Yabancı kaçak işçilik olgusu, Türkiye'nin karşısına bilindiği gibi, bir yandan çevresindeki ülkelerde yaşanan kapsamlı ekonomik, siyasal ve toplumsal değişme süreçlerinin ve bir yandan da küreselleşme olarak algıladığımız sürecin karmaşık etkilerinin sonucu ortaya çıktı. Bu süreçle birlikte Türkiye, geçmişte yaşanandan farklı, yeni bir nüfus hareketinin yöneldiği ülkelerden biri haline geldi. Bu göç hareketinin başlamasının ardından ama özellikle 1990'ların ortasından itibaren, yabancı kaçak işçilik olgusu gündeme girmeye ve Türkiye'deki işsizliğin nedenleri arasında yabancı kaçak işçilik de sayılmaya başladı (Kaşka, 2005: 1).

Kayıt dışılığın yaygın olduğu sektörler, tarım, inşaat, perakende ticarettir. Söz konusu sektörlerden tarımda toprağın az olması, diğerlerinde işyerlerinin önemli bir bö-

lümünün küçük olması, işgücü maliyetinin artması kayıtdışı istihdamı artırmaktadır.

Bugün Türkiye'de sayıları ve milliyetleri bilinmeyen çok geniş yabancılar grubu istihdam edilmektedir. Yabancı kaçak işçilik arttıkça, genel ücret seviyesi düşmekte, yerli çalışanların pazarlık gücü azalmakta, enformel ekonomi daha da yaygınlaşmaktadır (Algan, 2005: 4).

Yabancı kaçak işçiliğin denetimi konusunda çok farklı devlet organlarının görevli olduğu gözlenmekte, fakat etkin bir denetim yapılamadığından yabancı kaçak işçilik özellikle büyük şehirlerde hızla genişlemektedir.

Kayıt dışı istihdamın artmasında, firmaların üzerindeki vergi ve fon yüklerinin ağır olmasının neden olduğu düşünülmektedir. Vergi sisteminin yeterince adil olmaması, enflasyonun yüksekliğiyle birleşince firmaları maliyetlerini azaltmak için kaçak işçi çalıştırmaya itmektedir.

Yabancı kaçak işçilerin işgücü piyasasına girmesi bazı sorunları da beraberinde getirmektedir. Bu işçilerin ucuz işgücü arz etmeleri, piyasadaki mevcut ücret seviyesini düşürmekte ve yerli işçilerin yerine yabancıların ikame edilmesi söz konusu olmaktadır.

Böylece yerli işçiler işsiz kalmakta, işsizlik oranı artmakta ve yerli işçiler işsiz kalmamak için her türlü kötü çalışma koşullarını kabul etmek durumunda kalmaktadır.

Son yıllarda tarım sektöründeki nüfus yoğunluğunun hızlı kentleşmeyle birlikte şehirlere, burada da kayıt dışı istihdama yöneldiği görülmektedir. Kayıt dışı istihdamda özellikle kadın ve çocuk işçileri büyük yer tutmaktadır. 10-14 yaş arası çocukların çalışma oranı günümüzde %24 e ulaşmıştır. Birçok ülkede bu oran azalırken ve çocuk işçiler ortadan kalkarken, Türkiye'de artmaktadır. Kentlerde, yoksullukla doğru orantılı olarak kayıt dışı istihdam artmaktadır. Hatta bir işte çalışanların ek gelir elde edebilmek için bu işten geri kalan zamanlarında kayıt dışı çalıştıkları bilinmektedir (Ekin, 2000: 244-246).

Kayıtdışı istihdamın büyüklüğü ve artış eğilimi, işgücü piyasasına damgasını vuran diğer temel özelliklerinden biridir. Bir dalgalanma olmakla birlikte, 1990-2003 yılları arasında toplam istihdamın yaklaşık yarısı kayıt dışıdır. Çizelge 3.17.'deki verilere göre 2005 yılında toplam istihdam edilenlerin % 50.1'i, kentsel alanda 35.9 kırsal alanda çalışanların ise % 68.9'u herhangi bir sosyal güvenlik kurumuna kayıtlı değildir.

Çizelge: 3.17. İstihdam Edilenlerin Sosyal Güvenlik Kuruluşuna Kayıtlılık Durumu (2005)

Kayıt Dışı	Türkiye (Kayıt Dışı) %	Kent (Kayıt Dışı) %	Kır (Kayıt Dışı) %
Toplam	50,1	35,9	68,9
Ücretli	23,0	22,5	25,0
Yevmiyeli	92,2	92,2	92,2
İşveren	26,1	22,7	38,0
Kendi Hesabına	65,2	56,2	70,6
Ücretsiz Aile İşçisi	95,3	85,1	97,1
Tarım	88,2	82,5	88,9
Ücretli	52,6	33,1	62,2
Yevmiyeli	98,2	99,1	97,9
İşveren	72,0	69,1	73,2
Kendi Hesabına	78,6	74,7	79,1
Ücretsiz Aile İşçisi	97,9	97,2	97,9
Tarım Dışı Faaliyetler	34,2	33,3	37,2
Ücretli	22,7	22,4	23,6
Yevmiyeli	90,2	91,2	87,6
İşveren	21,3	21,1	22,1
Kendi Hesabına	50,2	53,0	44,3
Ücretsiz Aile İşçisi	80,2	78,6	83,3

Kaynak: DİE, www.die.gov.tr.

Hızla artan nüfus, kentleşme, göç, gelirin adaletsiz dağılımı, yoksulluk, işsizlik, düşük eğitim seviyesi ve buna bağlı olarak bilgi ve bilinç eksikliği, sanayinin yapısı vergi oranlarının yüksek olması ve vergilerin adil toplanamaması, işgücü maliyetlerini düşürme çabaları, erken emeklilik ve isteğe bağlı sigorta uygulaması gibi sosyal güvenlik uygulamaları, sosyal güvenlik kurumları hizmetlerinden hoşnutsuzluk, kurumlar arasında koordinasyon ve işbirliği eksikliği kayıtdışı istihdamın nedenleri arasında sayılabilir. Kayıtdışı istihdam, hukuki düzenlemeleri anlamsız kılması nedeniyle kurallı ekonomiyi dışlamakta, haksız rekabete, kamunun vergi, sosyal güvenlik primi gibi gelirlerinde kayıplara, sosyal güvenlik ve iş hukukundan doğan haklardan yoksunluk ve sosyal politika etkisizliğine neden olmaktadır.

Kayıt dışı istihdamın bir boyutunu yabancı kaçak işçilik oluşturmaktadır. Yabancı kaçak işçilik olgusu, ülkemizin çevresindeki ülkelerde yaşanan kapsamlı ekonomik, siyasal ve toplumsal değişme süreçleri ile küreselleşme olarak algıladığımız sürecin karmaşık etkilerinin sonucu ortaya çıkmıştır. Yabancı kaçak işçiler, ülkemiz işçilerine göre daha düşük ücretlerle, daha kötü çalışma koşullarıyla ve çok daha yoğun bir tempoda çalışmayı kabullenmektedirler. Yabancı kaçak işçilik, hakkında net ve yeterli bilgiler bulunmadığından, büyüklüğü hakkında kesin bir fikre sahip olunmayan ancak tahminlerde bulunulan bir olgu niteliğindedir. Bazen milyonlarla da ifade edilen çeşitli rakamlar telaffuz edilmiştir. Emniyet Genel Müdürlüğü verilerine göre 1995-2004 yılları arasında ülkemize yasa dışı giriş ve çıkış yapan, ya da illegal olarak ikamet eden kimselerden yakalananların sayısı 467 bin 768 kişidir.

Kayıt dışı istihdamın bir boyutunu da çalışan çocuklar oluşturmaktadır. Yetişme çağında, okula devam etmesi gerekli insanların sağlıksız koşullarda, yaşlarına uygun olmayan işlerde istihdam edilmeleri önemli bir problemdir. Bununla beraber çalışan

çocukların ortaya çıkardığı bir gerçek daha vardır. Çalışan çocuk, ucuz iş gücü olarak görülmektedir. Dolayısıyla işverenler özellikle küçük ve orta boy işletmelerde yetişkin işgücünden ziyade çocuk emeğinden faydalanmayı tercih etmektedirler.

Kayıtdışı istihdam nedeniyle devletin yıllık kaybı 16.1 milyar YTL'yi buluyor. Türk-İş tarafından, kayıtdışı istihdama ilişkin olarak hazırlanan raporda, kayıtdışı istihdamın devlete olan 1 yıllık maliyeti hesaplandı. Araştırmada, Türkiye'de kayıtdışı istihdam edilen yaklaşık 4.5 milyon kişinin, asgari ücret üzerinden kayıt altına alınması durumunda, devletin yıllık 10.8 milyar YTL işçi-işveren SSK primi, 4.3 milyar YTL işçi gelir-damga vergisi, 967 milyon YTL işçi-işveren işsizlik sigortası primi olmak üzere, toplam 16.1 milyar YTL gelir elde edeceğine dikkat çekildi

Kayıtdışı istihdamın büyüklüğü ve artış eğilimi, işgücü piyasasına damgasını vuran diğer temel özelliklerinden biridir. Bir dalgalanma olmakla birlikte, 1990-2004 yılları arasında toplam istihdamın yaklaşık yarısı kayıt dışıdır. 2005 yılında da toplam istihdam edilenlerin %51'i, kırsal alanda çalışanların ise %88'i herhangi bir sosyal güvenlik kurumuna kayıtlı değildir.

2004 yılında işsizlik açısından tarım dışında kayıtsız istihdamın payının yüzde 31,6'dan yüzde 34'e çıkmasıdır. Kayıt dışı ücretli sayısında artış 232 bin olmuştur.

Kayıtdışı sektörün kayıt altına alınması ülkemizin temel önceliklerindedir. Çünkü, kayıtlı sektörde yer alan işletmeler, giderek genişleyen kayıtdışı sektörden, yarattığı haksız rekabet, ekonomiye ve çalışma hayatına yaptığı olumsuz etkiler nedeniyle büyük bir rahatsızlık duymaktadır. Bunun için birtakım çözüm önerileri şu şekilde sıralanabilir;

-Üretim ve istihdam üzerindeki vergi (Gelir, Kurumlar, KDV, SSK) yükünün azaltılması,

-İşletmede işçi sayısı arttıkça vergi yükünü azaltacak uygulamaya geçilmelidir.

-İşletmenin hızını kesen sosyal yükler gözden geçirilmeli, yenileri getirilmemelidir.

-Çalışma mevzuatı esnek hükümlerle donatılmalıdır.

-Bürokratik işlemler azaltılmalı ve kolaylaştırılmalıdır.

-Girişimciye "değer" verilmelidir.

-Yatırımcının ve girişimcinin tüm işlemlerine "tek büro" ile hizmet verilmelidir.

-Devlet "cezacı" değil, "özendirici" bir yaklaşım izlemelidir.

-Kayıtdışıdan kayıtlı sektöre geçmeyi teşvik edecek vergi ve kredi uygulamaları (vergi ve SSK ödemelerinde kolaylıklar) yapılmalıdır.

-İlave istihdam yaratan işveren, vergi, SSK, enerji, ihracat kredisi vs. ile ödüllendirilmelidir (Baydur, 2005: 2-3).

Kayıtdışı ekonomi sorunu mutlaka giderilmelidir. Ülkemizde sık sık tekrarlanan vergi ve sigorta affı kolaycılığına artık kesinlikle son verilmelidir. Yüksek ve dolayısıyla ödenemeyen ve toplanamayan vergi ve kesintiler, hem sigorta sistemini, hem maliye sistemini felç etmekte ve hem de kayıtdışı ekonomiyi palazlandırmaktadır.

3.8. Türkiye'de İşsizlik ile Mücadele Yolları

Eğer bir ülkede hızlı bir nüfus büyümesi varsa ve işgücü toprak dışında istihdam olanağından az faydalaniyorsa zamanla mevcut toprak daha fazla istihdam sunamaz hale gelir. Böylece tarım kesiminde gizli bir işsiz deposu oluşur. Bu durumda ABD, İngiltere Almanya ve Japonya gibi ülkelerde işsizliği önlemek için başvuru parasal ve mali teşviklerin uygulanmasına geçilmesi gerekir. Böylece parasal ve mali teşviklerden faydalanan girişimciler, sanayi sektöründe yeni iş alanları oluşturacak veya mevcut

işlerini genişleterek tarımsal sektördeki gizli işsiz deposundan işgücü transfer edecektir. Sonuç itibarıyla mevcut istihdam alanı genişleyecektir.

Genç bir nüfusa sahip olan ülkemiz, artan nüfusa yetecek istihdam alanı açamamaktan kaynaklanan “yapısal işsizlik” sorunu ile karşı karşıyadır. Bu sorunların çözüme kavuşturulması ve işsizliğin azaltılması için aşağıdaki tedbirler alınacaktır:

Eğitim fırsatlarının genişletilmesi ve işgücünün artan bilgi ve yeteneklerle donatılması ekonomik büyümeyi sağlayan unsurlardandır. İstihdamı artırmanın en temel yolu şüphesiz ekonomik büyümedir. Büyüme, iş piyasasına yeni girecek ve mevcut işsizlere iş sağlamada önemli role sahiptir. Bu nedenle, öncelikle sürdürülebilir yüksek büyüme oranını sağlayacak, yerli ve yabancı sermayeyi ülkemizde yatırım yapmaya özendirerek makro ekonomik ortam gerçekleştirilmelidir.

KOBİ’ler, başta eğitim, vergi, kredi, finansman, teknoloji, işletme ve pazarlama olmak üzere her yönden desteklenmeli ve gelişmeleri sağlanmalıdır.

Yan sanayinin önemli bir bölümünü oluşturan küçük işletmeler, imalat sanayi içinde yaratılan istihdamın önemli bir kısmını karşılamakta, küçük aile tasarruflarını doğrudan yatırıma yöneltmede yararlı fonksiyonlar görmekte ve düşük maliyette istihdam yaratarak işsizlik sorununun azaltılmasına katkıda bulunmaktadır.

İstihdamın yapısı tarım dışı sektörler lehine değiştirilecek, ekonominin ihtiyaç duyduğu işgücü yetiştirilecek, bilgi çağının gerekleri doğrultusunda işgücünün niteliği yükseltilecek ve işgücü piyasasında etkinlik artırılabilecektir.

Avrupa İstihdam Stratejisi ile uyumlu bir Ulusal İstihdam Stratejisi, hükümetin ve sosyal tarafların ortak çalışmasıyla belirlenip uygulanacaktır.

Özellikle gençlere, kadınlara ve özürllülere yönelik olmak üzere işsizliği önleyici aktif istihdam politikaları uygulanacaktır.

Ülkemizde Küçük ve Orta Büyüklükte İşletmeler (KOBİ) istihdamın büyük bölümünü bünyesinde bulundurmaktadır. Üstelik KOBİ’lerin kurulması için çok büyük yatırımlara da gerek yoktur. KOBİ’lerin yaygınlaşması ile büyük oranda istihdam yaratılabilecektir.

Bu nedenle KOBİ’ler her açıdan desteklenmeli, teşvik edilmelidir. Bu teşvikler, ihracat teşviklerinin geliştirilmesi, vergi muafiyetleri, hammadde temini, uygun yerleşim yeri temini, tesis ihtiyacının karşılanması, kredi kolaylıkları, teknik ve işletme danışmanlığı olabilir. Ayrıca, KOBİ’lere verilen mevcut desteklerin etkinliği artırılmalıdır.

İstihdamın artırılması ve işsizliğin azaltılması bakımından önem taşıyan KOBİ’lerin istihdam yaratma potansiyellerinden azami ölçüde yararlanılacaktır. Daha fazla üretim ve istihdam oluşturulması için yerel potansiyeller harekete geçirilecektir.

Tarım sektöründeki ücretsiz aile işçilerine yönelik istihdam sağlayıcı ve katma değer yaratıcı projeler geliştirilecektir. İstihdamın artırılması için kırsal alanda nüfus hızının azaltılması ve tarımdan sanayi ve hizmetler kesimine işgücü transfer edilmesi gerekir.

İşsizliğin önlenmesi ve istihdamın artırılması için, Kamu ve Özel Sektör yatırımları artırılmalı, emek-yoğun yatırımlara öncelik verilmeli, yatırımcılara özendirici teşvik tedbirleri getirilmelidir.

Türkiye ekonomisinin en büyük sorunu “iş ve aş” meselesidir. Sayıları 4 milyona yaklaşan işsizlerin iş ve eve ekmek götürme beklentisi herşeyin önünde. Çalışanlar, işlerini kaybetme endişesinde ama kaybedilmiş alım güçlerine de yeniden kavuşma özleminde. Dolayısıyla Türkiye’nin “iş ve aş” meselesine öncelik veren bir politikaya ihtiyacı var. Bu ise bir yandan gelir dağılımına biraz olsun adalet getirecek bir gelir politikasını, bir yandan da istihdam yaratacak kalıcı, istikrarlı bir büyüme hamlesinin gerekliliğini her şeyin önüne koyuyor.

Türkiye'nin sürekli yılda yüzde 7-8 oranlarında büyüyen bir tempo yakalayabilmelidir.

Özel sektörün rantiyeci kimliğinden sıyrılıp üretici kimliğine dönmesi için de bir dizi önlem geliştirilebilir. İstihdama, bölgesel dengeye ve döviz kazandırmaya katkıda bulunan sektörlerle krediler, enerji desteği, turizmde uygun kamusal arazi tahsisleri ile özel yatırımların teşvikine hız verilebilir. Böylesi bir yatırım ortamı doğrudan yabancı sermaye yatırımları için de uygun iklimi yaratır.

İşgücüne aşırı abanmalar yerine, vergi ve harcamalarda izlenecek daha sıhhatli bir politika ile, yatırım ortamını iyileştirme yolunda önemli bir adım atılabilir.

Daha ilk elde, ücret üzerindeki vergi ve SSK prim yükünü azaltarak bunu yapmak mümkün. Ücret üzerindeki vergi ve prim yükü, işçinin eline geçen miktarın ortalama yüzde 70-80'i arasında değişmektedir. Bu denli ağır yük, işverenleri kaçak işçi çalıştırmaya yönlendirmekte, istihdamdan uzaklaştırmaktadır. Bugün 3.3 milyon kayıtsız işçi çalıştırılmakta ve bu sayı her geçen gün artmakta, yabancı kaçak işçi istihdamıyla sorun iyice tırmanmaktadır.

Kaçak istihdam, toplamı 10 milyonu aşan ücretli-yevmiyelilerin yarısından fazladır.

Hem genel ekonomi politikalarda işgücüne aşırı abanmanın yarattığı gerilimi ve yaratacağı başka problemleri aşmak, hem de daha adil ve kalıcı bir çalışma ortamı yaratmak açısından vergi yükü ile ilgili değişiklikleri ön plana almak gerekiyor (www.bağımsizsosyalbilimciler.org, 2005: 10).

İşsizlik konusunda öncelikle yatırım ortamının iyileştirilmesi, yatırımların önündeki bürokratik engellerin kaldırılması şart olmakla beraber asıl can alıcı iki unsur, yabancı sermayenin Türkiye'ye çekilmesi ve reel faiz oranlarının düşürülmesidir. Yabancı sermaye ile ilgili siyasi ve ekonomik istikrar argümanları önemli ölçüde sağlanmış olmakla beraber, güven ortamının yabancı yatırımcılar açısından yeterince sağlandığını iddia etmek mümkün değildir. Aynı şekilde yüksek faizlerin yatırımları caydırıcı özelliği inkar edilemez. Enflasyonla beraber faiz oranları düşmüştür, ancak unutulmamalıdır ki, halen faiz oranları nerede ise enflasyonun iki katı kadardır. Faiz oranlarının düşmesi için mutlaka kamu açıklarının düşürülmesi, başka bir ifade ile mali disiplinden taviz verilmemesi gerekmektedir (Algan, 2005: 3-4).

İstihdamı arttırabilmek için şu önlemler alınabilir (Başol, 1995: 33);

- Sürdürülebilir kalkınma çerçevesinde sanayi geliştirilmeli,
- Üretim faktörleri ihracata yönlendirilmeli,
- İstihdam yaratıcı temel proje ve sektörlerle öncelik verilmeli,
- İmkân ölçüsünde emek yoğun teknolojiler tercih edilmeli,
- Büyük sanayinin küçük sanayi ile entegrasyonu sağlanmalı,
- Milli enerji kaynakları geliştirilmeli ve enerji üretim tesisleri bir an önce devreye sokulmalıdır. Özellikle büyük barajın yerine küçükler tercih edilmeli,
- Yurt dışından özellikle müteahhitlik dalında işler alınmalı,
- Kırsal yörelerde iş imkanları yaratılmalı,el,ev ve köy sanatları geliştirilmeli,hediyelik eşya yapımı organize bir biçimde ele alınmalı,
- Tarımda da çok işgücü gerektirecek ürün türlerine ağırlık verilmelidir.
- Yurt dışına vasıfsız işgücü sevki için gerekli anlaşmalar yapılmalıdır.
- Şehirleşme disiplin altına alınmalı,
- Kamu sektörü alt yapı yatırımları hızlandırılmalı,
- Ev üretimini geliştirmeli,

- Kendi işini kurana yardım edilmeli,
- Atıl kapasiteler giderilmeli,
- Makro paket projeler uygulanmalı, (ağaçlandırma, bataklık kurutma, S.B., sınır ticareti)
- Organize Sanayi ve Küçük Sanayi bölgelerinin sayısı artırılmalı,
- Tasarruf projeleri geliştirilmeli,
- Konut üretimi teşvik edilmeli,
- Tevsi projelere gidilmeli,
- Nufus planlaması, aile planlaması uygulanmalı,
- Atölye tipi projeler uygulanmalı,
- Turizm pansiyonculuğu geliştirilmeli,
- Özel üniversite kurulmalı,
- B.İ.G.(Bölgesel İstihdamı Geliştirme)projeleri uygulanmalı,
- İşletmecilik problemleri olan kuruluşlara yardım edilmelidir.

İşsizliğin azaltılması ve istihdamın geliştirilmesi yönünde çözüm önerileri şöyle sıralanabilir (Eyuboğlu, 2003: 93-101);

- Üretim ve yatırımın artırılması gerekir.
  - İhracat geliştirilmelidir.
  - Küreselleşmenin olumsuz etkileri giderilmelidir.
  - Teşvik sisteminin gözden geçirilerek yeniden düzenlenmesi gerekir.
  - Bürokratik işlemler azaltılmalıdır.
  - İşgücü piyasalarının çağdaş bir yapıya kavuşturulması gerekir.
  - İstihdam ile eğitim ve öğretim uyumlu hale getirilmelidir.
- Bu çözüm önerileri şöyle izah edilebilir.
- Üretim ve yatırımın artırılması gerekir:

Yeni yatırımların yapılmasını sağlayan ve istihdamı arttıran ekonomik politikaların uygulanması gerekir. Devlet, istihdam odaklı bir büyüme programı hazırlamalıdır. Böylece üretim ve yatırım artırılmalıdır. Bozuk olan gelir dağılımının daha adil hale getirilmesi gerekir. Çalışan kesimin talep yaratacak şekilde gelirleri artırılmalıdır. Gelir dağılımını düzeltici önlemlerle halkımızın tasarrufa gitmeleri sağlanıp bu tasarruflarla da yatırımlara yönlendirilmeleri gerekir. Yani halkımızın tüketimden çok tasarrufa yönelmesi ve bu tasarrufların da yatırıma dönüştürülmesi sağlanmalıdır. Rant ekonomisi bırakılarak üretime önem verilmelidir. Rant ekonomisi yerine yatırım ve üretim ekonomisi desteklenmelidir.

- İhracat geliştirilmelidir:

İhracatı arttırmak için istikrarlı bir kur politikasının sürdürülmesi gerekir. Üretim teknolojileri, verimlilik, kalite ve rekabet edebilirlik özelliklerine sahip olmalıdır. Uluslar arası pazarlarda daha etkin olunabilmesi için küçük firmaların birleşmeleri sağlanmalıdır. İhracatçıya finansman desteği sağlanmalıdır. KOBİ'lerin dış pazarlara yönelmeleri sağlanmalıdır. Bu konuda devlet gerekli desteği vermelidir.

- Küreselleşmenin olumsuz etkilerinin giderilmesi:

Halkımız tarafından ithal ürünlerin tüketiminin hızla artması ulusal üretimin gerilemesine yol açıp istihdamı olumsuz etkilemektedir. İç talebin canlanması ve yerli üretimin artması halinde istihdam olumlu etkilenecektir.

- Teşvik sisteminin gözden geçirilerek yeniden düzenlenmesi:

Teşvik sistemi mutlaka istihdam odaklı olmalıdır. Teşvik sistemi illere değil, sektörler dayalı olarak düzenlenmelidir. Teşvik yasası en az bir yıl süre ile bütün sektörler ve yöreler için uygulanmalıdır. Böylece birçok kişinin işini kaybetmesi

önlendiği olacaktır.

Teşviklerin daha yararlı olabilmesi için ihtiyaç sahiplerine zamanında ve yeterli miktarda ödenmesi gerekir. Teşviklerde KOBİ'lere öncelik verilmelidir. Teşviklerde gizli ölçüt, kaynakların doğru kullanılması yani verimliliğin artırılmasıdır.

- Bürokratik işlemler azaltılmalıdır:

İşletmelere yönelik bürokrasi yükü hafifletilmelidir. Bürokratik işlemlerin tek bir çatı altında yani tek elden yürütülmesi önem arz etmektedir. İstihdam vergilerinin hafifletilmesi gerekir.

- İşgücü piyasalarının çağdaş bir yapıya kavuşturulması gerekir:

Kurumlar arasında (DİE, DPT, İŞKUR) süreklilik arz eden bir diyalog ve işbirliğinin olması önem arz eder. Bu kurumlar için ayrılan kaynaklar artırılmalıdır. Özellikle ülkemizin tek istihdam kurumu olan İŞKUR'un güçlendirilmesi ve bu kurum için ayrılan kaynakların artırılması gerekir. Ancak bu sayede işgücü piyasasına ilişkin bilgiler güvenilir olacaktır. İşgücü piyasasına ilişkin güvenilir bilgilerin varlığı istihdamın genel görünümü hakkında doğru kaniya varılmasını sağlayacaktır.

- İstihdam ile eğitim ve öğretim uyumlu hale getirilmelidir:

Eğitim ve istihdam çalışmalarının birbiriyle uyumlu hale gelmesi için hayat boyu eğitim süreçleri yaratılmalı ve işletme içi eğitim desteklenmelidir. Daha nitelikli bir istihdam ortamı için okul hayatından iş hayatına geçişi sağlayacak bir eğitime ihtiyaç vardır. Üretimde kalite ve rekabet gücünün artırılması için eğitim ve öğretim sürecinde ileri teknolojiler takip edilmeli ve öğretilmelidir. Çıraklık eğitimi merkezleri yaygınlaştırılmalıdır. Mesleğe yönelik özel eğitim programları yaygınlaştırılmalıdır. Ayrıca KOBİ'lere danışmanlık hizmetleri sağlanmalıdır.

İşsizlik sorununun aşılmasında en etkin çözümlerden bir diğeri de, çalışanların yanı sıra bağımsız çalışmak isteyenlerin, yani girişimcilerin önünün açılmasıdır. Girişimci, risk alarak yenilik yapan ve bir işyerinde ücretli olarak çalışmayan kimsedir. Girişimciliğin yaygınlaşması; ekonomik refah üzerindeki etkinin yanı sıra, işsizlik içinde bir çözüm olarak kabul edilmektedir. Türkiye'de girişimcilik, yaşanan tüm olumsuzluklara rağmen, yüksek seviyededir denilebilir. Ancak girişimcilik daha çok enformel sektör faaliyeti olarak ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle girişimciliğin geliştirilmesi konusunda bu hassas denge göz önüne alınarak politikalar geliştirilmelidir. Her konuda geniş müdahale alanı bulunan devletin, girişimciliğe yönelik ciddi ve sürekli politikaları yoktur. Girişimciye destek olacak kurumlar çok sınırlıdır, var olan tek kurum KOSGEB etkin bu konudaki etkinliği artırılmalıdır. Girişimcilik eğitim programları yeterli değildir, destek olan danışmanlık şirketleri yetersiz görünmektedir (Algan, 2005: 6).

Yatırım için sermaye birikimi ve müteşebbislik faktörlerinin sağlanması gerekir. Yatırımlarda bürokratik yapı ve engeller azaltılmalıdır. Türkiye'de İstihdam arttıkça teşvikler ve ekonomik kolaylıklar da artırılmalıdır. Yatırımcı istihdamı artırıcı yöne yönlendirilmelidir.

Gelişmiş Batı toplumlarında, özellikle hızla artan işsizlik oranları karşısında, işsizlikle mücadele amacıyla istihdam yaratmaya yönelik yeni politika önerileri ortaya çıkmıştır. Bunlar arasında;

Özel İstihdam Büroları (ÖİB)'nin yaygınlaştırılması, çok önemli bir aktif istihdam politikası tedbiri olarak görülmektedir.

Bu bürolar yanında, aynı zamanda "istihdam hizmetleri sağlayan kamu kuruluşlarının etkinliğinin artırılması ve bu kuruluşların daha iyi ve hızlı hizmet verebilmeleri için bu kuruluşlara merkez dışı bir yapı kazandırılması" öngörülmüştür.

Benzer şekilde, işsizlere yönelik rehberlik ve danışmanlık hizmetlerinin etkinleştirilmesi ve bu tür hizmetler ile işçiler ve işverenler arasındaki ilişkilerin güçlendirilmesi hedeflenmiştir.

Mesleki eğitim, yeniden eğitim, yaşam boyu eğitim yoluyla, bireylerin nitelik düzeylerinin yükseltilmesi ve işgücü piyasası ile eğitim sistemi arasındaki ilişkilerin kuvvetlendirilmesi, mesleki eğitim ve çıraklık eğitimi sisteminin reformu gibi konular üzerinde durulmuştur.

Buna benzer daha pek çok sayıda politika tedbirleri öngörülmüştür (www.ödev.gençbilim.com, 2005: 12).

Daha kaliteli bir çalışma ortamı ve verimli işler için, insan kaynaklarına yatırım yapmak ve istihdamı ekonomi politikasının merkezine yerleştirmek gerekir. Bunun için de şu işlerin yapılması gerekir;

- İnsan gücü planlaması yapılmalıdır.
- Mesleki ve teknik eğitime ağırlık verilmelidir.
- Eğitim ve danışmanlık hizmetleri etkin hale getirilmelidir.
- İstihdamdan alınan vergiler ve primler gözden geçirilerek, gerekli önlemler alınmak suretiyle, haksız rekabete yol açan kayıt dışı istihdam ve yabancı kaçak işçi çalıştırılması önlenmelidir.
- Bölgeler arası gelişmişlik ve gelir farklılıklarının giderilmesi gerekir.
- Emek-yoğun bir sektör olması nedeniyle inşaat sektörünü canlandırıcı önlemler alınmalıdır.

Ulusal ekonomi stratejisi belirlenirken tam istihdam hedef alınarak ekonomik büyüme sağlanmalı ve meydana gelen büyüme sayesinde istihdam arttırılmaya çalışılmalıdır. Ulusal İstihdam Stratejisinin geliştirilmesi ve uygulanması hızla hayata geçirilmelidir.

Ülkemizde eksikliği hissedilen ve sosyal uzlaşma ile belirlenmesi gereken Ulusal İstihdam Stratejisinin temel unsurları aşağıdaki şekilde olmalıdır (İŞKUR, 2003: 1);

- Tam istihdamın sağlanması.
- Beşeri sermayenin ve işgücü nitelik düzeyinin geliştirilmesi.
- İşte kalite ve verimliliğin artırılması.
- Girişimciliğin ve ekonominin rekabet gücünün geliştirilmesi.
- Gelir dağılımının iyileştirilmesi.
- Bölgesel gelişme farklarının azaltılması.
- Kayıtdışı ekonominin küçültülmesi ve düzgün işlerin çoğaltılması.

İşsizliği azaltmada en etkin çözüm sürdürülebilir bir ekonomik büyüme hızını yakalamaktır. Ancak, ekonomik büyüme tek başına mevcut işsizlere ve işgücü piyasasına girecek genç işsizlere iyi işler sağlamada yeterli değildir. Nitekim 2002 yılından itibaren ekonomide yakalanan büyüme hızı yeterli düzeyde istihdama yansımamıştır. Bu nedenle, istihdam dostu büyümenin yanı sıra, işgücü piyasası reformlarına, insan kaynaklarına yatırıma, yeni teknolojilerin istihdam yaratıcı özelliğinden etkin yararlanmaya, girişimciliğin desteklenmesine, aktif işgücü piyasası politikalarının etkin uygulanmasına ve tüm bunların sosyal diyalogla yapılmasına gerek vardır. İşgücünün mesleki eğitimi, beceri kazandırma, mesleki rehberlik ve kariyer danışmanlığı, iş kurmaya destek sağlama ile mesleki rehabilitasyon tedbirlerini içeren aktif işgücü programları, işgücü piyasasına müdahale etmenin en önemli araçlarından biridir (Türkiye İş Kurumu, 2005: 5).

3.9. İşsizlik Sigortası

İşsizlik sigortası; bir işyerinde çalışırken, çalışma istek, yetenek, sağlık ve yeterliliğinde olmasına rağmen, kendi istek ve kusuru dışında işini kaybedenlere, uğradıkları gelir kayıplarını kısmen de olsa karşılayarak kendilerinin ve aile fertlerinin zor duruma düşmelerini önleyen, sigortacılık tekniği ile faaliyet gösteren, Devlet tarafından kurulan zorunlu bir sigorta koludur.

İşsizlik sigortası, ekonomik büyümenin yanı sıra sosyal gelişmenin sağlanması ve gelirin toplumda adil ve dengeli bir biçimde paylaşılmasını amaçladığı için sosyal devlet olma ilkesinin bir gereğidir.

Ülkeler, işsizliğin sonuçlarını giderici, geçici gelir kayıplarını tazmin edici politikalar uygulamak zorundadırlar. Bu politikaların temel araçlarından birisi de işsizlik sigortasıdır. İşsizlik sigortası aşağıdaki potansiyel faydaları sağlayabilmektedir.

1- İşsiz kalan süre içinde; sigortalı işsizlerin gelir kaybı bir ölçüde işsizlik ödeneği ile karşılandığından, sigortalı işsizler niteliklerine daha uygun işler arayacaklardır. Bu işgücü verimliliğini olumlu yönde etkileyecektir. Ayrıca, işsizlerde ve aile fertlerinde gelir kaybı nedeniyle oluşabilecek olumsuzluklar bir ölçüde önlenecektir.

2- İşsizlik sigortası sağladığı gelir güvencesiyle, işsizlerin alım güçlerini belli ölçüde koruduğundan toplam talep üzerinde olumlu etki yapacaktır.

3- İşsizlik ödeneğine hak kazanabilmek için sigortalı çalışanlar ahlak ve iyi niyet kurallarına daha fazla sadakat göstermek zorunda kalacaklarından verimlilik artacak ve işgücü devri azalacaktır.

4- İşsizlik sigortası kapsamında verilecek olan eğitimler ile sigortalı işsizlerin nitelikleri artırılabilecektir.

5- Kayıt dışı istihdamın kayda alınmasında etkili olacaktır.

6- İşgücü piyasasına yönelik (iş-çalışan-işyeri) veri tabanı oluşturulmasına olanak sağlayıp, doğru kişinin doğru işe yerleştirilmesi sağlanacak ve böylelikle verimlilik ve çalışanların mutluluğu artacaktır.

7- Kaynakların, üretken alanlarda, istihdam artışı sağlayan ve bölgelerarası dengesizliği giderici yatırımlara yönlendirilmesinde İşsizlik Sigortası Fonu da katkı sağlayacaktır (İŞKUR, 2005: 1).

İşsizlik sigortası uygulaması dünya da ilk olarak 1911 yılında İngiltere'de uygulanmaya konmuştur. Bu sistemi getiren kişi Winston CHURCHILL 'dir.

Ülkemizde ise İşsizlik Sigortası 1952 yılından itibaren çeşitli dönemlerde gündeme gelmiş, konuya ilişkin çeşitli raporlar hazırlanmıştır. Nihayetinde İşsizlik Sigortası, 8 Eylül 1999 tarihinde 23810 nolu Resmi Gazete yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Dünya 'da ilk uygulanan İşsizlik Sigortasından itibaren takriben 90 yıl sonra ülkemiz için bir rüya gerçekleşmiştir.

İşsizlik Sigortası, sosyal gelişimi ve adil bir gelir dağılımını amaçlayan sosyal devlet olma ilkesinin bir aracıdır.

İşsizlik Sigortası, işsiz kalma halinde gelir kaybını giderici ve yeni iş bulma çabasını finanse edici bir özellik taşımaktadır.

İşsizlik Sigortası, sigortalı İşsiz hem kendi ve aile fertlerinin hayatlarını idame ettirmesinde destekleyici, hem de devlet tarafından sağlık hizmetlerinden faydalanmasına imkan kılmaktadır.

İşsizlik Sigortası, kayıt dışı istihdamla mücadelede etkili bir konumdadır. Sigorta hizmetlerinden yoksun olmak isteyen çalışanlar sosyal sigorta şemsiyesi altına gireceklerdir.

İşsizlik sigortası uygulaması Türkiye 'de primli bir sistemdir. Prime dayalı bir sigortacılık tekniğine göre hareket eder.

İşsizlik Sigortası hizmetlerinden 31 Ocak 2002 tarihinden itibaren kendi istek ve kusuru dışında işini kaybedenler yararlanabilecektir. Bu tarihten önce işsiz kalanlar her ne şekilde olursa olsun İşsizlik Sigortası hizmetlerinden faydalanamayacaktır.

İşsizlik sigortasından kimlerin faydalanacağı aşağıda belirtilmiştir;

1. Kendi istek ve kusuru dışında işini kaybetmiş olması,
2. 1 Haziran 2000 tarihinden itibaren en az 600 gün işsizlik sigortası primi ödenmiş bulunması,
3. İşten ayrılmadan önceki son 120 gün sürekli çalışmış olması,
4. İşverence düzenlenen İAB (İşten Ayrılma Bildirgesi) ile 30 gün içerisinde İş-Kur Müdürlüğü'ne şahsen başvurması gerekmektedir (Yiğit, 2005: 1-2).

İşsizlik sigortası, ekonominin konjonktürel dalgalanmalara uğradığı, işsizliğin arttığı dönemlerde önemi artan bir politikadır. İki açıdan önemlidir. Birincisi ekonomiye katkı sağlaması açısından, yani bir ekonomik stabilizasyon. İşsizlik sigortası, ekonomide yaşanan daralma nedeniyle insanlar işsiz kaldığında, bir yerlerden bir canlanma sağlayacak ve bu insanlara bir gelir transferi gerçekleştirecek, ekonomi açısından da motor görevi görecek bir araçtır. Bir de sosyal yönü var ki; insanlar işsiz kaldıkları dönemde kimseye muhtaç olmadan yaşamını idame ettirip daha rahat koşullarda iş arayabilir. Ancak işsizlik sigortası, kendi içinde tutarlı olan bir modeldir. Çünkü bundan yararlanabilmek için öncelikle prim ödenmesi gerekiyor. Çalışanın, kendi kusuru dışında işten atılmış olması gerekiyor. Sistem, 2000 yılı Haziran ayında yürürlüğe girdi. Primler o tarihten itibaren kesilmeye başlandı. Yararlanabilmek için en az 600 gün prim ödeneceğinden, ocak ayının sonunda işsiz kalan kişi yararlanabilir. Şu anda işsiz kalanlara bir şey yapılamıyor. Çünkü işsizlik sigortasının koşullarını yerine getirmesi gerekiyor. Türkiye, genel olarak işsizlik sigortasını uygulamaya koymakta gecikti. Bu sistem, Avrupa'da neredeyse bir asır öncesinden bu yana var. Bu önemli bir eksiklik (Kenar, 2005: 4).

3.10. Türkiye – Avrupa Birliği İlişkileri

Avrupa'da işsizlik ve istihdam sorunu 1970'li yıllarda ekonomilerin tam istihdam seviyesinden uzaklaşması ile gündeme oturmuştur. 1960'larda %2 olan istihdam artışı, 1990'larda %0,5'e düşmüştür. Bunun sonucu, 1996 yılında AB'de ortalama işsizlik oranının %10.8 yükselmesiyle, soruna Birlik düzeyinde ortak politikalar aranması yönünde uzlaşya varılmıştır. Böylece, istihdam politikası bir "ortak çıkar meselesi" şeklinde ele alınarak, daha önce başlatılan çalışmalarla birlikte, 1997 yılında Amsterdam Antlaşması ile Kurucu Antlaşmaya "istihdam" başlığının ilave edilmesi "Avrupa İstihdam Stratejisi"nin oluşmasını sağlamıştır.

Türkiye ile Avrupa Birliği arasında 1960'lı yılların ilk yarısında Ankara Anlaşması ile kurulan ortaklık ilişkisi, 1970'li yıllarda ortaklığın geçiş dönemini düzenleyen Katma Protokol ile devam etmiş ve 1996 yılında taraflar arasında gümrük birliğinin oluşturulması ile ileri bir düzeye erişmiştir. Bu uzun süreç içinde Türkiye – AB ilişkilerinin ana perspektifini tam üyelik oluşturmuş, ilişkilerde sağlanan ilerlemenin itici gücü bu hedef olmuştur. 1999 Helsinki Zirvesi ile Türkiye'nin Adaylık statüsü geriye dönülemez şekilde tescil edilmiştir. 17 Aralık 2004 tarihinde Brüksel'de yapılan toplantılarla Türkiye'nin AB'ne üyelik müzakereleri için 3 Ekim 2005 başlangıç tarihi olarak belirlenmiştir.

Türkiye, AB'ye katılım sürecinde çok önemli siyasi ve ekonomik reformlar gerçekleştirmiştir. Söz konusu reformlar kadar AB'ye katılım sürecinin diğer bir önemli ayağını AB müktesebatına uyum oluşturmaktadır. AB müktesebatına uyumun önemli bir bölümünü oluşturan istihdam stratejileri ve sosyal politika alanında Türkiye'nin gerçekleştirdiği ve gerçekleştireceği reformlar Türkiye'nin AB'ye katılım sürecini hızlandıracağı gibi ülkemizde de istihdam alanında daha iyi koşulların oluşumuna katkı sağlayacaktır.

Avrupa düzeyinde istihdam ile ilgili ilk yasal değerlendirmelere 1997 yılında Amsterdam Antlaşması ile başlanmış ve Lüksemburg Zirvesi'nde ilk İstihdam Rehberleri konseyce kabul edilmiştir. Lüksemburg süreci ile üye ülkeler için uygulama kriterleri ile belirlenmiştir. Avrupa İstihdam Stratejileri(AİS), istihdam edilebilirliği artırmak, girişimciliği desteklemek, çalışanların değişen işgücü piyasası koşullarına uyumlarını sağlamak ve fırsat eşitliğinin sağlamak eksenleri üzerine kurulmuştur.

Birlik, Lizbon zirvesi ile 2010 yılı için AB genel istihdam oranının %70, kadın istihdam oranının %60 olmasını hedeflemiş, 2001 yılı Stocholm zirvesi ile bu oranlar %67 ve %57 şeklinde revize edilmiştir. Söz konusu bu hedeflere ulaşmak için AİS yeniden yapılandırılmış ve AİS'nde üçüncü temel amaç belirlenmiştir. Bunlar; tam istihdamın sağlanması, işte kalite ve verimliliğin artırılması ve sosyal bütünleşmenin sağlanmasıdır.

AB'ye aday ülkelerinde AİS'e dahil olabilmesi için çalışmalara 1999 yılından itibaren başlanmış ve bunun için aşamalı bir geçiş süreci öngörülmüştür. Türkiye'nin AİS'e dahil olma çalışmaları İŞKUR koordinatörlüğünde yürütülmektedir. AİS'ne dahil olma sürecinde ilk adım olan İstihdam Durum Raporu hazırlanmış ve Avrupa Komisyonu tarafından kabul görmüştür. Sürecin ikinci adımı olan ve istihdam politikalarının analiz edildiği bir politika dokümanı olan Ortak Değerlendirme Belgesi'nin 2006 yılı başlarında tamamlanarak imzalanması planlanmaktadır. Ortak Değerlendirme belgesi hem AB'ye uyum için hem de üyelik sonrası Avrupa istihdam Fonu başta olmak üzere pek çok olanaktan yararlanmasında belirli bir role sahip olacaktır. Ortak değerlendirme belgesi aynı zamanda aday ülkenin Avrupa istihdam Stratejisi doğrultusunda işgücü piyasası ve istihdam konusunda yapması gerekenlerin taahhüt altına alındığı bir belge niteliğindedir.

Ortak Değerlendirme Belgesi hazırlık süreci içinde İstihdam Ulusal Planının hazırlanması çalışmalarının daha eş zamanlı yürütülmesi planlanmaktadır. Kurumun II. Genel Kurulunda alınan Ulusal İstihdam Politikasına ilişkin kararlar ve Avrupa İstihdam Stratejisi çerçevesinde belirlenecek Ulusal Eylem planı çalışması ile Ortak değerlendirme belgesi çalışmasının paralel yürütülmesi planlanmaktadır.

70 milyonluk nüfusu ile Türkiye 10 yeni AB üyesine denktir ve AB – 25 nüfusunun %15.5'ini oluşturmaktadır. Tüm ülkeler arasında en yüksek nüfus artış hızına sahip Türkiye, yakın gelecekte birlik içinde en büyük nüfusa sahip olacaktır ve Türkiye'nin katılımı, AB'nin en büyük sorunu olan işgücü yetersizliğini gidermeye katkı sağlayacaktır. Avrupa yaşanan nüfusu daha fazla istihdamda tutmaya çalışmaktadır. Türkiye'nin ise potansiyel olarak aktif olan 20-54 yaş grubu nüfusu artmaktadır. Türkiye eğer bu nüfusa, piyasanın talep ettiği yeterlilikleri ve vasıfları kazandırabilir ve Türkiye ekonomisi istihdam imkanı yaratabilirse hızlı bir kalkınma süreci yaşayacaktır. Ekonominin son 15 yıllık performansı artan nüfusa yetecek istihdam artışını sağlayamamıştır ve istihdam imkanları yaratılamaz ise yüksek işsizlik ve neden olduğu sosyal problemlerle karşılaşılacaktır.

Türkiye'nin nüfus büyüklüğü ve üyelikle birlikte AB'yi büyük miktarda göç yaşanacağı endişesi, Türkiye'nin AB üyeliğine karşı ileri sürülen argümanlar arasında

yer almaktadır. Tam üyeliğin işgücünün serbest dolaşımı üzerindeki etkisini tahmin edilmesi özellikle zordur. Artan verimlilik ve gelire ek olarak Türkiye'nin sosyal politika, istihdam, sağlık ve eğitim alanlarında sürekli ilerleme kaydetmesi göç baskısını azaltabilecektir. 2004 yılında gerçekleşen genişlemeden kaynaklanacak göç etkisinin hesaplanmasında kullanılan metod Türkiye için uyarlandığında, tam üyelikten itibaren uzun vadede Türkiye'den AB'ne yaklaşık yarım milyonluk bir göç akımı gerçekleşeceği ortaya çıkmaktadır. Göçün GSYİH'ya etkisi göç edenlerin eğitim seviyesine ve AB'deki işgücü talebine göre değişecektir.

Müzakere sürecinin uzunluğu, müzakereler esnasında AB tarafının kişilerin serbest dolaşımı konusundaki tutumu, üyelik sonrasında kişilerin serbest dolaşımı konusunda bir geçiş süreci olacaksa bu sürecin uzunluğu, süreç içerisinde Türk ekonomisinin gelişimi, sosyal gelişim ve nüfusun artış hızı Türkiye'den AB'ye olabilecek muhtemel göç olgusunu şekillendirecek önemli unsurlardır (İŞKUR, 2005: 3-4).

Küreselleşme sürecinde bazı istisnalara rağmen dünya ekonomisi yavaş büyümektedir. Bu büyüme hızıyla tatminkar bir ücret düzeyine dayalı yeterli bir istihdam sağlanamamaktadır. Gelişmiş ülkeler sermaye yoğun, az gelişmiş ülkeler ise emek yoğun üretim yapmaktadır. Üretim artışıyla birlikte gelişmiş ülkelerde vasıflı işgücüne talep artarken vasıfsız işçilere talep sürekli azalmaktadır. Avrupa Birliğine üye olan bazı ülkelerde yaşanan işsizlik oranları çizelge 3.18.'de özetlenmiştir.

Çizelge: 3.18. Avrupa Birliği Ülkelerinde İşsizlik Oranları

	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Avrupa Birliği	8,2	7,4	7,7	8,2	8,3	8,5
Almanya	7,8	7,9	8,7	9,6	9,7	9,5
Fransa	9,3	8,5	8,9	9,4	9,4	9,0
İtalya	10,6	9,5	9,0	8,7	8,3	8,2
İspanya	13,9	10,5	11,4	11,3	11,1	10,3
Hollanda	2,6	2,0	2,5	4,3	5,3	5,8
Belçika	6,9	6,7	7,3	8,1	8,3	8,3
Avusturya	3,7	3,6	4,3	4,4	4,4	4,2
Finlandiya	9,8	9,1	9,1	9,0	8,8	8,5
Yunanistan	11,1	10,5	10,0	9,0	8,9	8,8
Portekiz	3,9	4,1	5,1	6,4	7,1	6,8
İrlanda	4,3	3,9	4,4	4,7	4,4	4,1
Lüksemburg	2,6	2,6	2,9	3,8	4,5	4,8
İngiltere	5,5	5,1	5,2	5,0	4,8	4,8
İsveç	4,7	4,0	4,0	4,9	5,6	5,0
Danimarka	5,1	4,9	4,9	5,8	5,9	5,6

Kaynak :İŞKUR Çalışma Raporu, 2004: 2

Türkiye'deki işsizlik sorunu 2000'li yıllarda artış göstermiş ve AB ortalamasının ancak birkaç puan üstünde seyretmiştir. Hatta işsizlik sorununa nicel olarak yaklaşıldığında İspanya ve Yunanistan'ın değişik dönemlerde Türkiye'ye göre daha yüksek bir işsizlik oranı ile karşı karşıya olduğu söylenebilir.

Eurostat tarafından ağustos-2005 ayı başında açıklanan istatistiklere göre AB üyesi 25 ülkede işsizlik oranı ortalaması temmuz 2005 sonu itibariyle yüzde 8.5 olmuştur. İşsizliğin en yüksek olduğu ülke ise %17.6 ile Polonya olmuştur. Verilere göre, mart ayı sonunda Euro alanında 12.8 milyon, tüm AB'de ise 19.1 milyon işsiz bulunmaktadır.

Avrupa Birliği'nde Eylül 2005 itibariyle Euro bölgesinde işsizlik yüzde 8.4'e indi. 25 üyenin yer aldığı AB genelinde ise, işsizlik istikrarından hiçbir şey kaybetmedi. Euro stat'ın istatistiğine göre işsizliğin en düşük olduğu ülke yüzde 4.3 ile İrlanda. Hollanda ise yüzde 4.6 ile İrlanda'yı takip ediyor. Ardından yüzde 4.6 ile İngiltere, yüzde 4.7 ile Danimarka, yüzde 5.2 ile Avusturya geliyor. İşsizliğin en yüksek olduğu ülke ise, yüzde 17.7 ile Polonya, yüzde 16.4 ile Slovakya, yüzde 9.9 ile Yunanistan, yüzde 9.4 ile Fransa, yüzde 9.3 ile İspanya ve yüzde 8.8 ile Letonya. AB'nin 15 eski üyesinin yer aldığı bölgede ise işsizlik oranında az da olsa bir düşüş gözlemleniyor. Yıllık işsizlik ile yapılan ortalama hesaplar sonucunda yılın 7 ayında artış, 3 ayında istikrarlı olarak değerlendiriliyor. İşsizliğin en çok gözlemlendiği ülkeler arasında ise, Litvanya, Estonya, İspanya, Danimarka, Letonya, geliyor. İşsizliğin en çok yükseldiği ülkeler ise, Kıbrıs, Macaristan, Luxembourg ve Belçika. Geçtiğimiz yılın Eylül ayı ile bu yılın Eylül ayı arasında erkeklerdeki işsizlik oranında da bir düşüş yaşandı. 25'lik AB'de yapılan araştırmada, birlik genelinde işsiz erkeklerin oranı yüzde 8.0'dan yüzde 7.8'e indi. Kadın işsizlerin oranı da yüzde 10.4'ten yüzde 9.7'ye indi. 25 yaşın altındaki işsizler ise en çok Danimarka, Hollanda, İrlanda, Polonya, Slovakya ve Yunanistan'da bulunuyor. Eylül 2005 yılı itibariyle işsizlik oranı ABD'de 5.1, Japonya'da 4.2 olarak hesap ediliyor (www.firatnews.com, 2005: 1).

AB ülkelerinde işsizliğin yoğun olmasının en önemli nedenlerinden biri de, fabrikaların ucuz emeğin olduğu ülkelere taşınmasıdır. Burada kastedilen, ucuz emeğin tercih edilmesinin işsizliğe olan olumsuz etkisidir. Örneğin; Mercedes Benz, Metro AG, Deutsch Bank, Siemens gibi Almanya'nın en büyük şirketleri, üretimlerini Asya ülkelerine kaydırmanın yollarını aramaktadır. Çünkü, Asya ülkelerinde işçilik maliyeti Almanya'nın yedide birine denk düşmektedir. Diğer taraftan AB üyesi olmanız sömürüden kurtulduğunuz anlamına gelmemektedir. Mercer İnsan Kaynakları Danışmanlık Şirketi'nin açıkladığı bir rapor, AB'ne yeni üye olan Doğu Avrupa ülkelerinde istihdam maliyetinin Batı Avrupa'dakinin dörtte biri olduğunu ortaya koymaktadır. AB ile ABD karşılaştırıldığında ise, 25 üyeli AB'nde istihdam maliyetinin ABD'dekinden yüzde 15 daha düşük olduğu ortaya çıkmaktadır. Yabancı sermayenin gittiği ülkeyi kalkındıracağı şiarı böylelikle yalanlanmış olmaktadır. AB üyeliği ile birlikte Türkiye'ye yabancı sermaye akışı gerçekleşeceği de söylemlerden bir diğeridir. Unutulmamalıdır ki, yakın bir dönemde Polonya'da yabancı yatırımlarla kurulan fabrikalar, bugün emek gücünün daha ucuz olduğu Çin'e taşınmaktadır. Sermaye, emek maliyetini ve dolayısıyla toplam maliyetlerini düşürmek için sürekli yeni arayışlar içerisinde (www.turkforum.net, 2005: 1).

Türkiye'de ise nisan 2005 verilerine göre işsizlik oranı yüzde 10 düzeyinde bulunmaktadır. AB'ye üyelik ile birlikte Türkiye'nin makroekonomik göstergeleri ve genel ekonomik dengeleri; öngörülen hedefler doğrultusunda daha istikrarlı ve kalıcı bir yapıya eriştiğinde Türkiye yatırımlar için daha elverişli bir ortama kavuşacak ve bu da istihdam oranını artıracaktır.

AB'nin 22 Temmuz 2003 tarihinde benimsediği, Üye devletlerin istihdam politikalarına yönelik Kılavuz (2003/578/EC) incelendiğinde görülecektir ki; temel politika, girişimcilik, yatırım kapasitelerinin artırılması, daha fazla ve yeni iş imkanlarının yaratılmasının desteklenmesi ve bunun için de rekabeti koruyucu uygun bir ekonomik ortamın sağlanmasıdır. Doğal olarak bu temel politikanın yanında, beşeri

sermayenin geliştirilmesi ve işgücünün eğitilmiş duruma getirilmesi, fırsat eşitliği sağlanması da altı çizilen politikalarlardır.

Türkiye açısından bu noktada yapılması gereken, yukarıda belirtilen, piyasa ekonomisinin önünü açacak, girişimciliği ve yatırım yapmayı teşvik edecek politikaları biran önce uygulamaya sokmaktır. Devlet, yatırım yapan değil yatırım yapanı teşvik edecek şekilde, sadece denetim gücünü elinde bulunduran bir yapı olmalıdır. Daha önce de vurguladığımız gibi, işsizlik Türkiye için bir kabus haline gelmeye başlamıştır. Özellikle genç işsizlik çok ciddi bir seviyeye ulaşmıştır. AB'ye adaylık sürecimiz, yapılması gerekenleri başarmak noktasında bir fırsat olarak değerlendirilmeli, Ulusal Programımız, yukarıda özetlenmeye çalışılan Avrupa İstihdam Stratejisi (AİS) ile muhakkak uyum içerisinde olmalıdır. Bu şekilde, ülkemiz hem uzun yıllardır gerçekleştirmediği rekabete dayalı piyasa ekonomisinin önünü açabilir, hem de bu sayede işsizlik sorununu aşarak AB'ye daha güçlü bir sosyo-ekonomik yapı ile tam üye olabilir (Kılıç, www.tisk.org.tr , 2005: 3-4).

AİS, AB'ne üye devletlerin istihdam politikalarında önceliklerin belirlenmesini sağlayan bir araçtır. Kısaca, AİS'nde amaç daha çok ve daha iyi işler yaratılmasıdır.

AİS'nin ana başlıkları şöyledir:

- Girişimciliği özendirmek

İş kurmayı kolaylaştırmak

Risk sermayesini sağlamak

Vergi kolaylıkları sağlamak

- İstihdam edilebilirliği arttırmak

Uzun dönem ve genç işsizliği ile mücadele etmek

Okuldan işe geçişi kolaylaştırmak

Pasif önlemlerden aktif önlemlere geçmek

- Uyum kapasitesini güçlendirmek

İş organizasyonunu modernize etmek

İşletmenin uyum mekanizmasını güçlendirmek

- Şans eşitliğini sağlamak

Kadın - erkek ayrımcılığını önlemek

Çalışma ve aile yaşamını bağdaştırmak

Faal yaşama uyumu kolaylaştırmak

İstihdam ve sosyal politikanın genişlemenin en önemli sorunu olarak tanımlanması aday ülkelere de ciddi yükümlülükler getirmektedir. Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinin bir çoğunda ve Türkiye'de işsizlik ve istihdam sorunları nitelik ve nicelik olarak önemli düzeydedir (Ceylan-Ataman, 2005: 4)

Kısacası, Avrupa İstihdam Stratejisi, aktif istihdam politikalarına dayanarak, AB vatandaşlarının nitelikli eğitim ve öğretim yoluyla istihdam edilme şanslarını arttırmak, girişimciliği özendirmek, değişen iş çevresine uyumu arttırmak ve fırsat eşitliğini sağlamak hedefleri doğrultusunda politikalar üretilmesini desteklemektedir.

İstihdam stratejisinin uygulanmasını teşvik edecek AB finansal kaynakları da bulunmaktadır. Bunlardan en önemlisi Avrupa Sosyal Fonu (ASF)'dur. Ayrıca, Avrupa Yatırım Bankası ve Avrupa Yatırım Fonu, yüksek oranda istihdam sağlayan KOBİ'lere ve işçilik sektörüne kredi ve garanti olanakları sunmaktadır.

Avrupa Sosyal Fonu, bölgesel politikalar çerçevesinde, geri kalmış bölgelerde istihdam yaratma programlarını desteklemektedir. ASF'nin amacı, işçilerin istihdam imkanlarını arttırmaktır. Dolayısıyla işçilerin hayat seviyelerini yükseltmek ve onlara mesleki ve coğrafi hareketlilik kazandırmaktır. Avrupa Sosyal Fonu, daha iyi bir iş ortamı için üye devletlerin belirlediği hedeflere ulaşmalarında finansman sağlamaktadır.

Fonun başlıca görevi, işsizliği önlemek ve Avrupadaki işgücünün ve şirketlerin daha donanımlı hale getirilmesini sağlamaktır. Avrupa Sosyal Fonu kamu kuruluşlarının veya hükümetlerin talepleri üzerine yardımda bulunur. ASF, son yıllarda yardım alanlarını öncelik sırasına göre şu şekilde sıralamıştır;

- Uzun süre iş bulamayanlar yani uzun süreli işsizler,
- Herhangi bir işte çalışmak isteyen kadınlar,
- Çalışabilecek durumda olan özürlü kişiler,
- Topluluk içinde serbest dolaşımda bulunanlar ile üçüncü ülke işçilerine (göçmen işçiler) istihdam yaratmaya yönelik faaliyetler,
- Yeni teknoloji kullanımı aşamasında 500'ün altında işçi istihdam eden küçük ve orta ölçekli kuruluşlarda çalışan işçilerin eğitim sorunlarını giderici çalışmalara katkı sağlamaktadır.
- Mesleki eğitim ve istihdam alanında uzman kuruluşların istihdamı artırıcı girişimlerine destek vermektedir.

AB bütçe harcamalarının %7-8 dolayında bir payı ASF için ayrılmaktadır. Bu güne kadar ASF, üye ülkelerin en az gelişmiş bölgelerinde işsizlerin, gençlerin ve kadınların eğitimlerinde önemli katkılar sağlamıştır. Kısacası, ASF' u Avrupa Birliğinin temel hedeflerine ulaşmasında ve yapısal değişimi için önemli hizmetler sunmaya çalışmaktadır (Palaz, 2003: 307-308).

4. ADİYAMAN'DA İSTİHDAMIN VE İSSİZLİĞİN BOYUTLARI**4.1. Adıyaman'ın Nüfus Yapısı**

Adıyaman, Güneydoğu Anadolu Bölgesinde, Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP) kapsamında ve kalkınmada öncelikli iller arasında yer alan; doğuda Atatürk baraj gölü, Batıda Kahramanmaraş, güneyde Atatürk baraj gölü ve Şanlıurfa, kuzeyde Malatya illeri ile çevrilidir.

Adıyaman 1954 yılında il olmuştur. Çizelge 4.1.'de görüldüğü gibi ilk nüfus sayımı 1955 yılında yapılmıştır. Bu tarihteki nüfusu 208.755'dir. 1955 Yılında Adıyaman ili Türkiye nüfusunun %0.87'sini oluşturmaktaydı. Son nüfus sayımı olan 2000 yılında Adıyaman ili nüfusu 623.811'e ülke nüfusu 67.803.927'ye yükselmiştir. İl nüfusunun ülke nüfusu içindeki payı ise %0.92'ye yükselmiştir. 1955–2000 döneminde il nüfusu yaklaşık üç katına, ülke nüfusu 2,8 katına çıkmıştır. Aynı dönemde ülke ve il nüfusu bütün sayım yıllarında artış kaydetmiştir. Ancak, 1960 ve 1980 sayım yılları hariç il nüfus artış hızı ülke nüfus artış hızından daha yüksek olmuştur. İl nüfus artış hızı (yıllık ortalama) olarak 1955–1960 döneminde %022.59, 1960–1965 döneminde %026.84, 1965–1970 döneminde %025.42, 1970–1975 döneminde %026.72, 1975–1980 döneminde %011.59, 1980–1985 döneminde %031.70, 1985–1990 döneminde %035.01, 1990–2000 döneminde ise %019.53 olmuştur (Türkiye Kalkınma Bankası A.Ş. Araştırma Müdürlüğü, 2003: 13).

Çizelge: 4.1 Sayım Yıllarına Göre Ülke ve İl Nüfusu ile Yıllık Nüfus Artış Hızları

YILLAR	TÜRKİYE (1)		ADİYAMAN (2)		(%) (2) / (1)
	Nüfus	Artış Hızı (% 0) (*)	Nüfus	Artış Hızı (% 0) (*)	
1955	24.064.763	-	208.755	-	0.87
1960	27.754.820	28.53	233.717	22.59	0.84
1965	31.391.421	24.63	267.288	26.84	0.85
1970	35.605.176	25.19	303.511	25.42	0.85
1975	40.347.719	25.01	346.892	26.72	0.86
1980	44.736.957	20.65	367.595	11.59	0.82
1985	50.664.458	24.88	430.728	31.70	0.85
1990	56.473.035	21.71	513.131	35.01	0.91
2000	67.803.927	18.28	623.811	19.53	0.92

(*):Yıllık Nüfus Artış Hızını kapsamaktadır.

Kaynak: DİE, Türkiye Kalkınma Bankası A.Ş. Araştırma Müdürlüğü, 2003: 13 , Adıyaman ili 2004 yılı ekonomik ve ticari durum raporu, 2005: 13,

Çizelge 4.2.'deki verilere göre, 2000 yılı itibariyle il nüfusunun %54,3'ü şehirlerde %45,7'si köylerde yaşamaktadır. 2000 nüfus sayım sonuçlarına göre şehir nüfusunun en yoğun olduğu ilçe merkez ilçe olup, nüfusun %71.5'i şehirde, %28.5'i köylerde yerleşik durumdadır. Şehir nüfusunun oran olarak yüksek olduğu diğer ilçeler sırasıyla; Çelikhân %55.8, Samsat %55.2, Gölbaşı %54.1, Kahta %52.8, Tut %45.7'dir. Şehir nüfusunun toplam nüfus içindeki payı bakımından en düşük olan ilçe Gerger ilçesi olup bu ilçede yaşayanların %15.5'i şehirlerde %84.5'i köylerde yaşamaktadır. Oransal olarak şehir nüfusunun düşük olduğu diğer ilçeler Sincik %24.2, Besni %33.2'dir. 7.033 km² yüzölçümüne sahip olan Adıyaman ilinde kilometrekareye yaklaşık 89 kişi düşmektedir. Nüfus yoğunluğu en yüksek olan ilçe 166 kişi/km² ile merkez ilçe olup, bu ilçeyi, 98 kişi/km² ile Kâhta, Besni 94 kişi/km², Samsat 82 kişi/km², Gölbaşı 65 kişi/km², Sincik 47 kişi/km², Gerger 43 kişi/km², Tut 32 kişi/km² izlemektedir. Nüfus

ADIYAMAN'DA İSTİHDAMIN VE İSSİZLİĞİN BOYUT... Mehmet TATAR

yoğunluğu en düşük olan ilçe ise Çelikhan ilçesidir. Çelikhan ilçesinde nüfus yoğunluğu 31 kişi/km²'dir. Türkiye genelinde nüfus yoğunluğu 88 kişi/km² olup, il nüfus yoğunluğuna yakın bir değerdedir. İlçelerde ise sadece üçü, merkez ilçe, Besni ve Kâhta ilçeleri ülke nüfus yoğunluğunun üzerindedir. Adıyaman ili bölge illerin içinde en düşük şehir nüfusu oranına sahip ilimizdir. %54.3'lük şehir nüfusu oranı ile Adıyaman, hem Güneydoğu Anadolu Bölgesinin (%62.7) hem ülke ortalamasının (64.9) altında kalmaktadır (Türkiye Kalkınma Bankası A.Ş. Araştırma Müdürlüğü,2003: 14).

Çizelge: 4.2. İl Nüfusunun Yerleşim Merkezlerine Göre Dağılımı ve Nüfus Yoğunluğu (2000)

İlçe Adı	Şehir		Köy		Toplam Nüfus	Yüzölçümü (km ²)	Nüfus Yoğunluğu (Kişi/km ²)
	Nüfus	(%)	Nüfus	(%)			
Merkez	178.538	71.5	70.992	28.5	249.530	1.507	166
Besni	36.123	33.2	72.544	66.8	108.667	1.151	94
Çelikhan	11.306	55.8	8.965	44.2	20.271	651	31
Gerger	4.223	15.5	22.985	84.5	27.208	628	43
Gölbaşı	28.656	54.1	24.332	45.9	52.988	816	65
Kâhta	60.689	52.8	54.305	47.2	114.994	1.179	98
Samsat	6.917	55.2	5.624	44.8	12.541	153	82
Sincik	5.274	24.2	16.554	75.8	21.828	461	47
Tut	7.213	45.7	8.571	54.3	15.784	487	32
Toplam	338.939	54.3	284.872	45.7	623.811	7.033	89

Kaynak: DİE, Türkiye Kalkınma Bankası A.Ş. Araştırma Müdürlüğü, 2003: 14,

Çizelge 4.3.'te Adıyaman ili nüfusunun yerleşim yerlerine göre dağılımı sayım yılları itibariyle incelendiğinde; 1955 yılında şehir nüfusunun toplam nüfus içindeki payının %15.5 köy nüfusunun %84.5 olduğu görülmektedir. Aynı yıl ülke nüfusunun %28.8'inin şehirlerde, %71.2'sinin köylerde yaşadığı, şehir köy nüfus dağılımında gerek Adıyaman'da gerekse ülke genelinde nüfusun ağırlıklı olarak köylerde yaşadığı dikkat çekmektedir. Ülkemizde sanayileşme ile birlikte bu durum tersine dönmüş, kırsal nüfus hızla çözülmüş ve 2000 yılına gelindiğinde ülke genelinde şehirlerde yaşayanların oranı %64.9'a çıkmıştır. Benzer bir süreç Adıyaman ilinde de gözlenmiş, köylerden merkez ilçeye ve diğer ilçe merkezlerine doğru nüfus akışı hızlanmış, şehir nüfusunun il nüfusu içindeki payı 1955 yılındaki %15.5 seviyesinden 2000 yılında %54.33 düzeyine yükselmiştir (DİE, Uygun Yatırım Alanları Araştırması, 2003: 15).

Çizelge: 4.3. Türkiye ve Adıyaman Şehir ve Köy Nüfus Oranları (%)

Yıllar	Türkiye		Adıyaman	
	Şehirler	Köyler	Şehirler	Köyler
1955	28.8	71.2	15.50	84.50
1960	31.9	68.1	16.99	83.01
1965	34.4	65.6	19.25	80.75
1970	38.5	61.5	23.19	76.81
1975	41.8	58.2	29.04	70.96
1980	43.9	56.1	31.82	68.18
1985	53.0	47.0	35.05	64.95
1990	59.0	41.0	42.74	57.26
2000	64.9	35.1	54.33	45.67

Kaynak: Türkiye Kalkınma Bankası A.Ş. Araştırma Müdürlüğü, 2003: 15,

Çizelge 4.4.'teki verilere göre, 2000 yılı nüfus sayımında ilin nüfusu 623.811 iken 2004 yılında toplam nüfus 664.000 olarak tahmin edilmiştir. Bu nüfusun 387 bini

şehirlerde 277 bini ise köylerde yaşamaktadır.

Çizelge: 4.4. Adıyaman ili yıl ortası nüfus tahminleri

	2002			2003			2004		
Toplam	Şehir	Köy	Toplam	Şehir	Köy	Toplam	Şehir	Köy	
642.000	361.000	282.000	653.000	374.000	280.000	664.000	387.000	277.000	

Kaynak: Türkiye 2004 İstatistik Yıllığı, 2005: 79.

Adıyaman'da, tarımda makineleşmenin artması, veraset ve intikal nedeniyle arazinin parçalanması gibi olguların etkisiyle kırsal kesimde işsizlik artmış, yurt içi ve yurt dışına doğru bir göç yaşanmıştır.

Şehir nüfusunun artışını sağlayan sebepleri şöyle sıralamak mümkündür;

1. GAP Projesi kapsamında 1 ilçe, 12 köy, 46 mezra ve 26 yerleşim merkezi arazileri ile birlikte Atatürk baraj gölü altında kalması sebebiyle bu yerleşim birimlerinde yaşayan nüfus kente göç etmek zorunda kalmıştır..

2. Orman köylerinde ve işlenebilir kıt dağ köylerin geçim sıkıntısı çekmeleri, göçü hızlandırmıştır.

3. Özellikle büyük kentlerde iş imkânlarının daha fazla olması beraberinde refah seviyesinin yükselmesini getirdiğinden içe ve dışa dönük olan göçün hareketli olmasına sebebiyet vermiştir (Adıyaman İli Ekonomik ve Ticari Raporu, 2005: 15).

4.2. Adıyaman'da İşgücü Piyasasının Genel Görünümü

Çizelge 4.5.'te 2000 yılı Genel Nüfus Sayım Sonuçlarına göre ildeki çalışabilir yaştaki yani 12 yaş üzeri nüfus 426.314 kişidir. Bunlardan 209.126'sı istihdam edilen nüfus niteliğindedir. 2000 yılı itibariyle istihdam edilenlerin oranı %49.1, işsizlerin oranı %6.1, işgücünde olmayanların oranı ise %44.8'dir. İşgücüne katılma oranı 1990-2000 döneminde azalma eğilimi göstermiştir. 1980 yılında erkeklerin işgücüne katılım oranı %82.5 iken, 2000 yılında %64.6'ya, kadınları işgücüne katılım oranı 1980 yılında %60.3 iken 2000 yılında %46.1'e gerilemiştir. Bunda en önemli etken 12 yaş üzeri nüfus artış hızının toplam nüfus artış hızından daha yüksek olmasıdır. Nitekim 1980-2000 döneminde ilde istihdam edilenlerin sayısında sürekli artış olmuştur. 2000 yılı itibariyle ildeki işsizlik oranı ise %11.1'dir. İşgücüne katılmayan nüfusun çalışabilir yaştaki nüfus içindeki payı sürekli artmaktadır. 1980-2000 döneminde işgücüne katılmayan nüfusun yıllık artış hızı %0 57.6'dır. 2000 yılı itibariyle il nüfusu 623.811 olup, bunun 456.314'ü 12 yaş üzeri çalışabilecek nüfustur. İlde çalışabilecek nüfusun toplam nüfusa oranı %68.3'tür. Çalışanlar ve çalışma arzusuyla iş arayan işsiz durumda olanların toplamı 235.262 kişidir.

ADİYAMAN'DA İSTİHDAMIN VE İSSİZLİĞİN BOYUT... Mehmet TATAR

Çizelge: 4.5. Adıyaman ili nüfusunun istihdam durumuna göre dağılımı

	Sayım Yılı	Toplam Nüfus	12Yaş ve üstü	%	İşgücü	İstihdam	İşsiz	İşgücüne Katılma Oranı(%)	İşsizlik (%)	İşgücüne Katılmayan
Erkek	1980	185.049	102.579	55.40	84.644	79.795	4.849	82.50	5.70	17.870
	1985	217.195	125.746	57.90	103.684	95.367	8.317	82.50	8.00	21.614
	1990	256.699	154.781	60.30	126.637	111.883	14.754	81.80	11.70	28.110
	2000	313.362	210.112	67.10	135.637	115.707	19.930	64.60	14.70	74.458
Kadın	1980	182.546	107.198	58.70	64.682	63.370	712	60.30	1.10	42.462
	1985	213.533	128.465	60.20	78.263	76.853	1.410	60.90	1.80	49.929
	1990	256.432	162.499	63.40	92.403	90.808	1.595	56.90	1.70	70.082
	2000	310.449	216.202	69.60	99.625	93.419	6.206	46.10	6.20	116.568
Toplam	1980	367.595	209.777	57.10	149.326	143.765	5.561	71.20	3.70	60.332
	1985	430.728	254.211	59.00	181.947	172.220	9.727	71.60	5.30	71.543
	1990	513.131	317.280	61.80	219.040	202.691	16.349	69.00	7.50	98.192
	2000	623.811	426.314	68.30	235.262	209.126	26.136	55.20	11.10	191.026

Kaynak: DİE, Türkiye Kalkınma Bankası A.Ş. Araştırma Müdürlüğü, 2003: 18.

Ülkemizin en önemli sorunlarından biri olan işsizlik, Adıyaman'ın da temel sorunlarından biridir. Adıyaman, Güneydoğu Anadolu Bölgesinde en az göç veren illerden birisidir. Bunun en büyük nedeni de tütündür. Ancak, çizelge 4.6.'da görüldüğü gibi ekici sayısı 2003 yılında 32.406 iken bu sayı 2004 yılında 31.005'e, tütün ile uğraşan kişi sayısı da 2003 yılında 160.000 iken 2004 yılında 155.000'e ekim alanı ise 2003'te 9.716 hektardan 2004 yılında 9.270 hektar'a gerilemiştir. Tütün ekim alanlarının daralması yani tütün ekimine kota getirilmesi sonucu Adıyaman halkını dışarıya göç ve işsizlik ile karşı karşıya getirmiştir.

Çizelge: 4.6 Adıyaman'da Tütüncülük

KONUSU	2003 YILI	2004 YILI
Ekici Sayısı	32.406	31.005
Tütünle İstihdam Edilen Kişi Sayısı	160.000	155.000
Denk Adedi	166.421	171.122
Toplam Kilo	5.928.418	6.284.456
Tütün Depolarının Kapasitesi (Denk)	726.000	
Tütün Bedeli (TL)	14.397.695.974.000	18.278.576.746.000
Tütünle İstihdam Edilen Köy Sayısı	355	354
Ekim Alanı (Hektar)	9.716	9.270
Tütünün Hangi İllerde İşlendiği	Adıyaman-Hatay-Samsun-Manisa-İzmir	
Adıyaman da Tütünün İşlenmesine Müttekip Sevk Yapılan İller	İzmir-Manisa-Adana-İstanbul-Tokat-Malatya Samsun-Sigara Fabrikaları.	
Tütünün Hangi Ülkelere İhraç Edildiği	İzmir'de mevcut özel şirketlerce	

Kaynak: <http://www.adiyaman.gov.tr/sayilarla/tarim.html>.

İlin teşvik kapsamına alınmasıyla sanayi yatırımlarında yeterli olmamakla birlikte bir canlılık hissedilmiştir. Buna bağlı olarak özel sektörde istihdam kısmen artmıştır. Ancak, İş olanaklarının yeterli düzeyde artırılmaması piyasa ekonomisini olumsuz etkilemesinin yanında, Adıyaman'da işsizlik ve yoksulluğu da beraberinde getirmektedir. Ücret ve gelir dağılımı gittikçe bozulmaktadır. Bu durum düşük ücretli yoksul çalışanların sayısını artırmaktadır.

5084 ve 5350 sayılı yatırımların ve istihdamın teşviki ile ilgili yasaların yürürlüğe girmesiyle yatırımlarda ve istihdamda büyük artışlar olmuştur.

ADİYAMAN'DA İSTİHDAMIN VE İSSİZLİĞİN BOYUT... Mehmet TATAR

Çizelge 4.7.'de görüldüğü üzere, genel olarak Adıyaman ve ilçelerinde 150 tesis bulunmaktadır. Bu işletmelerde fiili olarak üretim yapılmakta ve 7.492 kişi istihdam edilmektedir. Halen inşaatı devam eden inşaatlarda çalışan insan gücünü de dikkate aldığımız takdirde bu sayı 10.000 kişinin üstüne çıkmaktadır. Sanayi yatırımları içerisinde tekstil sektörüne yapılan yatırımların yoğunluğu dikkati çekmektedir.

Adıyaman'da, gıda sanayi, maden-taş ve toprağa dayalı sanayi, pamuk işleme ve tekstil sanayi ile genel imalat sanayisine yönelik üretimler yapılmaktadır.

Çizelge: 4.7. Adıyaman İlinde Sektörel Dağılımlar ve İstihdam Durumu

Sektör	Tesis		İstihdam	
	Adet	Oran (%)	Adet	Oran (%)
Tekstil	71	47,33	5.370	71,68
Gıda	39	26,00	441	5,88
Genel İmalat	25	16,67	292	3,90
Maden, Taş ve Toprak san.	15	10,00	1.389	18,54
TOPLAM	150	100	7.492	100

Kaynak: <http://www.adiyaman.gov.tr/valilik>.

2005 yılında İŞKUR İl Müdürlüğü verilerine göre Adıyaman işgücü piyasası çizelge 4.8'de görülmektedir.

Çizelge: 4.8. Adıyaman 'da İşgücü Piyasasının Genel Görünümü

TOPLAM NÜFUS	12-64 ARASI YAŞTAKİLERİN NÜFUSU (FAAL NÜFUS)	İŞ GÜÇÜ HARİCİ NÜFUS
690.386	312.674	377.712
	FAAL NÜFUS	312.674
	İşsizler	81.052
	İşsizlik Oranı	81.052 = % 26
	İşgücüne Katılma Oranı	312.674 = % 45
	İşgücüne Katılmama oranı	% 55
	Kayıtlı İşsiz Sayısı	3.720
	Kayıtsız İşçi Sayısı	3.690
	İSTİHDAM EDİLENLER	
	Emekli Sandığı	11.368
	SSK	12.973
	Bağ-Kur	23.715
	Tarım	289.962
	Diğer	5.295

Kaynak : İŞKUR Adıyaman İl Müdürlüğü

Son bir yıl içerisinde Adıyaman'da istihdama yönelik gelişmeler beklenen düzeyde olmamakla beraber ülkemiz genelindeki iyimser havanın ilimize de yansması olmuştur. Organize Sanayi bölgesinde bir kısım yeni yatırım projeleri başlatılmıştır. 5084 Sayılı Kanunla ilimizin teşvik kapsamına alınmasından sonra 34 adet yeni işyeri inşaatı başlamış, bunlardan 6 tanesinde 850 kişi istihdam edilmiştir. Önümüzdeki bir yıllık dönemde, sanayi ve hizmet sektöründe gelişme beklenmektedir. Tarım alanında ise yeni ve daha çeşitli ürün yetiştirilmesine yönelik altyapı çalışmalarının hız kazanacağı beklenmektedir. Ayrıca ilde, daha önce yapılan yatırımlara paralel olarak;

tarım, sanayi, hizmet, inşaat ve buna benzer alanlarda gelişme olacağı tahmin edilmektedir. Organize Sanayi bölgesinde yeni işyerlerinin faaliyete geçmesi beklenmektedir. Özellikle inşaat sektörü, ilde kentleşmenin devam etmesi nedeniyle yeni iş hanı ve site halinde toplu konutlar yapılarak süreceği beklenmektedir. Bütün bunların yanı sıra turizm alanında da gelişmelerin devam edeceği ve ilimize yeni turist çekilmesi ve sayısının artırılması için çalışmalar yapılacağı beklenmektedir (İŞKUR Adıyaman İl Müdürlüğü 2004 yılı istihdam raporu, 2005: 2).

Adıyaman'da bölgedeki diğer illere nazaran işgücünün yoğun ve ucuz olması, yerleşim yerinin güvenli olması gibi nedenlerden dolayı yatırım açısından cazip bir il olarak görülmektedir.

Güneydoğu Anadolu Projesi olarak anılan ve GAP olarak bilinen projenin tamamlanmasıyla bölgemize ve Adıyaman'a sağlayacağı yararların hayata geçirilmesi ile tarımsal alanda büyük gelişmeler olacağı ve ürün çeşitlenmesi, mahsul kalitesi ve verimliliğin artırılmasıyla işsizliğin azalması beklenmektedir.

Adıyaman, gelişme kalkınma yolunda potansiyeli olan ve bir çok bakımdan yatırımların yapılacağı cazip bir ildir. Bu durum ve son yıllarda yaşanan gelişmeler gelecekte yatırım merkezi olacağını işaretini vermektedir. GAP 'tan dolayı sanayicinin ve iş adamlarının bölgeye olan ilgisi artmaya devam edecektir..

Ayrıca, turizm yönünden dünyanın 8. harikası olarak nitelendirilen Nemrut Dağına sahip olan İlimiz eko-turizm açısından çok elverişli olması nedeniyle önümüzdeki yıllarda bu alanda önemli gelişmelerin olacağı tahmin edilmektedir.

Bütün bu gelişmelerin bir taraftan İlimizde var olan yoğun işsizliği önleyeceği gibi nitelikli insan gücüne olan ihtiyacı da arttıracığından, İlimize bir üniversite açılması ile birlikte yeterli sayıda teknik personelin yetiştirilmesini sağlayacak Teknik Eğitim Fakültesi açılması beklenen bir gelişme olarak tahmin edilmektedir.

Adıyaman ilinde uzun dönemde belirtilen gelişmelere paralel olarak sanayi, hizmet, tarım, inşaat ve turizm alanlarında gelişmelerin olacağı ve bütün bunlara bağlı olarak da istihdamın artması ve işsizliğin azalması beklenmektedir.

İlde artan nüfus, işsizlik ve ilimize yapılan yatırımların yeterli olmaması göç olayını her zaman gündemde tutmaktadır.

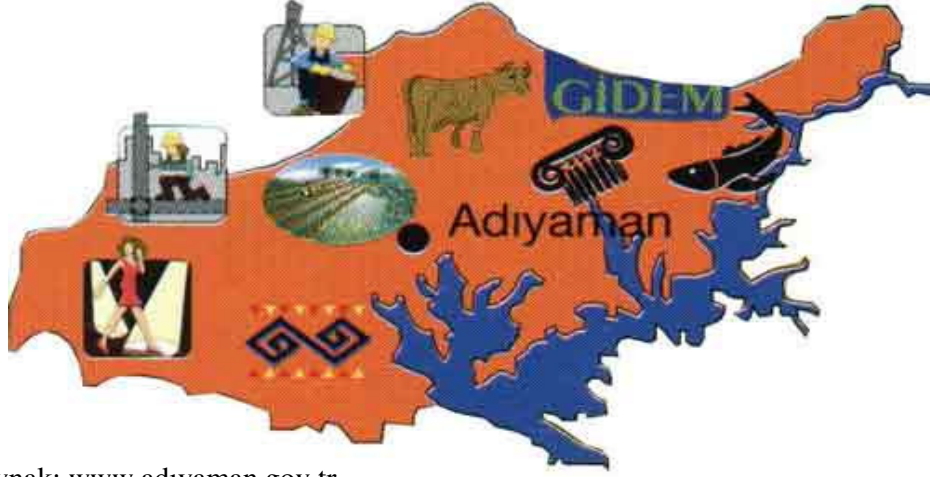
Adıyaman'dan Çukurova bölgesi başta olmak üzere diğer sanayileşmiş illere ve turizm açısından gelişmiş bölgelere göç olmaktadır. Bunun yanı sıra yaz aylarında tarım işçisi olarak çeşitli bölgelere göç olayı yaşanmaktadır. Yani, Adıyaman'da mevsimlik işsizlik söz konusudur.

4.3. Adıyaman'da İstihdamın Sektörel Dağılımı

Adıyaman'da aktif nüfusun faaliyet gösterdiği alanları, tarım, hayvancılık, tekstil, imalat sanayi, inşaat, ulaştırma, toptan ve perakende ticaret vb. sektörler şeklinde sıralamak mümkündür.

Şekil: 4.1. Adıyaman'da İstihdamın Sektörel Dağılım Haritası

Kaynak: www.adiyaman.gov.tr

2000 yılı Genel Nüfus Sayım sonuçlarına göre ildeki toplam istihdam 209.126 olup bunun 115.707'si erkek 93.419'u kadındır. Çalışan nüfusun yerleşim yerlerine göre dağılımı incelendiğinde; 27.738 kişinin (%13.26) il merkezinde, 23.753 kişinin (%11.36) ilçe merkezlerinde, 157.635 kişinin (%75.38) bucak ve köylerde oturduğu görülmektedir. Çalışan nüfusun cinsiyete göre yerleşim birimlerine dağılımına bakıldığında il ve ilçe merkezlerinde çalışan nüfusun %85,5'inin erkek %14.5 inin kadın, bucak ve köylerde çalışan nüfusun %45.5'inin erkek, %54.5'inin kadın olduğu görülmektedir (Türkiye Kalkınma Bankası A.Ş. Araştırma Müdürlüğü, 2003: 18).

Çizelge 4.9.'da görüldüğü üzere, ilde istihdam edilen nüfusun Sektörel dağılımı incelendiğinde; ilk sırada tarım sektörünün yer aldığı görülmektedir. Tarım il ekonomisinin temel sektörü durumundadır. Tarımsal faaliyetler içinde en önemli faaliyet kolu çiftçilik ve hayvancılıktır. 2000 yılı itibariyle tarım kesiminde 154.004 kişi istihdam edilmiş olup, toplam çalışanlar içindeki payı %73.64'dür. 1980-2000 döneminde tarım kesiminin toplam çalışanlara oranı gerilemekle birlikte, il istihdamında tarım ağırlıklı bir yer tutmaktadır. Tarım kesiminde çalışanların 86.697'si kadın, 67.307'si erkektir.

İl toplam istihdamı içindeki payı bakımından ikinci sırada hizmet sektörü olup, toplam istihdam içindeki payı %18.97'dir. Hizmet sektöründe 2000 yılı itibariyle 39.665 kişi çalışmaktadır.

Bir yörenin gelişmişliği açısından önemli bir gösterge olan sanayi sektörünün il istihdamı içindeki payı ise %4.8 gibi düşük bir düzeyde bulunmaktadır. Sanayi sektöründe 2000 yılı itibariyle 10.044 kişi çalışmakta olup, bunların 8.049'u erkek (%80), 1.995'i kadındır (%20).

Adıyaman ili inşaat sektöründe 2000 yılı itibariyle 5.206 kişi istihdam edilmiştir. Bu sayı toplam çalışanların %2.49'unu oluşturmaktadır. İnşaat sektöründe çalışanların tamamına yakını erkek nüfus oluşturmaktadır.

Çizelge: 4.9. Adıyaman İlinde İstihdam Edilen Nüfusun Sektörel Dağılımı

	Sayım Yılı	İstihdam	Tarım		Sanayi		İnşaat		Hizmet	
			Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Erkek	1980	79.795	57.501	72.06	4.418	5.54	3.276	4.11	14.113	17.69
	1985	95.367	69.062	72.42	5.318	5.58	3.357	3.52	17.015	17.84
	1990	111.883	74.813	66.87	7.000	6.26	6.004	5.37	23.938	21.40
	2000	115.707	67.307	58.17	8.049	6.96	5.158	4.46	34.999	30.25
Kadın	1980	63.970	61.572	96.25	1.059	1.66	12	0.02	1.009	1.58
	1985	76.853	74.166	96.50	883	1.15	24	0.03	1.472	1.92
	1990	90.808	85.665	94.34	2.805	3.09	37	0.04	2.292	2.52
	2000	93.419	86.697	92.80	1.995	2.14	48	0.05	4.666	4.99
Toplam	1980	143.765	119.073	82.82	5.477	3.81	3.288	2.29	15.122	10.52
	1985	172.220	143.228	83.17	6.201	3.60	3.381	1.96	18.487	10.73
	1990	202.691	160.478	79.17	9.805	4.84	6.041	2.98	26.230	12.94
	2000	209.126	154.004	73.64	10.044	4.80	5.206	2.49	39.665	18.97

Kaynak: Türkiye Kalkınma Bankası A.Ş. Araştırma Müdürlüğü, 2003: 20.

2005 yılı itibariyle Adıyaman'da istihdamın Sektörel dağılımı çizelge 4.10.'da özetlenmiştir.

Çizelge: 4.10. Adıyaman'da istihdamın Sektörel Dağılımı

İktisadi Faaliyet Kollarına Göre	312.674
Ziraat, Avcılık, Ormancılık ve Balıkçılık	188.674
Madencilik	2.983
İmalat Sanayi	26.612
Elektrik, Gaz ve Su	1.251
İnşaat	22.702
Toptan ve perakende Tic.	18.050
Ulaştırma – Haberleşme	8.190
Mali Kurumlar, Sigorta vb.	3.378
Toplum Hizmetleri	40.320
İyi Tanımlanmamış Faaliyetler	514

Kaynak: <http://www.adiyaman.gov.tr/sayilarla/isthdam.html>.

4.3.1. Sanayi

Adıyaman da Sanayi, 1967 Yılında Faaliyete giren ve devlet kuruluşu olan Sümerbank (Pamuklu Sanayi İşletmesi) ile başlamıştır. Daha sonra yine Devlet Kuruluşu olan Süt, Çimento Fabrikaları ile Sanayi gelişme göstermiştir. 1988 yılına kadar sanayileşme konusunda ciddi bir gelişme olmamıştır. Ancak bu tarihten sonra ülkemiz ekonomisindeki sanayileşme çabaları ve sanayinin teşvik edilmesi sonucu yatırımların hızlandığı gözlenmiştir. Özellikle yöresel ihtiyaçların sonucu olarak tarıma dayalı un ve tekstil fabrikalarının sayısı hızla artış göstermiştir.

2005 yılı itibariyle Adıyaman ilinde sanayi sektöründeki firmaların sektör içi dağılımları ile ilgili istatistiki bilgiler çizelge 4.11.'de görülmektedir. Çizelge 4.11.'e göre, Adıyaman sanayisi çoğu orta ve küçük işletme ölçeğinde toplam 90 adet işletmeden oluşmaktadır. Bu işletmelerin çoğunluğu tarıma dayalı sanayi dallarında faaliyet göstermektedirler. Bu işletmelerde istihdam edilen işçi sayısı ise toplam 5008 kişidir.

Adıyaman'ın sanayi yapısı içerisinde tekstil sektörünün önemli bir yeri vardır. İlde bulunan toplam 90 işletmenin % 41'ü tekstil sektöründe faaliyette bulunmaktadır. İstihdamdaki payı ise % 80,4 'dür. Yani istihdam edilen her 100 kişiden yaklaşık 79 kişi bu sektörde çalışmaktadır.

ADİYAMAN'DA İSTİHDAMIN VE İSSİZLİĞİN BOYUT... Mehmet TATAR

Adıyaman sanayinde ikinci önemli sektörü gıda sektörü oluşturmaktadır. Gıda sektörü içerisinde ise un fabrikalarının önemli bir yeri vardır. Yörede üretilen buğday bu tesislerde işlenerek çevre illere ve doğudaki illere (Bingöl, Muş gibi) dağıtılmaktadır. Gıda sektöründe faaliyette bulunan işletme sayısı toplam 31 olup ildeki sanayi işletmelere oranı yaklaşık % 34'dür. İstihdamdaki payı ise % 9 civarındadır. .

Kimya sanayinde faaliyette bulunan toplam 6 işletmede 158 kişi istihdam edilmektedir.

İldeki makine sanayi teknolojiye dayalı makine ve teçhizatın üretildiği tesisler uzak olup genellikle basit yapıya sahiptirler. Bu tesislerde yöresel ihtiyaçların karşılanmasına yönelik olarak tel ve çivi ile zirai aletler üretilmektedir.

Adıyaman'da orman alanlarının yetersizliği ve ormancılığın yeni yeni gelişmeye başlaması dolayısı ile ağaç sektöründe faaliyette bulunan işletme yoktur. Son zamanlarda ülkemizde büyük gelişme gösteren plastik sanayi Adıyaman'da da 1 tesisle üretim faaliyetlerini sürdürmektedir.

Adıyaman'da zengin maden cevherleri bulunmasına rağmen bunların yeterince işlendiği söylenemez. Sadece Gölbaşı ilçesinde özel sektöre ait bir kömür işletme tesisleri bulunmaktadır.

Adıyaman sanayileşmenin ilk örneklerinden olan ve daha sonra özelleştirilen Çimento fabrikasının ayrı bir yeri ve önemi bulunmaktadır. Burada üretilen çimento başta çevre illere ve bölgedeki diğer illere pazarlanmaktadır (Adıyaman Valiliği, 2006).

ADİYAMAN'DA İSTİHDAMIN VE İSSİZLİĞİN BOYUT... Mehmet TATAR

Çizelge: 4.11. Adıyaman'da İşletmelerin Sektörlere, Üretim Kapasiteleri ve İstihdam Durumu

	SEKTÖRÜN ADI	FİRMA SAYISI	İSTİHDAM	KAPASİTE (Tek vardiya)	FİİLİ KAPASİTE	KAPASİTE KULLANIM ORANI
Tekstil	İPLİK	11	2170	65.240 Ton	55.360 Ton	%84
	HAZIR GİYİM	15	1611	29.165.000 Adet	9.350.000 Adet	% 32
	DOKUMA (Battaniye)	2	17	56.500 Adet	32.000 Adet	% 56
	DOKUMA ÇADIR	1	60	2.000.000 Adet	900.000 Adet	% 45
	DOKUMA ÖRGÜ	1	10	1.044 Ton	550 Ton	% 52
	ÇİRCİR PRESE	7	132	18.080 Ton	6.900 Ton	% 38
Gıda	UN-KEPEK	19	320	681.000. Ton	277.000. Ton	%40
	KÜP-ŞEKER	3	33	2.500. Ton	1.600. Ton	%64
	SÜT-PEYNİR	2	18	2260 Ton	1100. Ton	%49
	YEM	5	50	150.500. Ton	62.000. Ton	%41
	MEMBA SUYU	1	15	2,5 Milyon Şişe	1,5 Milyon	%60
	BİRA HAM MADDESİ	1	15	43.000 Ton	35.000 Ton	%81
Kimya	LPG. TÜP DOLUM	5	128	51.000. Ton	27.000. Ton	%53
	AŞI (Vetal)	1	30	36.Milyon Doz	25 Milyon Doz	%69
Makine	TEL ÇİVİ	3	28	6170 Ton	1050 Ton	%17
	ZİRAİ (Aletler)	2	27	5500 Adet	2.800 Adet	%51
	YEDEK PARÇA	1	6	10625 Adet	5000. Adet	%47
Ağaç-Plastik	MOBİLYA AĞAÇ	1	11	35.000 Adet	600 Adet	%2
	PLASTİK (PVC)	1	20	918 Ton	450 Ton	%49
	NAYLON POŞET	3	21	121.000 Adet	90.000. Adet	%74
Toprak-Maden	ÇİMENTO-KİREÇ	2	205	716.000. Ton	695.000. Ton	%97
	TUĞLA FAB.	1	20	3 Milyon	2 Milyon	%67
	KÖMÜR	1	45	300.000 Ton	200.000. Ton	%67
	PREFABRİK	1	30	38.000. m3	25.000. m3	%66
Genel Toplam		90	5008			

Kaynak: <http://www.adiyaman.gov.tr/sayilarla/isthdam.html>.

4.3.2. Ticaret

Adıyaman'da ticaretin yeterince geliştiğini söylemek mümkün değildir. Ancak, mevcut tarım ağırlıklı potansiyeli ve son yıllarda sanayisinde gösterdiği performans ile tarımsal ürün çeşit ve verimliliğinde beklenen artışların gelecekte ticari hayatı olumlu yönde etkileyeceği söylenebilir.

Güneydoğu Anadolu Bölgesinin diğer illeri gibi Adıyaman'da da iç ticaret ağırlıklı olarak tarıma dayanmaktadır. Mevcut sanayi yapısı da tarımsal kaynak potansiyeline bağlı olarak gelişme göstermiştir

El sanatlarına yönelik olarak kilim, savan ve el dokuma halıları üretilmekte, iç ve dış pazarlarda satılmaktadır. Bunların dışında tarım ürünleri yanında tekstil sektöründe üretimi gerçekleştirilen iplik ve hazır giyim ya ihracatçı firmalara satılmaktadır Ticaret sektörünün GSYİH 'sandaki payı % 10,1 olup, GSYİH' ya katkısı 12.802.331 Milyon TL dir. Doğrudan iç ve dış piyasada satışa arz edilmektedir.

Ticaret sektörü, gerek sanayileşme ve kentleşme olgularıyla iki yönlü bağlantısı, gerekse yarattığı gelir ve istihdam bakımından il ekonomisinin önemli sektörlerinden biri olmaya adaydır. Tarım ürünleri içerisinde buğday, arpa, nohut, mercimek, pamuk, tütün, fıstık ve üzüm gibi ürünler komşu illere gönderilmektedir (Adıyaman Valiliği).

4.3.3. Tarım, Hayvancılık ve Ormancılık

Adıyaman ili toplam tarım alanı miktarı 297.760 hektardır. Bunun 247.870 ha. alanı kuru tarım arazisi, 49.890 ha alanı sulu tarım arazisi olarak kullanılmaktadır. Sulanan tarım alanları, toplam tarım alanı içinde %16,8'lik bir pay almaktadır. 247.870 hektar alan kuru tarım alanlarını içermekte olup, toplam tarım alanı içinde %83,2'lik bir kısmı kaplamaktadır.

Yaklaşık 287.571 hektar tarım arazimizin 50.335 hektarında (%17,5) sulu tarım yapılmaktadır.

2006 yılında Samsat Pompaj Sulama İstasyonunun bir ünitesinin devreye girmesi planlanmakta olup, bununla birlikte 2.000 hektarlık bir tarım alanı daha sulama imkanına kavuşmuş olacaktır.

Türkiye'de üretimi yapılan önemli kültür bitkilerinden;

Antepfıstığının	% 13,69'u
Mercimeğin	% 11,31'i
Çekirdekli Kuru Üzümün	% 8,36'sı
Tütünün	% 4,21'i
Pamuğun	% 2,29'u
Buğdayın	% 2'si Adıyaman'da üretilmektedir.

Adıyaman'da hububat ağırlıklı bitkisel üretim yapılmakta olup, üretimi yapılan önemli ürünler çizelge 4.12'de gösterilmektedir.

Çizelge: 4.12. Hububat Ağırlıklı Bitkisel Üretimi Yapılan Ürünler

Ürün	Ekiliş (hektar)	Üretim (ton)
Buğday	125.065	347.829
Arpa	54.818	150.177
Mercimek	22.670	23.191
Pamuk	14.812	55.138
Nohut	13.605	18.630
Üzüm	9.489	19.741
Tütün	5.755	5.761
Antepfıstığı	6.002.460 (adet)	6.901

Kaynak: <http://www.adiyaman.gov.tr/sayilarla/isthdam.html>.

GAP Bölgesi içerisinde bulunan 11 il içerisinde sadece 4 ilde organik tarım ürünlerinin yetiştirilmektedir. GAP bölgesinde sadece Gaziantep, Adıyaman, Şanlıurfa ve Mardin'de organik tarım ürünleri yetiştiriliyor. GAP Bölgesinde 184 çiftçi 18 bin 963 hektar alandan 64 bin ton ürün elde ederken, Adıyaman'da 35 üretici 63 hektarlık alandan 263 ton ürün elde etmiştir. Adıyaman ili organik tarım alanında fazla bir gelişme gösterememiştir. GAP bölgesinde organik tarım daha çok Şanlıurfa ilinde geliş-

me arz etmektedir.

Tarımın kollarından biri olan hayvancılık, Adıyaman'da istenen seviyelerde olmayıp gün geçtikçe ilerleme kaydetmektedir. Tarım yapılmayan alanlarda hayvansal protein ihtiyacı, Keçi yetiştiriciliği ile karşılanmaktadır. Son yıllarda ahır hayvancılığına doğru çiftçinin yöneldiği gözlenmektedir.

Adıyaman, Baraj Gölleri, Doğal Göller, Akarsular ve Kaynak Suları ile çok büyük bir su potansiyeline sahiptir. Bu suların pek çoğu Kültür Balıkçılığı yapmaya müsaittir. İlimiz sınırları içinde yüzer ağ kafeslerde alabalık yetiştiriciliği yapılmaktadır. 2000 yılı toplam su ürünleri üretim miktarı ise 543.480 kg.'dır. Adıyaman'ın toplam alanı 750.000 Ha. olup, ormanlık saha miktarı ise 165.000 ha.dır. Bu ormanlık sahanın tamamına yakını çok bozuk meşe baltalığı vasfındadır (Adıyaman Valiliği, 2006).

4.3.4 Enerji

Enerji tüketimini sanayi ile doğrudan ilgisi bulunduğundan il'deki enerji durumu son yıldaki alınan elektrik enerji miktarı 648.901.362 KWh, satılan elektrik enerjisi ise 513.295.305 KWh'dır. tüketilen elektrik enerjisinin %60 sanayide, %16 meskenlerde, kalan %24'lük kısım ise diğer alanlarda kullanılmıştır. Sanayide kullanılan elektrik enerjisi diğer müşteri gruplarına göre önemli bir yere sahiptir. Sanayi tüketimleri içerisinde Adıyaman Çimento fabrikası, TPAO sondaj tesisleri, Tekstil Fabrikaları ilk sıraları oluşturmaktadır.

Adıyaman kalkınmada öncelikli iller arasında yer aldığından, tüm abone gruplarında %10-12 arasında indirimli elektrik satışı yapılmaktadır.

Ayrıca teşvik kredisi ya da KOBİ kredilerinden yararlanan tüm sanayi kuruluşlarına 1999 yılından itibaren başlamak üzere elektrik enerji bedellerinden, ilk yıl için %50, ikinci yıl için %40, üçüncü yıl için %25 indirim uygulaması yapılmış ve bu uygulama halen devam etmektedir.

Adıyaman Atatürk Barajı ve Karakaya Barajına çok yakın olduğundan sağlıklı bir biçimde elektrik enerjisi alabilmekte ve gerilim düşümü vb. gibi olumsuzluklar il'de yaşanmamaktadır (Adıyaman Valiliği, 2006).

4.3.5. Madencilik

Adıyaman Maden kaynakları bakımından zengin bir İl dir. Bu kaynaklardan bazıları ham petrol, kömür, çimento, mermer, tuğla-kiremit ham maddeleri, manganez, demir, bakır cevherleri, Fosfat, Maden suyu ve kaplıca suyudur.

Ülkemiz genelinde çıkarılan ham petrolün % 60'ına yakın kısmı Adıyaman'daki kuyulardan elde edilmektedir. Ancak son yıllarda yeni petrol kuyularının açılması yavaşladığından üretimde de buna paralel bir düşme gözlenmiştir.

Petrol üretimi sadece TPAO tarafından değil, bölgede faaliyette bulunan özel sektöre ait işletmeler tarafından da yürütülmektedir. Adıyaman TPAO da günlük 400 m³ gaz üretilmektedir üretilen gaz Adıyaman istasyonlarında ve bölge tesislerinde kullanılmaktadır. Üretilen ham petrol Botaş kanalı ile TÜPRAŞ'a satılarak değerlendirilmektedir (Adıyaman Valiliği, 2006).

4.4. Adıyaman'da Eğitim Durumlarına Göre İstihdam Edilenler

Çizelge 4.13.'de görüldüğü üzere Adıyaman'da okuma ve yazma oranı %85,87'dir. Okul öncesi, ilköğretim ve orta öğretim okullarının dışında Adıyaman Mes-

ADIYAMAN'DA İSTİHDAMIN VE İSSİZLİĞİN BOYUT... Mehmet TATAR

lek Yüksekokulu, Besni meslek Yüksekokulu, Gölbaşı Meslek Yüksekokulu, Kahta Meslek Yüksekokulu, Eğitim Fakültesi, Fen Edebiyat Fakültesi ve Sağlık Meslek Yüksekokulu bulunmaktadır.

Çizelge: 4.13. Adıyaman Geneli Okullaşma Oranı

Okul Dağılımı	Okullaşma Oranı (%)		
	2002	2003	2004
Okul Öncesi	9,39	10,44	9,92
İlköğretim	88,32	85,73	85,87
Ortaöğretim	40,73	44,22	47,03
TOPLAM	138,44	140,39	142,82

Kaynak: Adıyaman İli 2004 Yılı Ekonomik ve Ticari Durum Raporu, 2005: 24.

Adıyaman ili çalışan nüfus eğitim düzeyleri açısından değerlendirildiğinde; çalışanların %24.13'ünün (50.459 kişi) okuma yazma bilmediği, %75.87'sinin (158.660) okuma yazma bildiği görülmektedir. Okuma yazma bilen çalışan nüfus içinde herhangi bir okul bitirenlerin sayısı 141.776 olup, çalışan nüfus içindeki payı %67,8'dir. Okul bitirenlerin okullara göre dağılımı ve toplam çalışanlara oranı ise şu şekildedir. İlkokul mezunu 90.524 kişi; %43.3, ilköğretim mezunu 2.644 kişi; %1.3, ortaokul ve dengi 16.131 kişi; %7.7, lise ve lise dengi 21.398 kişi; %10.2, yüksek okul ve fakülte mezunu 11.079 kişi; %5.3'tür (Uygun Yatırım Alanları Araştırması, 2003: 18).

Çizelge 4.14.'de Adıyaman'da 2004 yılı sonunda işsizlerin eğitim durumlarına göre dağılımına bakıldığında, lise ve dengi meslek okul mezunlarının sayısı (4.112) daha fazladır. Bu sayıyı lise altı eğitimliler takip etmektedir.

Çizelge: 4.14. Adıyaman'da 2004 Yılı sonunda işsizlerin eğitim durumlarına göre dağılımı

Okuma -Yazma bilmeyenler	Okur-Yazar olanlar	Lise Altı Eğitimliler	Lise ve Dengi Meslek	Yüksek okul ve Fakülte	Toplam
64	138	3.790	4.112	578	8.682

Kaynak: İŞKUR Genel Müdürlüğü 2004 İstatistik Yıllığı, 2005: 72.

Çıraklık Eğitim Merkezi ve Halk Eğitim Merkezinin varlığı, sanayinin nitelikli eleman ihtiyacına cevap verebilmesi açısından son derece olumlu bir gelişmedir. Adıyaman Tekstil Eğitim Merkezi (ATEM) Valilik, Belediye ve Gap Gidem işbirliğinde kurularak kalifiye eleman ihtiyacını karşılamaktadır.

4.5. Adıyaman'da Uygulanan İstihdam Politikaları

Adıyaman'da ekonomik kalkınma ve istihdamın geliştirilmesi amacıyla işletmelere devlet çeşitli destekler sağlamaktadır. Adıyaman, uygulanmakta olan genel teşvikler ile KOBİ teşviklerinin tamamından faydalanabilmektedir. Ayrıca, 5084 sayılı yasa kapsamındaki desteklerden, KOBİ'lere verilen desteklerden ve KOSGEP desteklerinden yararlanmaktadır.

İstihdamı artırmak şartıyla 5084 sayılı yasa kapsamında sağlanan desteklerden bir kısmı şöyle izah edilebilir;

- En az 10 kişi istihdam etmek şartı ile Organize Sanayi Bölgesi içindeki işletmeler için %100, O.S.B. dışındaki işletmeler için %80 oranında gelir vergisi ve SSK primleri karşılanır.
- Yeni işletmeler için en az 10 işçi istihdam eden işletmeler %20 oranında enerji indiriminden yararlanır. Her ilave istihdam için artı %05 oranında ilave yapılır.

ADIYAMAN'DA İSTİHDAMIN VE İSSİZLİĞİN BOYUT... Mehmet TATAR

- En az 10 kişiyi istihdam eden ve 5 yıl süre ile üretimde bulunan kişilere OSB'de bedelsiz arsa tahsisi yapılır. OSB'de yer kalmaması durumunda veya OSB'lerin bulunmadığı yerlerde hazineye, katma bütçeli kuruluşlara, belediye ve Özel İdareye ait olan araziler bedelsiz olarak tahsis edilir (Adıyaman ili 2004 yılı ekonomik ve ticari durum raporu, 2005: 50).

Çizelge 4.15'de görüldüğü üzere yatırım teşvik kredilerinde büyük bir artış gözlenmektedir. Özellikle 1996 dan 1997 yılına gelindiğinde yaklaşık 35 kat, 1997 yılından 1998 yılına % 312, 1998 den 1999 gelinirken % 450 artış kaydetmiştir. Ancak bu artışın 2000 yılında aynı şekilde devam etmediğini görülmektedir. Bu yıldaki artış sadece % 31 oranı ile sınırlı kalmıştır.

Çizelge: 4.15. Yıllara göre Yatırım Teşvik Kredi Tutarları

1996	1997	1998	1999	2000
2.000.000.000 TL	69.711.000.000 TL	218.096.800.000 TL	982.936.919.843 TL	1.292.498.602.673 TL

Kaynak: <http://www.adiyaman.gov.tr/sayilarla/isthdam.html>.

2000 yılı yatırım kredilerinin sektörel dağılımlarının verildiği çizelge (4.16) incelendiğinde, ilin yapısal özelliğinden kaynaklanan gıda ve tekstil işletmelerinin ilk sırada geldiği görülmektedir. Toplam 44 adet teşvik belgesinin 21 tanesi bu sektör işletmelerine aittir.

Çizelge:4.16. Yatırım Teşvik Belgeli İşletmelerin Sektörel Dağılımları ve Kredi Tutarları

SEKTÖR ADI	FİRMA ADEDİ	TUTARI
Un fabrikası	8	223.266.000.000.TL
Plastik	5	134.317.000.000.TL
Tekstil	13	330.386.000.000.TL
Tel-Çivi	2	24.275.000.000.TL.
Mobilya	6	83.903.000.000.TL.
Kağıtçılık	2	30.750.000.000.TL.
Parke	1	70.611.000.000.TL.
Demir-Doğrama	2	66.350.000.000.TL.
Elektrik	1	68.750.000.000.TL.
Pastane	1	8.900.000.000.TL.
Yem	1	70.000.000.000.TL.
Betonarme	1	11.429.000.000.TL.
Su	1	39.678.000.000.TL.
Toplam	44	1.162.615.000.000.TL.

Kaynak: <http://www.adiyaman.gov.tr/sayilarla/isthdam.html>.

Adıyaman yer altı ve yer üstü zenginlik kaynakları, ucuz ve bol işgücü imkanları, coğrafi konumu, iklim, ulaşım güvenlik v.b. gibi yatırımlar için gerekli her türlü imkanın bulunduğu bir cazibeye sahiptir. Ancak ülkemizin içerisinde bulunduğu ekonomik sorunlar sanayinin istenen seviyelere gelmesine engel olmaktadır. Ekonomik sorunların çözümüne paralel olarak sanayileşme çabaları yeniden ivme kazanacaktır. Bu bağlamda yatırımcılar için önerilebilecek yatırım alanları şöyledir.

Tarım ve Hayvancılık Alanında

- Su ürünleri
- Besicilik
- Tavuk üretimi ve kesim çiftliği

- Arıcılık
- Seracılık

İmalat Sanayi Alanında

- Süt İşleme
- Reçel Marmelat
- Bisküvi ve Gofret
- Boya, Apre ve Baskı
- Örme Eşya
- Hazır Giyim
- Oluklu Mukavva Kutu
- Prefabrik Yapı Elemanı
- Veteriner İlaçları
- Kurutulmuş Sebze ve Meyve
- PVC Kapı ve Pencere
- Makine İmalatı İplik
- Bakliyat paketleme Tasniflime
- Makarna
- Pamuklu Dokuma
- Çorap
- Örme Kumaş
- Oluklu Mukavva Kağıtları
- Hazır Beton
- Tarım İlaçları
- Gübre
- Dondurulmuş Sebze ve Meyve
- Güneş Kolektörleri
- Masurası, Lastik Kaplama

Turizm ve Hizmetler Alanında

- Yeme, içme ve konaklama tesisleri
- Otel

Adıyaman'da yatırımlara ve KOBİ'lere tanınan teşvik unsurları şöyle sıralanabilir.

- Gümrük Vergisi ve Fon Muafiyeti
- Yatırım İndirimi
- Yatırım Teşvik kredisi
- İthal ve yerli Makine ve teçhizat Katma Değer Vergisi istisnası
- Dış Kredi Teminat Mektubu Masraflarına Katkı
- Emlak Vergisi Muafiyeti
- Taşıma Desteği
- Enerji desteği
- Gelir Kanunları Vergisi istisnası
- Çalışmalarda kesilen verginin ertelenmesi
- İşlemlerde Vergi, resim ve harç istisnası
- Sigorta Piriimi iş veren payları
- Bedelsiz Arsa Tahsisi

Kalkınmada öncelikli yörelerde hazine arazilerinde faydalanma organize sanayi bölgeleri öncelikli olmak üzere, kalkınmada öncelikli yörelerde yatırım yapmak isteyen

ADIYAMAN'DA İSTİHDAMIN VE İŞSİZLİĞİN BOYUT... Mehmet TATAR

fiili ve sürekli olarak en az 10 kişilik istihdamı öngören ve teşvik belgesi almış olan gerçek ve tüzel kişiler, hazineye ait taşınmazların bedelsiz olarak devrinden yararlanabilirler.

Adıyaman'da istihdamı arttırmak ve işsizliği azaltmak için çeşitli kamu kurum ve kuruluşları bir takım uygulama alanı seçip ve bu alanlarda geliştirmiş oldukları istihdam politikalarını uygulamaya çalışmışlardır. Uygulanan bu politikalar şu şekilde açıklanabilir;

- Organize Sanayi Bölgesinin kesin kabulü yapılmış olup parsellerin yaklaşık olarak %95'i satılmıştır. Tam faaliyete geçmesi halinde 10.000 kişi istihdam sağlayacaktır.
- Besni ve Gölbaşı Küçük Sanayi Sitesi inşaatları devam etmekte olup bitirildiğinde 2.000 kişi istihdam sağlayacaktır.
- Sanayi ve Ticaret Bakanlığının Kredi desteği ile bitirilen 350 işyeri kapasiteli Adıyaman Küçük Sanayi Sitesinde ortalama 1.500 kişi istihdam edilmektedir.
- İl'de çeşitli kurslar açılarak istihdam sorununa çözüm bulunmaya çalışılmıştır. Sosyal Yardımlaşma ve dayanışma Vakfı, Halk Eğitim Merkezleri ve özel sektör firmalarınca düzenlenen halıcılık kurslarında ilgili dönemde 1679 kursiyer ile 475.385 YTL değerinde halı dokumacılığı yapılmıştır.
- Kaymakamlıklar tarafından çeşitli projeler yürütülmüştür. İlçe Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıflarınca ailelere hayvancılık projeleri için destek verilmiş, 512 kişiye istihdam sağlanmıştır.
- Ağaçlandırma projeleri, değişik ürünler için satış dükkânı açma projeleri yapılmıştır. Bu çalışmalar 104 kişiye istihdam sağlayacaktır.
- Başbakanlık GAP İdaresi Başkanlığına finansmanı sağlanması için çeşitli meyve bahçesi projeleri sunulmuştur. Modern tarım ve hayvancılığa geçiş için AB GAP Bölgesi Kalkınma Programı Kırsal Kalkınma Projesi kapsamında yaklaşık 250.000 Euro'luk hibe şeklinde projenin kabul edilmesi halinde 200 aileye iş imkânı sağlanacaktır. Halk Eğitim Müdürlüklerince de çeşitli kurslar açılmıştır. Çinicilik ve seramik atölyesi kurulmuş 35 gencimize istihdam sağlanmıştır.
- Sosyal Riski Azaltma Projesi (SRAP) kapsamında Çatom'a bağlı olarak 30 kişiye kuaför eğitim kursu verilmek üzere gerekli çalışmalar başlatılmıştır. Dünya Bankası tarafından sağlanan kredi ile SRAP yerel girişimler kapsamında 34 aileye tarım alanında istihdam sağlanacaktır.
- Adıyaman'da bulunan Meslek Yüksekokullarında çeşitli çalışmalar yapılmıştır. Atatürk baraj gölünde alabalık yetiştiriciliği, Yüksekokul bünyesinde çilek yetiştiriciliği yapılmıştır.
- Adıyaman Belediyesinde mevcut personelin yapamadığı park ve bahçe işleri, bakım, yapım ve onarım işleri özel firmalara ihale edilerek ilave işgücü istihdamına katkı sağlanması amaçlanmıştır.
- Adıyaman Belediyesi, kalkınmada öncelikli iller arasında bulunan ilimize dışarıdan gelecek yatırımcılara her türlü alt yapı çalışması, ulaşım ve iş sahası alanlarını uygun hale getirmesinde her türlü desteği ücretsiz olarak vermektedir.
- Adıyaman Belediyesi, yerel sporu geliştirmek ve sporcu istihdamına katkı sağlamak amacıyla yaz spor okulları; amatör futbol, basketbol, voleybol ve güreş takımlarını oluşturarak gerekli desteği sağlamaktadır.
- İl Tarım Müdürlüğüne çiftçilerle maliyeti paylaşarak ortak çalışmalar yürütülmüş; Trabzon hurması fidanı, Hicaz narı, Amerikan asma anacı, Bodur elma ve arıcılığı geliştirme projeleri yapılmıştır.

- Çevre Orman İl Müdürlüğümüzce Erozyonu önleme, rehabilitasyon çalışmaları yapılmış; İl Jandarma Alay Komutanlığı, bazı belediyelerimiz, TEMA Vakfı, ağaçlandırma çalışmaları yapılmış ve bu işlerin bazılarında köylüler istihdam edilmiştir.
- Engelli insanların el becerilerini satmaları ve kendi iş imkânlarına kavuşmaları için belediye tarafından tezgâhlar yapılmıştır.

4.6. Adıyaman'da İstihdam Sorunları ve İşsizliğin Nedenleri

Ülkemiz genelinde olduğu gibi il'de de işsizlik ve istihdam önemli bir sorun olarak devam etmektedir. Çalışma gücü ve yeteneğinde olup da kendi arzusu ile çalışmak istediği halde, asgari ücret düzeyinde de olsa bir işe sahip olamamak hem birey hem de toplum açısından ciddi ekonomik ve sosyal sorunlara yol açmaktadır.

İş olanaklarının yeterli düzeyde artırılmaması Adıyaman'da işsiz sayısını artırmaktadır.

İlin, işsizliği yoğun yaşayan bir yerleşim birimi olması ve bu işsizlerin büyük bir çoğunluğunun vasıfsız olması, değişik nedenlerle özel sektörde çalışmak isteyenlerin az olması ve ilde büyük işletmelerin bulunmaması nedeniyle bir kısım işsizlerin, başka illerde iş aramalarına ve il dışındaki mevsimlik işlerde çalışmak zorunda kalmalarına neden olmaktadır.

Köyden kente göçen nüfus, kentte sanayi, ticaret ya da hizmet sektöründe tam istihdam edilemediğinden, kayıt dışı çalışmaya başlamıştır. Adım başı gezici satıcılar, seyyar tezgahlar gibi işler kayıt dışı çalışmanın birer somut örneğidir. Adıyaman'da işsizliği doğuran bazı nedenleri şöyle sıralamak mümkündür;

- Nüfus artış hızının yüksek olması ve yeni yetişen nesillere yeterli iş imkânlarının sağlanamaması. 1985-1995 yılları arasında Atatürk Barajının yapımı nedeniyle mevcut arazilerin bir kısmının sular altında kalması ve tarım alanlarının daralması sonucu köylerde geçim kaynakları azalan nüfusun şehir merkezlerine göç etmesi işsizliği arttırmıştır.

Atatürk Barajı ile oluşturulan göl suları altında 53 yerleşim birimi tamamen 78 yerleşim birimi de kısmen olmak üzere 131 yerleşim birimi etkilenmiştir. Aynı şekilde bu yerleşim birimlerindeki 12.592 kişi tamamen 46.053 kişi ise kısmen olmak üzere 58.645 kişi etkilenmiş ve bu durum önemli miktarda nüfusun hareketine yol açmıştır. Etkilenen nüfusun büyük bir kısmı Adıyaman şehir merkezine göç etmiştir (HAN, 1998: 29).

Bu şekilde göç eden nüfusun önemli bir özelliği de istihdam alanı oluşturulmamasıdır. Çünkü göç eden nüfusun arazileri kamulaştırıldığından ellerine toplu olarak yüklü bir para geçmiş olup bu para ile önemli yatırımlar (fabrika, tesis, vb.) yapılabilecekken daha çok konut alma veya yapma, otomobil, kamyon ve otobüs gibi araçlar alınmıştır. Bu da sadece birkaç kişilik bir istihdam alanı oluşturduğundan merkez ilçenin işsizliğini azaltmada pek etkili olmamıştır. Halbuki kamulaştırma bedelleri çeşitli sanayi yatırımları yapılarak istihdam alanları oluşturulabilirdi. Bu gün ise zamanında eldeki imkanları değerlendirmeyen insanların çoğu cadde ve kahve köşelerinde işsizlik ordusunun çoğalmasına neden olmuşlardır.

- Türkiye'de üretilen petrolün yarıya yakını (%28.13) Adıyaman'da çıkarılmaktadır. Ancak ildeki mevcut işgücü bu alanda yeterli derecede istihdam edilememiştir (Adıyaman ili 2004 Yılı Ekonomik ve Ticari Durum Raporu, 2005: 82).
- Adıyaman'da işletmeler henüz kurumsal bir yapı kazanamamıştır. Akrabalık ve

dostluk ilişkilerine dayalı bir yönetim modeli uygulanmaktadır. Bu durum yatırımlarda verimsizliğe yol açmaktadır. Yatırımlardaki verimsizlik ise istihdam alanlarının daralmasına neden olmaktadır. Adıyaman'da işletmelerin çoğunun henüz kurumsal bir yapı kazanmamış olması ve işletmelerin, akrabalık, dostluk ve Babadan oğul'a devam eden bir yönetim anlayışının olması işsizliği arttırmıştır.

- Adıyaman için önem arz eden tarımsal istihdam, özellikle de tütün üretiminin

sınırlandırılması sebebiyle tarım alanlarında işsizlik artmaya başladı. Tarımın canlanması için hala sulu tarıma geçilmemesi, alternatif ürünlerin yetiştirilmemesi tarım alanında işsizliği arttırmaktadır (İl Tarım Müdürlüğü, 2005).

- Devletin istihdam kapısı olarak görülmesi nedeniyle insanların kendi işlerini kurmak için bir çaba sarf etmemeleri işsizliği arttırmıştır.
- Sanayiye gereken önemin verilmemesi ve emek yoğun hafif sanayi sektörlerinin geliştirilmemesi.
- Adıyamanlı iş adamlarının doğdukları yerde yatırım yapmamaları.
- Adıyaman sahip olduğu yükseköğrenim önemli bir alt yapıya sahip olmasına rağmen müstakil bir üniversitenin olmaması.
- Evde oturup tüketici konumunda bulunan genç kızlara ve ev hanımlarına yönelik el sanatları, biçki-dikiş-nakış ve halıcılık gibi işlerde üretilen ürünlerin sergilenip pazarlanabileceği merkezlerin oluşturulmaması.
- Köylerde münferit çalışma yerine kolektif çalışmanın sağlanamaması, kooperatifçiliğin geliştirilememesi.
- Kent merkezlerinde profesyonel manada şirketleşmenin sağlanamaması, sermayelerin birleştirilememesi sonucu çok ortaklı şirketlerin oluşmaması.
- Adıyaman'da tam donanımlı ve bölgeye hizmet verebilecek bir araştırma hastanesinin yapılması durumunda konaklama, yeme – içme işletmeleri, hediyelik eşya satan mağazalar, ulaştırma işletmeleri vb. işlerde çalıştırılacak insanlar doğrudan istihdam edilmiş olur.
- İnşaat ve işletme ruhsatı alımının güçleştirilmesi sonucu inşaat sektörünün canlandırılmaması.
- Yeni gelişen meslek alanlarına gereken önemin verilmemesi ve değişen teknolojilerin dikkate alınmaması.
- Girişimci ruhu zayıf olan tasarruf sahiplerinin, çok ortaklı yatırımlara yönelmemeleri.
- Yerel yönetimlerin bir şehrin gelişmesinde en büyük etkenlerden biri olan özel sektör yatırımlarını bölgeye tam olarak yönlendirememeleri.
- Kayıt dışı istihdamın önlenmesi için gerekli tedbirlerin alınmaması gibi nedenler işsizliği arttırmıştır.

4.7. Adıyaman'da İşsizlik ile Mücadele Yolları

Yoksulluğun ortadan kaldırılması, yaşam düzeyinin yükseltilmesi ve dengeli gelir dağılımının sağlanması, işsizlik ve istihdam sorunlarına çözümler üretilmesiyle mümkündür.

İstihdamı arttırmanın temel yolu olan ekonomik büyüme, iş piyasasına yeni girecek işgücü ve mevcut işsizlere iş sağlamada önemli role sahiptir. Bu nedenle, öncelikle istihdam alanı yaratacak yerli ve yabancı sermayeyi ilimizde yatırım yapmaya özendirilecek her türlü sosyal ve ekonomik ortam oluşturulmalı ve yarım kalmış yatırım-

lar tamamlanmalıdır.

Ekonomik ve teknolojik gelişmeler, üretim biçimlerini ve işgücü piyasalarını değiştirmektedir. Bu değişim ve gelişmeler mevcut durumu bozmaktadır. İl'de yatırım yapıp istihdam alanı oluşturan tüm girişimciler; mevcut istihdam alanlarının ekonomik dalgalanmalara karşı korunması, varlıklarını sürdürebilmeleri bakımından vasıflı eleman ihtiyacını karşılamak için işgücü eğitimi desteklenmelidir.

Kırsal kesimdeki işgücü; arıcılık, et ve süt besiciliği, halı, kilimcilik, seracılık gibi iş alanlarına teşvik edilmeli ve bu alanlarda eğitim projeleri uygulanmalıdır.

İşgücü piyasasına girişte; zorluklarla karşılaşan genç işsizler, kadınlar, uzun süreli işsizler, özürllüer ve eski hükümlülerin istihdamındaki problemleri giderici önlemler alınmalı, bu gruplara yönelik özel projeler uygulanmalıdır.

Eğitim - istihdam ilişkisi kurularak, mesleki ve teknik eğitime ağırlık veren kapsamlı ve kaliteli bir eğitim politikası izlenmelidir. Eğitim sistemi, her kademesinde iş piyasasının ihtiyaçlarına cevap verebilecek şekilde sürekli kendini yenilemeli, eğitim ve istihdam bir bütünlük içerisinde ele alınmalıdır. İş piyasasının ihtiyaçları ve kişilerin ilgi ve yetenekleriyle kişisel ve fiziksel özellikleri göz önünde tutularak kendilerine en uygun mesleği seçmeleri, işe yerleştirme ve uyumlarının sağlanması amacıyla, ilimiz Küçük Sanayi Sitesinde ve Organize Sanayi Bölgesinde İş ve Meslek Danışmanlığı Merkezleri kurulmalı ve bu danışmanlık hizmetleri etkin şekilde sürdürülmelidir.

Her hangi bir mesleği ya da iş piyasasında geçerli bir mesleği olmayan işsizlerin, işgücü piyasasının ihtiyaç duyduğu mesleklerde yetiştirilerek istihdam edilmeleri, kendi işlerini kurarak gelir getirici bir faaliyette bulunmalarını sağlamak amacıyla, kadınlar, genç işsizler, özürllüer, terörden etkilenenler, uzun süreli işsizler, eski hükümlüler gibi istihdamında güçlük çekilen grupların istihdam edilmelerini veya girişimci olarak kendi işlerini kurabilmeleri amacıyla mesleğe yöneltme, iş ve meslek danışmanlığı, meslek eğitimi, girişimcilik eğitimi ve mesleki rehabilitasyon hizmetlerinden yararlanmak isteyen tarafların talepleri doğrultusunda plan ve projeler hazırlanarak uygulanmalıdır (İŞKUR Adıyaman İl Müdürlüğü 2004 yılı istihdam raporu, 2005: 12-13).

Bu tez çalışması için, Adıyaman'daki çeşitli kamu kurum ve kuruluş yetkilileriyle, Meslek Odaları, sivil toplum örgütleri mensupları ve sivil halk ile birebir yapılan görüşmeler sonucunda; “ istihdamın artırılması ve işsizliğin azaltılması” yönünde uygulanabilir çözüm önerileri şöyle sıralanabilir:

- Adıyaman için önem arz eden tarımsal istihdam, özellikle de tütün yetiştiriciliği işsizliği azaltan önemli bir geçim kaynağıdır. Ancak tütün üretiminin sınırlandırılması sebebiyle tarım alanlarında işsizlik artmaya başladı. Tarımın canlanması için mutlaka sulu tarıma geçilmelidir. Tarımda sulamanın sağlanması ile alternatif ürünlerin teşvik edilmesi gerekir. Yani, çiftçinin meyveciliğe ve farklı ürün yetiştirmeye yönlendirilmesi gerekmektedir. Tarımda, teknolojinin kullanımı özendirilmelidir. Emek yoğun tarım ürünlerinin ekiminin sağlanması ile işsiz nüfusun kendi yerleşim yerlerinde istihdamlarının sağlanması gerekir. Aksi durumda tarım sektöründe istihdamın artırılması mümkün olmayacaktır
- Devlet istihdam kapısı olmaktan çıkmalıdır. Çünkü devlet kural koyucu ve bu kuralı denetleyici durumundadır. Devlet fabrikaları işleten değil, bu alanda özel sektöre destek vermelidir. Devlet özel sektöre her türlü teşviki vermelidir. Resmi ve özel bankaların KOBİ'lere düşük maliyetli kredi limitleri arttırılmalıdır.

Sanayiye önem verilmelidir. Özellikle de istihdam için emek yoğun hafif sana-

yi sektörleri özendirilmelidir.

- Adıyamanlı iş adamlarının doğdukları yerde yatırım yapmaları mutlaka sağlanmalıdır. İş adamlarının ve sanayicilerin, batı illerinde yaptıkları yatırımların bir kısmını da Adıyaman'da yapmaları halinde iş bulmak için dışarıya olan göç engellenmiş olur. Böylece istihdam ortamı genişleyecektir.
- Eğitimine devam edememiş gençlerin iş sahibi olabilmelerini sağlamak amacıyla kamu ve özel kuruluşlarca açılacak beceri kazandırma kurslarının yaygınlaştırılması gerekir.
- Adıyaman'da işletmelerin çoğu henüz kurumsal bir yapı kazanmamıştır. İşletmeler, akrabalık ve dostluk ilişkilerine dayalı bir yönetim modeli uygulamaktadırlar. Adıyaman'daki iş adamları, işletmelerinin yönetimini profesyonel yöneticilere bırakmaları gerekir. Yani teknolojiyi verimli ve etkin kullanacak teknik elemanlar ve yöneticiler istihdam edilmelidir. Babadan oğul'a devam eden yönetim anlayışının son bulması gerekir
- Adıyaman'da yükseköğrenim düzeyinde; Fen-Edebiyat Fakültesi, Eğitim Fakültesi, Sağlık Yüksekokulu ve 4 Meslek Yüksekokulu hizmet vermektedir. Teknik Eğitim Fakültesinin de yapımı hızla devam etmektedir.

Adıyaman sahip olduğu yükseköğrenim kurumlarıyla müstakil bir üniversite için önemli bir alt yapıya sahiptir. Adıyaman'da müstakil üniversitenin kurulması halinde, iş adamlarının burada yaşama, çalışma ve yatırım yapma istekleri artacaktır. Bu da istihdamı arttıracaktır.

- Meslek lisesi veya çıraklık eğitim Merkezlerine devam eden gençleri istihdam eden işyerlerine vergi indirim, sigorta primi indirim ve kredi verilmesi gibi teşvik ve kolaylıklar sağlanmalıdır.
- Atatürk Barajına kıyısı olan köylerde profesyonel balıkçılığın teşvik edilmesi ve tatlı su balıkçılığının geliştirilmesi için gerekli desteğin sağlanması gerekir.
- Seracılığın geliştirilmesi için gerekli desteğin sağlanması.
- Evde oturup tüketici konumunda bulunan genç kızlara ve ev hanımlarına yönelik el sanatları, biçki-dikiş-nakış ve halıcılık konusunda gerekli eğitimin verilmesi ve bu eğitim süresince de gerekli maddi desteğin sağlanması gerekir. Üretilen ürünlerin sergilenip pazarlanabileceği merkezlerin oluşturulması halinde istihdam artacaktır.
- Köylerde münferit çalışma yerine kolektif çalışmanın sağlanması, fazla olan tarım araçlarının satılarak elde edilecek gelirle sulama, sera ve fidancılık gibi uzun vadede gelir getirecek ve istihdam alanları sağlayacak girişimlerde bulunulması gerekir. Yani kooperatifçiliğin geliştirilmesi yönünde çalışmalar yapılmalıdır.
- Kent merkezlerinde profesyonel manada şirketleşmenin sağlanması, çok ortaklı şirketlerin güvenilir insanlarla kurulup küçük sermayelerin birleştirilmesi gerekir.
- Adıyaman'da tam donanımlı ve bölgeye hizmet verebilecek bir araştırma hastanesinin yapılması durumunda konaklama, yeme – içme işletmeleri, hediyelik eşya satan mağazalar, ulaştırma işletmeleri vb. işlerde çalıştırılacak insanlar doğrudan istihdam edilmiş olur.
- Kırsal kesimde bağcılığın ve Antepfıstığı yetiştiriciliğinin yaygınlaştırılması ve bu konuda çiftçiye gereken desteğin verilmesi istih-

dama katkı sağlayacaktır.

- İnşaat ve işletme ruhsatı alımının kolaylaştırılması inşaat sektörünü canlandırıp istihdamın artmasını sağlayacaktır.
- Adıyaman'da bulunan meslek odaları ve ticaret odası bünyesinde çalışan esnafların bir araya gelerek sermayelerinin bir kısmını birleştirmeleri halinde yeni istihdam alanları oluşacaktır. Örneğin, Adıyaman'da 110 dolayında kuyumcu bulunmaktadır. Bu kuyumcuların bağlı oldukları derneğin çatısı altında sermayelerinin bir kısmını birleştirip ve profesyonel bir yönetim kadrosu kurarak geniş çaplı yeni bir yatırım alanı oluşturmaları halinde istihdam artacaktır.
- Kadınların işgücü piyasasının dışında kalmaların engellemek için, eğitim programlarında geleneksel meslek alanlarının dışına çıkılarak, yeni gelişen meslek alanlarına yer verilmeli ve değişen teknolojiler dikkate alınmalıdır. Kadın istihdamı açısından bir diğer önemli nokta da kadınların istihdamdaki paylarının kayıtlı sektörlerde artırılmasıdır. Özellikle küçük iş yerlerinde kaçak olarak çalışan ve her türlü sosyal güvenceden mahrum kalan kadınlar sosyal güvenlik kapsamına alınmalıdır.
- Özel sektör yatırımları için teşviklerin istihdamı artırıcı yönde desteklemesi gerekir.
- İşgücünü daha yoğun kullanacak projelerin desteklenmesi gerekir.
- Girişimci ruhu zayıf olan tasarruf sahiplerini, yatırım yapmaya teşvik ederek çok ortaklı yatırımlara yönlendirmek gerekir.
- Yerel yönetimlerin bir şehrin gelişmesinde en büyük etkenlerden biri olan özel sektör yatırımlarını bölgeye yönlendirmeleri gerekir.
- Kayıt dışı istihdamın önlenmesi için gerekli tedbirler alınmalıdır

Buraya kadar sayılan ve daha da sayılabilecek işsizliği giderici çözümlerinin başarıyla uygulanabilmesi için kamu kurum ve kuruluşlarıyla, meslek odaları, yerel yönetimlerin, sendikaların, tüm sivil toplum örgütlerinin ortak bir sorumluluk üstlenmesi gerekmektedir. Bütün bu organlar el ele vererek istikrar ortamı sağlamalıdır. Böylece Adıyaman'da yatırım artacak, ekonomide büyüme olacak ve büyüyen ekonomi genç nüfusun istihdamını sağlayacaktır.

4.8. Bir İstihdam Modeli: Uyuyan Turizm Sektörünü Uyandırmak

Bu modelde, Adıyaman ili için istihdamın artırılması açısından en önemli sektör olan turizm sektörünün GSYH'ya katkısı ve yeni istihdam olanakları üzerinde durulmaktadır.

Turizm, gezip görmek, spor, merak, sağlık, eğitim, eğlenme, dinlenme ve kültürel amaçlarla kişilerin buldukları yerden başka bir yere kendi iradeleriyle en az 24 saat kalmak şartıyla yaptıkları faaliyetlerdir (Başol, 1995: 231).

Adıyaman'da istihdamı arttıracak en büyük sektörlerden biri de turizmdir. Yeraltı ve yerüstü zenginlikleriyle, tarihi ve kültürel mekânlarıyla, özellikle de dünyanın 8. harikası olarak nitelendirilen Nemrut dağının Adıyaman'da olması önemli bir kültür ve turizm zenginliğidir.

Nemrut Dağı Ören yeri, Adıyaman'ın 86 km. doğusunda Kahta ilçesinin Karadut köyünde bulunmaktadır. Ayrıca, UNESCO (Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumu) tarafından Dünya Kültür Mirası listesinde yer almakta ve dünyanın sekizinci harikası olarak tanımlanmaktadır. Nemrut Dağı Ören yerine FIJET (Dünya Turizm Yazarları ve Gazetecileri Federasyonu) tarafından 2004 yılında Altın Elma Ödülü veril-

ADİYAMAN'DA İSTİHDAMIN VE İSSİZLİĞİN BOYUT... Mehmet TATAR

miştir. Açık hava müzesi konumunda bulunan Nemrut Dağı İlin turizmi açısından büyük önem arz etmektedir (Turizm İl Müdürlüğü).

İlin sahip olduğu tarihi ve kültürel değerler Adıyaman turizm haritasında görülmektedir.

Şekil: 4.2. Adıyaman Turizm Haritası

Kaynak: www.adiyaman.gov.tr

İlin sınırları içerisindeki Nemrut dağı milli park alanı ile bu alanın devamı niteliğindeki ve aynı uygarlık dönemine ait Perre Antik Kenti, Arsemia, Eski Kahta Kalesi, Cendere köprüsü, Karakuş Tümülüsü (mezarlık) ilimizdeki bir çok kronolojik dönemden sadece M.Ö. 50'li yıllardaki Kommagene Uygarlığına aittir (Turizm İl Müdürlüğü). Nemrut dağı milli park alanı ve bu alanın devamı niteliğindeki ve aynı uygarlık dönemine ait olan tarihi ve kültürel değerler fotoğraflarda görülmektedir.

Nemrut Tümülüsü (Mezar)
Kaynak: www.adiyaman.gov.tr

Nemrut Dağının Doğu terası
Kaynak: www.adiyaman.gov.tr

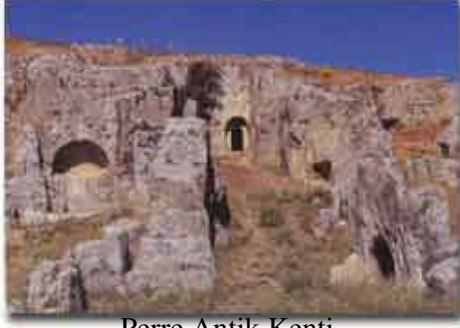

Eski Kahta kalesi
Kaynak: www.adiyaman.gov.tr

Arsemia
Kaynak: www.adiyaman.gov.tr

Perre Antik Kenti
Kaynak: www.adiyaman.gov.tr

Cendere Köprüsü
Kaynak: www.adiyaman.gov.tr

Karakuş Tepesinde Sütunlar
Kaynak: www.adiyaman.gov.tr

Nemrut Dağı Batı Terası
Kaynak: www.adiyaman.gov.tr

Yıllara göre ili ziyaret eden turist sayısını vermeden önce Adıyaman'daki turizme yönelik tesis durumunu belirten tablo verilecektir. Çizelge 4.17.'ye göre, 22 konaklama tesisinden 4'ü üç yıldızlı, 6'sı iki yıldızlı olup, oda sayısı 738 ve yatak sayısı ise 1.378'dir.

Çizelge: 4.17. Adıyaman Konaklama Tesislerinin Kapasite Durumları

Tesis Sayısı	22
Üç Yıldızlı Otel Sayısı	4
İki Yıldızlı Otel Sayısı	6
Bir Yıldızlı Otel Sayısı	-----
Pansiyon Sayısı	-----
Oda Sayısı	738
Yatak Kapasitesi	1.378

Kaynak: Adıyaman ili 2004 Yılı Ekonomik ve Ticari Durum Raporu, 2005: 36.

Çizelge 4.18.'de görüldüğü üzere, 1995 yılında 9.232 yerli ve yabancı turist Adıyaman'ı ziyaret etmiş olup bu sayı 2005 yılında 121.057 kişiye ulaşmış olup, turist sayısında artış gözlenmiştir. İli ziyaret eden 121.057 turistten 28.387'si yabancı ve geri kalan 92.670'i ise yerlidir.

Çizelge: 4.18. Yıllara Göre Adıyaman'ı Ziyaret Yerli ve Yabancı Turist Sayısı

YIL	YERLİ TURİST	YABANCI TURİST	TOPLAM
1995	3.063	5.629	9.232
1996	2.780	12.625	15.405
1997	8.025	10.977	19.002
1998	27.700	34.950	62.650
1999	74.890	25.326	100.216
2000	74.839	16.115	90.954
2001	81.451	66.270	147.721
2002	121.681	181.101	302.782
2003	82.901	20.115	103.016
2004	90.222	25.217	115.439
2005	92.670	28.387	121.057
TOPLAM	660.222	426.712	1.087.474

Kaynak: <http://www.adiyaman.gov.tr>, Kültür-Turizm İl Müdürlüğü.

Geçmişte, Adıyaman'da turizm faaliyetleri daha sınırlı ve imkansızlıklar içerisinde yapıldı. Mesela, turistlere hizmet verecek oteller olmadığından gelen turistler evlerde misafir edilirdi. Nemrut dağına gitmek için yol olmadığından turistler katır ve merkep sırtında yolculuk yaparlardı. 1980'li yılların başından itibaren ilimizde Kültür ve Turizm Bakanlığından işletme belgeli konaklama tesisleri açılmaya başlamıştır. Turizm İl Müdürlüğünden alınan bilgiler doğrultusunda hazırlanan çizelgeye (4.19.) göre ilimizde turizm işletme belgeli konaklama tesis sayısı 5'tir. Bu tesislerde 70 kişi istihdam edilmiştir. Yine bu tesislerde konaklayan turist sayısı 61.846'dır. Aynı yıl söz konusu tesislerde konaklayan turistlerin ilimize bıraktıkları döviz miktarı 3.401.530 dolar olduğu tahmin edilmiştir. Turistik tesislerde, turistlerin konaklama haricinde yeme içme, havuz ve bar gibi ihtiyaçları da karşılanmaktadır. Yani tesise gelen turist ihtiyaçlarını dışarıdan değil tesis içerisinde karşılamaktadır. Bu durum, turistlerin şehri gezip görmesine ve alışveriş yapmasına yani döviz bırakmasına engel olmaktadır. Ancak tesis sahipleri elde ettikleri gelir ile mevcut tesislerinin kapasitelerini genişletme yoluna gitmiş ve farklı bir ek istihdam alanı oluşturmamışlardır.

Çizelge: 4.19.2005 Yılı Adıyaman'da Turizm İşletme Belgeli Konaklama Tesislerinin Durumu

Tesis Sayısı	Tesislerde İstihdam Edilen Kişi Sayısı	Tesislerde Konaklayan Turist Sayısı	Turistlerin Bıraktığı Döviz Miktarı
5	70	61.846	3.401.530 Dolar

Kaynak: Turizm İl Müdürlüğü

1990'lı yıllarda turizm seyahat acentaları turizm sektöründe yerini almıştır. Bugün ilimizde turizm sektöründe seyahat acentası sayısı 7'dir. Söz konusu acentalarda 30 kişi istihdam edilmiştir (Turizm İl Müdürlüğü).

Adıyaman iline son rakamlara göre, 121 bin yerli ve yabancı turist geldiği halde turizm sektörünün burada geniş bir istihdam alanı oluşturamaması bizleri iyiden iyiye düşündürmelidir. İşte turizm sektörünün istihdam alanı yaratmamasının nedenlerine eğilmekte fayda görülmektedir. Bu nedenler şu şekilde sıralanabilir;

- Nemrut Dağının tanıtımıyla birlikte ilin tam anlamıyla tanıtılmaması ve bu konuda etkin bir şekilde broşür, afiş, film ve reklam çalışmalarının yeterli olmaması,
- Nemrut dağında bulunan tarihi kalıntıların bakımsız kalması,
- Turizm personeline gereken eğitimin verilmemesi,
- İşletme sahiplerinin turizm bilgi ve anlayışına tam sahip olmamaları,
- Konaklama tesislerinin kalite yetersizliği ve ücretlerin yüksek olması,

ADİYAMAN'DA İSTİHDAMIN VE İSSİZLİĞİN BOYUT... Mehmet TATAR

- İşletmelerin, hizmet yarışından çok yıldız yarışına önem vermeleri,
- Seyahat acentelerinin turistlere karşı olumsuz davranışlar sergilemeleri,
- Hem çevre hem de tesis temizliğine gerekli hassasiyetin gösterilmemesi,
- Turistlerin kalış sürelerinin kısa olması (1-2 gün),

Bu model için çalışırken halkın genel görüşünü yansıtan soru daha da ilgi çekicidir.

Neden turistler adeta bir paket halinde Adıyaman'a getirilip, şehir merkezinde gezdirilmeden tekrar geri götürülmektedirler? Yani, turistlerin il'de kalmaları adeta engellenmektedir. Neden il'e gelen turistler, kendileri için hizmet veren tesislerde en fazla 1-2 gün kalmaktadırlar? Acaba bu süreyi arttırmak için çözüm yolları aranıyor mu?

- Adıyaman'a gelen turist sayısı ne derecede yeterli?

Bu gün Fransa'nın Paris şehrinde arkeolojik değeri olmayan bir Eyfel Kulesini görmeye giden ziyaretçi, sayı itibariyle ülkemize gelen ziyaretçi sayısına meydan okumaktadır. İşte bu durum bize turizm sektöründe neler yapmamız gerektiğinin ipuçlarını vermektedir.

Eyfel Kulesi

Kaynak: www.yenimesaj.com.tr

Fransa'nın başkenti Paris'in simgesi haline gelen Eyfel Kulesi'ni ziyaretçiler açısından daha çekici kılmak için yeni bir proje hazırlandı. Yeni projeye göre, yer altında açılacak lokanta, bar, kafeterya ve kongre merkeziyle, turistlerin Eyfel Kulesi'nde daha uzun süre kalması sağlanacak. Proje uygulandığı takdirde, kış aylarında köprünün ayaklarında uzun süre kuyruklarda beklemek zorunda kalan ziyaretçilerin, soğuk ve yağmurdan etkilenme sorunları da giderilmiş olacak. Projeye göre, ziyaretçiler için yer altında park yerleri de yapılacak. Yılda 6 milyon yerli ve ya-

ADİYAMAN'DA İSTİHDAMIN VE İSSİZLİĞİN BOYUT... Mehmet TATAR

bancı turistin gezdiği Eyfel Kulesi, dünyada en fazla ziyaret edilen tarihi ve turistik yerlerin başında geliyor (<http://www.yenimesaj.com.tr/index.php?>, 2005).

Her ne kadar birçok insanın istihdam için aklına gelecek ilk sektör sanayi ve tarım olsa da bu sektör canlandırıldığı takdirde ilk sırayı turizm alacaktır. Bunun için de turizm yatırımcılarına önemli görevler düşmektedir. Tabi ki, devlete düşen, turizm alt yapısını iyileştirme ve geliştirme olanağını sağlayacak çalışmaları yapmaktır.

Ancak devlet ve özel sektör el ele vererek turizm yatırımlarının yaygınlaştırılması ve bölgeye gelen turistlerin bölgede daha fazla kalmalarını sağlamak amacıyla Atatürk barajında yatçılığın geliştirilmesi, su sporları ve yüzme aktivitelerinin yapılabileceği sahil alanlarının oluşturulması gerekmektedir.

Ayrıca Atatürk barajında yapılan su sporlarını ve sporcu aktivitesini artırarak ilin tarihi ve turistik yöreleri ile bir bütün halinde dünyaya tanıtmak gerekir.

Fotoğraf: Atatürk Barajı'nda Su Sporları
Kaynak: www.adiyaman.gov.tr

İldeki turizm alt yapı eksikliklerinin giderilmesi, Nemrut Dağının uluslararası düzeyde tanıtımının yapılması turizm sektörünü canlandıracaktır. Bunun için Adıyaman'ı tanıtan ve birkaç dilde tercümesi yapılmış il rehberinin hazırlanarak tüm ulusal ve uluslar arası dağıtımı sağlanmalıdır. Adıyaman'da hala turizm danışma ve rehberlik büroları faal durumda değildir. Ayrıca şehrin önemli noktalarında turizm danışma ve rehberlik bürolarının kurulması ve de bu alanda hizmet vermesi önem taşımaktadır.

Adıyaman'da turizm sektörünün canlandırılması halinde, doğrudan, dolaylı ve uyarılmış olmak üzere üç tür istihdam meydana getirecektir. Konaklama, yeme – içme işletmeleri, hediyelik eşya satan mağazalar, bar ve gece kulüpleri, seyahat acenteleri, ulaştırma işletmeleri vb. işlerde çalıştırılacak insanlar doğrudan istihdam edilmiş olur.

Turizm sektörünün ihtiyaç duyduğu mal ve hizmetleri veren, inşaat, tarım, imalat ve hizmet sektörlerinde çalışan insanlar ise dolaylı istihdam edilmiş olurlar.

İnsanlar, doğrudan ve dolaylı istihdam yoluyla elde ettikleri gelir ile ekonomide ek istihdam alanları yaratacaklardır. Buna da uyarılmış istihdam denilmektedir.

Cendere köprüsü, Nemrut dağı, Arsemia Yeni Kale, ve Perre Kaya Mezarları gibi tarihi değerlerin maket, gece lambası, kabartmalı üç boyutlu tablolarının yapılması; çakmak, kalem, bardak kupa gibi eşantiyon materyallerinin üretiminin yapılabileceği atölyelerin kurulması halinde ek bir istihdam alanı oluşturacaktır.

Ayrıca İlin sınırları içerisinde bulunan ve Dünyanın 8. harikası olarak nitelendirilen Nemrut dağına “Altın Elma” ödülü verilmesi, İlin tanıtımı ve dolayısıyla turizm sektörünün canlanması bakımından önemli bir gelişmedir.

Dünyanın 8. harikası olarak nitelendirilen Nemrut Dağı, doğu ile batının buluştuğu, dünyanın en yüksek tümülüsü, dünyanın en yüksek açık hava müzesi, güneşin en güzel doğduğu ve battığı bir yerdir.

Her yıl binlerce yerli ve yabancı turist Nemrut Dağını Ziyaret etmektedir. Adıyaman için bacasız sanayi olarak nitelendirilen ve ilin ekonomisi için önemli olan ve de istihdama katkı sağlayan Nemrut Dağı konusunda gereken hassasiyetin gösterilmesi gerekir. Bunun için dikkat etmemiz gereken hususlar şu şekilde özetlenebilir:

- Nemrut Dağının tanıtımı konusunda etkin bir şekilde broşür, afiş, film ve reklam çalışmasının yapılması gerekir.
- Turizm personelinin eğitilmesi şarttır. İlin bir turizm bölgesi olması nedeniyle bu sektörde görev alacak kalifiye elemanlarını yetiştirecek eğitim projeleri uygulanmalıdır.
- Turizmde ulaşımın kolaylaştırılması.
- İşletme sahiplerinin turizm bilgi ve anlayışına sahip olması.
- Turizmin gelişmesi için pansiyonlar açılmalıdır.
- Atatürk Barajında turistik tesisler yapılmalıdır.
- Konaklama tesislerinin kaliteli ve yeterli olması.
- Seyyar satıcılarının turistleri rahatsız etmemeleri.
- İşletmelerin yıldız yarışından çok hizmet yarışına önem vermeleri.
- Seyahat acentelerinin turistlere karşı olumlu davranış sergilemeleri.
- Hem çevre hem de tesis temizliğine önem verilmesi gerekir.

Sonuç olarak bu hususlara dikkat eden sanayici ve iş adamlarımız, turizm açısından büyük bir potansiyele sahip olan Adıyaman'da yatırımlarını arttırmaları ve gerek yurt genelindeki gerekse de uluslar arası turizm acenteleri ile işbirliği yapmaları halinde kârlı turizm yatırımları gerçekleştirebilirler. Böylece, turizm sektörü canlanacak ve kentin ekonomisi güçlenecek dolayısıyla da istihdam alanı büyüyecektir.

5. SONUC VE ÖNERİLER

İşsizliğin, Türkiye'nin ve ilimizin önemli sorunlarından birisi olduğu bilinen bir gerçektir. Özellikle son yıllarda (şubat 2001) ülkemiz genelinde yaşanan ekonomik kriz ve durgunluklar işsizliği daha da ön plana çıkarmıştır. Artan işsizlik, insan kaynaklarını atıl duruma getirmiş, kalkınmayı yavaşlatmış, gelir adaletsizliğini ve yoksulluğu arttırmıştır. İşsizliğin yol açtığı yoksulluk ve açlık, sokak çocukları, kapkaç, gasp, hırsızlık, insan ticareti, fuhuş gibi asayiş sorunlarını beraberinde getirmiştir.

İşsizlikle mücadele ederken, işsizliği doğuran nedenlerin iyi bilinmesi ve bunlara uygun çözüm yolları bulunması gerekir. Ancak bu yapılırsa işsizlikle mücadele kolay olur. İşsizliğin gündemden düşmesi için üretimin artırılması, yatırımların istikrarlı bir şekilde yapılması gerekir. İşsizliğin olduğu bir ülkede, ekonomik ve sosyal sorunların çözümü kolay değildir.

İşsizlik, sadece kişisel bir sorun değildir. Tam aksine toplumsal ve çözümü zor olan bir sorundur. İşsizliğin temel nedenleri, siyasi istikrarsızlıklar, kayıt dışı istihdam, haksız kazançlar, rüşvet ve israftır. Toplum olarak tüketimden önce üretime önem vermeli, kayıt dışı istihdamı, haksız kazançları, rüşveti ve israfı önleyerek kalkınmamız mümkün olacaktır.

İşte, giderek artmakta olan işsizlik, genelde ülkemizde ve yerelde Adıyaman ilinde kendini var gücüyle hissettirmeye başlamıştır. Dolayısıyla işsizlik sorunu önemli ve ciddi bir mücadeleyi gerektirmektedir. İşsizlikle mücadele ve istihdamın artırılması konusunda öncelikle ülkemiz ve ilin genelinde işgücü piyasasının mevcut durumunun, işsizliğin temel nedenlerinin ve yapılan çalışmaların bilinmesi önem arz etmektedir. Daha sonra sorunun çözümüne ilişkin temel stratejiler ve yapılması gereken çalışmalara yönelik öneriler geliştirilmelidir.

Ulusal bazda ülkemizde yerel bazda Adıyaman'da ekonomi yeterince güçlü değildir. Hem ülkemizde hem de Adıyaman'da istihdam ve işsizlik sorununun önemini ve özelliklerini belirleyen başlıca nedenler arasında, hızlı nüfus artışı, iç ve dış göçler, yetersiz gelir, teknolojik gelişmeler, bölgeler arası gelişme farklılıkları, yatırım politikalarındaki olumsuzluklar, eğitim politikasındaki sorunlar yer almaktadır.

Gerek Türkiye'de gerekse de Adıyaman'da, istihdamın sektörel dağılımında tarım sektörü ağırlıklı bir yapıdadır. Tarım sektöründe bir gizli işsizliğin ve bir eksik istihdamın var olduğu görülmektedir. Sanayileşme, istenilen düzeye ulaşamadığı için tarımdaki işgücünü bir an evvel sanayi kesimine aktaracak bir istihdam politikası uygulanmalıdır. Nüfusu, tarımdan sanayiye ve verimli hizmet alanlarına kaydırmak gerekir. Gelişme potansiyeli olan kentlerde ve bölgelerde sanayi sektörüne daha çok önem verilmelidir. Sanayi sektöründe yapılacak yatırımlar, sanayi kadar ticaret ve hizmet sektöründe de ek istihdam alanları yaratacaktır.

Türkiye, genç nüfusu artmaya devam eden ve bu nedenle de genç işsiz sayısı fazla olan bir ülkedir.

Genç işsizliğin nedenlerinden birisi de eğitim yetersizliğidir. Gerek meslek okullarında gerekse yükseköğretim kurumlarında verilen eğitimin yetersizliği ve piyasanın ihtiyaçlarını tam olarak karşılayamaması, diplomalı işsizlerin sayısını daha da arttırmaktadır. Bu durumda işe girmek için özel koşullar aranmakta ve işverenler daha seçici davranmaktadırlar. İş bulmak için sadece diploma sahibi olmak yeterli olmamaktadır. Bireylerin, bilim ve teknolojiye bağlı gelişmelere bağlı olarak değişken hale gelen bir iş gücü piyasasında rekabet edebilmeleri ve ekonomik seviyelerini koruyabilmeleri için istihdam edilebilme niteliklerini kazanmaya ve bu nitelikleri sürekli olarak geliştirmeye ve yenilemeye ihtiyaçları vardır. Bunun tek çıkar yolu yaşam boyu öğrenmedir.

O halde, orta ve yüksek öğretimde kalifiye eleman ihtiyacını karşılayacak ciddi bir sistem oluşturulmalıdır. Bu amaçla açılan meslek yüksek okulları ve meslek edindirme kursları önemsenmeli ve yapılan çalışmalara destek verilmelidir.

İşsizlik ciddi bir planlama ile önenebilir. Türkiye işsizlik oranını makul düzeye indirebilmek için her yıl yüzde 6-7 dolaylarında bir büyüme hızı yakalamak zorundadır.

Sorunların çoğu iyi bir planlamanın olmayışından kaynaklanmaktadır. Bunun için yeni ve iyi bir planlama modeline ihtiyaç vardır. İyi bir planlama yapmak için iyi bir araştırma yapmak gerekir. Bu nedenle ülkemizin ve Adıyaman'ın sorunlarını araştırarak ve bu araştırmalar sonucu elde ettiğimiz bilgilere dayanarak ciddi bir planlamayla işsizliğe çözüm bulabiliriz.

Nüfus artış hızı, işsizlik sorununun çözümlenmesinde önemli bir faktördür. Bu nedenle, nüfus artış hızını düşürmek amacıyla yapılan çalışmalar sürdürülmelidir.

Ayrıca yaşanan AB nüfusu karşısında ülkemizin genç nüfusu büyük bir avantajdır. Bu avantaj iyi değerlendirilmelidir. Bu nedenle insan kaynaklarımıza yatırım yapılmalı ve bu genç işgücü nitelikli hale getirilmelidir.

Bugün ülkemizde ve Adıyaman'da lüks tüketim ve israf toplum hayatını güç duruma sokmuştur. Yine toplumumuzda tüketiciler çoğalıp, üreticiler azalmış ve herkes gözünü devlet kapısına diker duruma gelmiştir. Böylece işsizlik çoğalmıştır.

İşsizlik, günümüzde tüm gençliğin en büyük gelecek korkusu haline gelmiştir. Liseyi bitirip üniversiteyi kazanamayan, ya da üniversiteyi bitirip iş bulamayan gençler internet cafelerde, kahvehanelerde ve kaldırımlarda ömür tüketmektedirler. Bugün ülkemizde bir kesim insan iyi geçinip ve rahat yaşamaktayken, bir diğer kesim ise geçim sıkıntısı çekmektedir. Bunu gören işsiz insan, rahat yaşayan kesime karşı öfke beslemektedir. Bu durumda işsiz insanlar önce kendisine sonra topluma ve devlete zarar vermeye başlamaktadır. Ancak bu durumda şüphesiz devlete düşen sorumluluklar vardır. Devlet öncelikle ülkede ekonomik istikrarı sağlamalıdır. Daha sonra sokak ve kahvehane köşelerinde gününü geçiştiren genç nüfusu üretim alanına yönelterek üretken hale getirmeli ve onlar için güven duyulan politikalar üretmelidir. Bu da sadece devletin görevi değildir.

İşsizliği tamamen yok etmek mümkün değildir. Refah düzeyinin yüksek olduğu dönemlerde bile tam istihdama ulaşamamaktadır. Ancak, her evden bir kişinin istihdam edilmesiyle işsizlik, makul bir seviyeye indirilebilir. Bunun için de kamu ve özel sektör el ele vererek bu riski paylaşmalıdır.

Burada ticaret ve sanayi odalarının, esnaf örgütlenmelerinin, yerel yönetimlerin, sendikaların, tüm sivil örgütlenmelerin de ortak sorumluluğu vardır. Bütün bu organlar el ele vererek istikrar ortamı sağlamalıdır. Böylece yatırım ve yabancı sermayemiz artacak, AB'ye entegrasyonumuz kolaylaşacak, rekabet gücümüz gelişecek, ihracatımız artacak, ekonomimizde büyüme olacak ve büyüyen ekonomi genç nüfusumuza yeni istihdam alanları yaratacaktır.

KAYNAKÇA

- “AB’de İşsizlik Oranı”, 2005. 1s. <http://www.firatnews.com/modules.php?>, (18.11.2005)
- “AB’de İşsizlik Oranı”, 2005. 7s. <http://www.turkforum.net/showthread.php?> , (18.11.2005).
- ADIYAMAN VALİLİĞİ, Ekonomi (Sanayi,Ticaret,Tarım, Hayvancılık, Ormancılık, Enerji, Madencilik), <http://www.adiyaman.gov.tr/web/ekonomi/sanayi.html>, 01.08.2006
- ACAR, M. 2005. “İşsizliğin önlenmesi”, www.liberal-dt.org.tr/index.ph, 23.12.2005.
- ADIYAMAN İL TURİZM MÜDÜRLÜĞÜ, 2006. http://www.adiyaman.gov.tr/turizm/antik_kentler.html, 24.01.2006.
- AKGEYİK, T. 2004. “Türkiye’de İşsizlik ve İstihdam Politikası”, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası, 54 (2). ss.1-32.
- AKKAYA, Ş. 2005. Dünyada ve Türkiyede İşsizlik, 10s. <http://www.idari.cu.edu.tr/sempozyum/bill44.htm>, 16.08.2005.
- ALGAN, N. 2005. “Türkiye’de Kayıtdışı Sektör” , 6s. http://www.tisk.org.tr/isveren_sayfa.asp?, (16.11.2005).
- ALPAR, C. 1988. İktisat, Alfa Basım Yayım, İstanbul, 358s.
- AREN, S. 1998. İstihdam para ve İktisadi Politika, Savaş Yayınevi, Ankara, 268s.
- BAŞOL, K. 1995. Türkiye ekonomisi, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir, 344s.
- BAYDUR, R. 2005.”Büyüyen Kayıtdışı Sektör”, 10s. (http://www.tisk.org.tr/isveren_sayfa.asp? (17.11.2005).
- BOZDAĞ, Nihat. 1998. “Türkiye’de İşsizlik” , G.Ü. İ.İ.B.F. Dergisi, 4 (1-2). ss. 245-252.
- BULUTAY, T. 2002. Kadın İstihdamı, DİE, Ankara, 175s.
- CEYLAN-ATAMAN, B. 2005. İşsizlik sorunu ve Türkiye’nin AB istihdam stratejisine uyumu, 10s. http://tisk.org.tr/isveren_sayfa.asp?, 12.10.2005.
- DİE (Devlet İstatistik Enstitüsü), 2003. 2000 Yılı Genel Nüfus Sayımı, DİE Matbaası, Ankara, 305s.
- DİNLER, Z. 2003. İktisada Giriş, Ekin Kitabevi Yayınları, Bursa, 552s.
- DPT (Devlet Planlama Teşkilatı), Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı İşgücü Piyasası Özel İhtisas Komisyonu Raporu, Ankara. 2001, 12s.

EKİN, N. 2000. Türkiye’de Yapay İstihdam ve İstihdam Politikaları, İstanbul Ticaret Odası, İstanbul.

EKONOMİ TURK PhillipsEğrisi,
http://ekonomiturk.blogspot.com/2006_04_01_ekonomiturk_archive.html, 01.08.2006

EYFEL KULESİ, <http://www.yenimesaj.com.tr/index.php?>, 23.12.2005.

EYUBOĞLU, D. 2003. İşsizlik ve Çözüm Yolları, Milli Prodüktivite Merkezi Yayınları, Ankara, 109s.

GEDİZ, B. ve YALÇINKAYA, M.H., “Türkiye’de İstihdam- İşsizlik” 2005. 24s.
www.cetrisparibus.net/çlisma.htm, 25.06.2005.

GENÇBİLİM, 2005. İşsizlik, <http://www.odev.gençbilim.com/arama.hpp?>, 30s.
06.10.2005.

GÜÇERİ, Ş. 1993. Türkiye Ekonomisinin Yapısal Meseleleri ve Bir Çözüm Modeli, İrfan Yayıncılık, İstanbul, 370s.

GÜNDOĞAN, N. 2001. Genç İşsizliği, T:C. Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir.

GÜR, M., ve EKİCİ, B., 2003. “Adıyaman”, Türkiye’nin Geleceği, 277. Ankara, TODAİE, ss.740.

GÜRAN, S. 1989. Makro Ekonomik Analize Giriş, Der Yayınevi, İstanbul, 240s.

GÜRLER, A.Z. , 2000. Ekonomi, MEB Yayınları, İstanbul, 223s.

GÜRSEL, S. 2005. İstihdamın Temel Sorunları, 4s.
<http://www.emd.org.tr/ekonom/eko17.htm>, 11.04.2005.

HAN, İ.H., 1998. “ Adıyaman Merkez İlçesinde Nüfus ve Yerleşme Faaliyetleri” Yüksek Lisans Tezi, Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Şanlı Urfa. 98s.

İŞIK, A. ve LEVENTOĞLU, Ö. 2005. Toplumsal Darboğaz: İşsizlik, 36s.
<http://www.emd.org.tr/ekonom/eko17.htm>, 11.04.2005.

İŞKUR Adıyaman İl Müdürlüğü, 2005. İl İstihdam Kurulu Raporu, Adıyaman, 14s. (Yayımlanmamış).

İŞKUR, 2005. “İşsizlik Sigortası”, 13s. <http://www.iskur.gov.tr/mydocu/sigorta.html>, (10.09.2005).

İŞKUR Genel Müdürlüğü, 2005. 2004 Yılı İstatistik Yıllığı, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 156s.

- İŞKUR Genel Müdürlüğü, 2004. 2003 Yılı Faaliyet Raporu, Ankara, 64s.
- İŞKUR Genel Müdürlüğü, 2005. 2004Yılı Faaliyet Raporu, Ankara, 98s.
- İŞKUR Genel Müdürlüğü, 2004. Ulusal İstihdam Politikası Önerileri, Ankara Üniversitesi basımevi, Ankara, 68s.
- KAŞKA, S. 2005. İşsizlik ve Yabancı Kaçak İşsizlik, 3s. <http://www.emd.org.tr/ekonom/eko17.htm>, 11.04.2005.
- KENAR, N. 2005.İşsizlik Sigortası,6s.<http://www.emd.org.tr/ekonom/eko17.htm>, 11.04.2005.
- KILIÇ, C. 2005. Türkiye’de işsizlik ve Avrupa istihdam stratejisi, 4s. <http://www.tisk.org.tr/isveren> , 19.04.2005.
- KOCATEPE, Ç. ve ÖZLEM, E. 2005. İşsizlik Psikolojisi, <http://www.isguc.org/issizlik1.htm> (16.08.2005).
- KÖKLÜ, A. , 1973. Makro İktisat, “S” Yayınları, Ankara, 384s.
- KÜÇÜKKALAY, M. 1998. “Türkiye’de Planlı Dönemde Kadın Nüfusu ve Kadın İşgücü İstihdamındaki Gelişmeler”, Süleyman Demirel Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi, 3.s.
- KÜÇÜKKALAY, A.M. ve TÜRKCAN, K. 2005. “Nüfus ve Kalkınma” içinde Taban, S. ve Kar M. (Ed.), İktisadi Kalkınmada Sosyal, Kültürel ve Siyasal Faktörlerin Rolü, Ekin Kitabevi, Ankara, 398s.
- MİLLİYET EKONOMİ ANSİKLOPEDİSİ, 1991. Milliyet Yayınları, 399s.
- NARLI, N. 2005. “İstihdam ve İş Yaşamında Kadın”, 2s. http://www.kadın.binet.org/2005/01/01_k/51940.htm, (18.11.2005).
- PALAZ, S. 2003. “Avrupa Birliği Sosyal Politikası” içinde M.Kar ve H.Arıkan (Ed.) Avrupa Birliği Ortak Politikalar ve Türkiye, Beta Basım Yayım, İstanbul, 490s.
- PAYA, M. M. 2002. Para Teorisi ve Para Politikası, Filiz Kitabevi, İstanbul, 408s.
- SANAYİ VE TİCARET İL MÜDÜRLÜĞÜ, 2005. Adıyaman İli 2004 Yılı Ekonomik ve Ticari Durum Raporu, Adıyaman, 82s.
- SAVAŞAN, F. “Kayıtdışı Ekonomi ve Kalkınma” içinde Taban, S. ve Kar, M. (Ed.). 2004. Kalkınma Ekonomisi, Ekin Kitabevi, Bursa, 352s.
- SÖNMEZ, 2005. İstihdam ve Bölüşüm öncelikli bir alternatif öneri, 10s. http://www.bağımsiz sosyalbilimciler.org/yazilar_BSB/sönmez, 05.10.2005.

- ŞAHİN, H. 2002. Türkiye Ekonomisi, Ezgi Kitabevi Yayınları, Bursa, 553s.
- ŞAHİNÖZ, A. 2001. Türkiye Ekonomisi Sektörel Analiz, İmaj Yayınevi, Ankara, 534s.
- TIKTIK, A. 2005. Kayıtdışı ekonomi, istihdam ve işsizlik, 7s. http://www.tisk.org.tr/isveren_sayfa.asp? 06.10.2005.
- TİSK, 2003. http://www.tisk.org.tr/isveren_sayfa.asp? 7s. Haziran 2003 Aylık Dergi, 04.11.2005.
- TÜRKAY, O. ve ALKİN, E. (Ed.), 2001, İktisada Giriş, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir, 421s.
- TÜRKİYE KALKINMA BANKASI A.Ş. ARAŞTIRMA MÜDÜRLÜĞÜ, 2003. Adıyaman İli Uygun Yatırım Alanları Araştırması, Ankara, 190s.
- ULUATAM, Ö. 1998, Makro İktisat, Savaş Yayınları, Ankara, 339s.
- ÜNSAL, E.M. 2004. Makro İktisat, Turhan Kitabevi, Ankara, 622s.
- YILDIRIM, M.H., “Güncel İşsizlik Tartışmaları” 2s. www.yenimesaj.com.tr/index.php? 15.12.2005
- YİĞİT, K. 2005. “İşsizlik Sigortası”, 4s. İŞKUR Bursa İl Müdürü
- ZAİM, S. 1997, Çalışma Ekonomisi, Filiz Yayınevi, İstanbul, 576s.
- ZENCİRKIRAN, M. 2005. “Artan işsizlik”, www.İsguc.org/arc_view.php? 23.12.2005.
- ZELKA, M. 1999. “İstihdam ve İşsizlik” Türkiye Ekonomisi Ansiklopedisi, YÖK Basımevi, Ankara, 28(2). ss.531-928.

ÖZGEÇMİŞ

Mehmet Tatar, 1971 tarihinde Adıyaman ilinde doğdu. İlkokulu Ankara'da ve orta öğrenimini Adıyaman'da tamamladı. 1990 yılında memuriyet hayatına başladı. 1998 yılında Anadolu Üniversitesi İktisat fakültesini bitirdi. Aynı yıl Gaziantep Üniversitesi Sürekli Eğitim Merkezinin açmış olduğu pedagojik formasyon programına devam ederek öğretmenlik sertifikası aldı. 1999 yılında İstanbul ilinde askerlik görevini tamamladı. 2004 yılında Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisat Ana Bilim Dalında Master programını kazandı. Daha sonra bu programın derslerini bitirip şu an tezinin son aşamasında bulunmaktadır. Halen Adıyaman İl Sosyal Hizmetler Müdürlüğüne bağlı Sevgi Çocuk Yuvasında müdür olarak görev yapmaktadır. Evli ve üç çocuk babası.